

**ΑΙΤΙΕΣ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ
ΑΠΑΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ**

Άννα Σ.Πανταζάτου
Πτυχιούχος Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής
Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Διπλωματική εργασία υποβληθείσα για το Μεταπτυχιακό
Δίπλωμα στη Διοίκηση Επιχειρήσεων
Διοίκηση Ολικής Ποιότητας

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

2006

**ΑΙΤΙΕΣ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ
ΑΠΑΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ**

Άννα Σ.Πανταζάτου
Πτυχιούχος Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής
Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Διπλωματική εργασία υποβληθείσα για το Μεταπτυχιακό
Δίπλωμα στη Διοίκηση Επιχειρήσεων
Διοίκηση Ολικής Ποιότητας

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

2006

Στην πνευματική μου μητέρα, Σόνια

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

ΑΙΤΙΕΣ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Άννα Σ. Πανταζάτου

Σημαντικοί όροι: υποβολή αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων, κατάχρηση – υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων, κίνητρα και παράγοντες που ενθαρρύνουν την απάτη, συνέπειες της απάτης, επιτροπή ελέγχου, ανεξαρτησία και ενεργητικότητα επιτροπής ελέγχου, εσωτερικός έλεγχος, εξωτερικός έλεγχος, χρηματοοικονομικοί δείκτες, αναλυτικές διαδικασίες, κωδικός πρόσβασης, κρυπτογράφηση, εφεδρικά αρχεία, CAATs, ηθική ευαισθησία ελεγκτών, ελεγκτικά πρότυπα, εταιρική διακυβέρνηση, εταιρική κουλτούρα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία μελετά το φαινόμενο της απάτης στις επιχειρήσεις, η οποία παρουσιάζεται με δύο μορφές. Με την κατάρτιση και υποβολή αναληθών – ψευδών χρηματοοικονομικών καταστάσεων από τη διοίκηση της επιχείρησης και με την κατάχρηση των περιουσιακών της στοιχείων από τους εργαζόμενους. Σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει τα χαρακτηριστικά της απάτης, τους λόγους που οδηγούν στην εμφάνισή της, τα αποτελέσματα που επιφέρει καθώς και τους τρόπους καταπολέμησής της.

Στο πρώτο κεφάλαιο τονίζεται ιδιαίτερα η χρησιμότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων στη λειτουργία της αγοράς και ο ρόλος των ελεγκτών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται διάφοροι ορισμοί της απάτης, όπως διατυπώνονται στα ευρωπαϊκά και αμερικανικά ελεγκτικά πρότυπα. Επίσης γίνεται αναφορά στις οικονομικές απώλειες που υφίστανται τόσο οι επενδυτές όσο και οι επιχειρήσεις μόλις ανακαλυφθεί ένα σχέδιο απάτης. Επιπλέον γίνονται γνωστοί οι πρωταγωνιστές της απάτης καθώς και οι τεχνικές που χρησιμοποιούν για την παραποίηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών της επιχείρησης είτε προς όφελος τους είτε προς όφελος της επιχείρησης.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται τα κίνητρα που ενθαρρύνουν την υποβολή αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων, τα οποία χωρίζονται σε

κίνητρα που προέρχονται από το εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης και κίνητρα που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον, όπως ο έντονος ανταγωνισμός και η πίεση επίτευξης των προσδοκιών των οικονομικών αναλυτών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων και οι οποίοι σχετίζονται με τη σύνθεση και το μέγεθος του διοικητικού συμβουλίου, το ρυθμό ανάπτυξης και το μέγεθος της επιχείρησης, την εξειδίκευση του εξωτερικού ελεγκτή και την κατοχή μετοχών από τα στελέχη της διοίκησης. Τέλος παρουσιάζεται το μοντέλο της απάτης από τους εργαζόμενους, όπως αναπτύχθηκε από τον Cressesey και βελτιώθηκε από την ACFE.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζονται οι συνέπειες της απάτης τόσο από μακροοικονομική όσο και από μικροοικονομική άποψη.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένοι από τους μηχανισμούς παρακολούθησης και ελέγχου που έχει στη διάθεσή της η επιχείρηση και οι οποίοι είναι η επιτροπή ελέγχου (audit committee) και η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα προκύπτει ότι η επιχείρηση που διαθέτει μια ανεξάρτητη επιτροπή ελέγχου, τα μέλη της οποίας συνεδριάζουν τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο, αντιμετωπίζει μικρότερη πιθανότητα απάτης. Επίσης εξετάζεται ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή καθώς και τα εργαλεία του, μερικά από τα οποία είναι η ανάλυση απειλών (threat analysis), η δημιουργία και διατήρηση μιας πολιτικής απάτης και οι αιφνιδιαστικοί λογιστικοί έλεγχοι.

Στη συνέχεια εξετάζεται η χρησιμότητα των χρηματοοικονομικών δεικτών και των αναλυτικών διαδικασιών στην ανίχνευση της απάτης, όπου διαπιστώνεται μια πολυφωνία στις απόψεις των μελετητών και ερευνητών. Στο έκτο κεφάλαιο επίσης εξετάζεται ο ρόλος των ηλεκτρονικών υπολογιστών τόσο στην αποτροπή όσο και στην ανίχνευση της απάτης.

Το έβδομο κεφάλαιο εξετάζει τη σημασία της ηθικής των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης. Παραδείγματος χάριν, ο Bernardi (1994) αναφέρει ότι οι ελεγκτές με υψηλή ηθική ανάπτυξη ανιχνεύουν την απάτη με υψηλότερο ποσοστό επιτυχίας από τους ελεγκτές με χαμηλή ηθική ανάπτυξη. Στο σημείο αυτό υπεισέρχονται και δύο άλλοι παράγοντες προς εξέταση, η εργασιακή εμπειρία και η πολυπλοκότητα κάθε επιμέρους εργασίας.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ελληνικά, ευρωπαϊκά και αμερικανικά ελεγκτικά πρότυπα που σχετίζονται με την απάτη, παρέχοντας στους εξωτερικούς ελεγκτές οδηγίες για την αναζήτηση της απάτης και διευκρινίζοντας τις διαδικασίες που πρέπει να εκτελούνται κατά την εξέταση της πιθανότητας της απάτης.

Στο ένατο και τελευταίο κεφάλαιο εξετάζεται το παραδοσιακό μοντέλο για την ανίχνευση της απάτης, ενώ παρουσιάζεται και το νέο μοντέλο που προτείνεται από τους Glover και Aono. Οι συγκεκριμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι εάν ένας ελεγκτής καταλαβαίνει την εταιρική κουλτούρα της επιχείρησης και αντιλαμβάνεται τα γνωρίσματα της βιομηχανίας, τότε θα καταλάβει καλύτερα πού, πότε, πώς και γιατί θα εμφανιστεί η απάτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	I
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ	II
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	III
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	IV

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά	1
1.2 Η χρησιμότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων	1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

2.1 Ορισμοί της απάτης	4
2.2 Το προφίλ της απάτης	6
2.3 Ποιοι συμμετέχουν στην απάτη	7
2.4 Τεχνικές της απάτης	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΝΘΑΡΡΥΝΟΥΝ ΤΗΝ ΑΠΑΤΗ

3.1 Κίνητρα που ενθαρρύνουν το Financial Statement Fraud	
3.1.1 Οικονομικά κίνητρα από το εξωτερικό περιβάλλον της εταιρίας	
3.1.1.1 Έντονος επιχειρηματικός ανταγωνισμός	13
3.1.1.2 Πίεση επίτευξης μη ρεαλιστικών στόχων και έμφαση στα βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα	13
3.1.1.3 Πίεση ικανοποίησης των προσδοκιών	14
3.1.1.4 Ανακεφαλαίωση	14
3.1.2 Οικονομικά κίνητρα από το εσωτερικό περιβάλλον της εταιρίας	15
3.1.3 Εγωκεντρικά και ιδεολογικά κίνητρα	15
3.2 Παράγοντες που ενθαρρύνουν την υπεξαίρεση των περιουσιακών στοιχείων	16

3.2.1 Πίεση	16
3.2.2 Ευκαιρίες	17
3.2.2.1 Αναποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι	18
3.2.2.2 Περιβαλλοντική αλλαγή	19
3.2.2.3 Υψηλή τμηματική αυτονομία	19
3.2.2.4 Αναποτελεσματικό διοικητικό συμβούλιο	20
3.2.2.5 Ασήμαντες ή μυστικές τιμωρίες	20
3.2.2.6 Έλλειψη ηθικής καθοδήγησης και ηγεσίας	20
3.2.3 Εκλογίκευση	21
3.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση του Fraudulent Financial Reporting	
3.3.1 Σύνθεση και μέγεθος διοικητικού συμβουλίου	22
3.3.2 Ο CEO ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου	22
3.3.3 Ρυθμός ανάπτυξης και μέγεθος της εταιρίας	22
3.3.4 Εξειδίκευση του εξωτερικού ελεγκτή	
3.3.4.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσληψη εξειδικευμένων εξωτερικών ελεγκτών	23
3.3.4.2 Σχέση εξειδικευμένων εξωτερικών ελεγκτών και εμφάνισης της απάτης	23
3.3.4.3 Αλληλεπίδραση ειδίκευσης ελεγκτών και μεγέθους ελεγχόμενων εταιριών	24
3.3.5 Κατοχή μετοχών από τα στελέχη της διοίκησης	24
3.3.6 Εισαγωγή στο χρηματιστήριο	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΤΕΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

4.1 Μακροοικονομικό ενδιαφέρον	28
4.2 Δημόσιο ενδιαφέρον	29
4.3 Εταιρικό ενδιαφέρον	
4.3.1 Γενικά	30
4.3.2 Αντιδράσεις της αγοράς κεφαλαίου ανάλογα με το είδος της απάτης	31
4.3.3 Θετικές συνέπειες της απάτης για τις εταιρίες	31
4.4 Προσωπικό ενδιαφέρον	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ

5.1 Γενικά	34
5.2 Ο ρόλος της επιτροπής ελέγχου στην απάτη	
5.2.1 Γενικά	35
5.2.2 Παράγοντες αποτελεσματικότητας μιας επιτροπής ελέγχου	
5.2.2.1 Η ανεξαρτησία των μελών της επιτροπής ελέγχου	36
5.2.2.2 Η ενεργητικότητα της επιτροπής ελέγχου	37
5.2.3 Ο ρόλος μιας ανεξάρτητης και δραστήριας επιτροπής ελέγχου στην απάτη	37
5.3 Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην απάτη	
5.3.1 Γενικά	38
5.3.2 Βήματα για την αποτροπή, ανίχνευση και αναφορά της απάτης	39
5.3.2.1 Ανασκόπηση των συμβάσεων	40
5.3.2.2 «Threat analysis»	40
5.3.2.3 Δημιουργία και διατήρηση μιας πολιτικής απάτης	41
5.3.2.4 Υλοποίηση και λειτουργία μιας τηλεφωνικής γραμμής επικοινωνίας	43
5.3.2.5 Επιβολή υποχρεωτικών διακοπών και περιστροφή εργασίας	44
5.3.2.6 Έλεγχος των συστάσεων των υπαλλήλων	44
5.3.2.7 Αιφνιδιαστικοί λογιστικοί έλεγχοι απάτης	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΑΛΛΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

6.1 Ο ρόλος των χρηματοοικονομικών δεικτών στην ανίχνευση της απάτης	
6.1.1 Εισαγωγή	48
6.1.2 Ελεγκτικά πρότυπα και αναλυτικές διαδικασίες	48
6.1.3 Σχετικές εμπειρικές μελέτες	49
6.2 Ο ρόλος των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών στην απάτη	
6.2.1 Ένα βασικό εργαλείο αποτροπής της απάτης	52

6.2.1.1 Κωδικοί πρόσβασης	52
6.2.1.2 Κρυπτογράφηση και άλλα τεχνάσματα	53
6.2.2 Ένα βασικό εργαλείο ανίχνευσης της απάτης	56
6.2.2.1 Προσδιορισμός των κόκκινων σημαιών με τις CAATs	56
6.2.2.2 Η ψηφιακή ανάλυση ως μια CAAT	58
6.2.2.3 Πρότυπα ανίχνευσης της απάτης με τις CAATs	59
6.2.2.4 Λογισμικά ανίχνευσης της απάτης	59
6.2.2.5 Χρήση του υπολογιστή	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΗΘΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑΣ ΑΠΑΤΗΣ

7.1 Εισαγωγή	62
7.2 Έλεγχος των εταιρικών προγραμμάτων ηθικής	63
7.3 Σχετική βιβλιογραφία	63
7.4 Ηθική ευαισθησία και εμπειρία	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 : ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

8.1 Εισαγωγή	67
8.2 Διεθνές Ελεγκτικό Πρότυπο 240 «Απάτη και Σφάλμα»	
8.2.1 Εισαγωγή	67
8.2.2 Ευθύνη διοικήσεως	68
8.2.3 Εκτίμηση κινδύνου	68
8.2.4 Εντοπισμός	69
8.2.5 Εγγενείς περιορισμοί του ελέγχου	70
8.2.6 Διαδικασίες οσάκις υπάρχει ένδειξη ότι μπορεί να υπάρχει απάτη ή σφάλμα	70
8.2.7 Υποβολή έκθεσης απάτης και σφάλματος	
8.2.7.1 Προς τη διοίκηση	72
8.2.7.2 Προς τους χρήστες της έκθεσης του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων	72
8.2.7.3 Προς τις κανονιστικές και κυρωτικές αρχές	73
8.2.8 Αποχώρηση από την ανάθεση	73
8.3 Statement on Auditing Standard 99 «Εκτίμηση της απάτης σε	

έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων	74
8.4 Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα	
8.4.1 Η ανάγκη δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου σώματος ελεγκτικών κανόνων	77
8.4.2 Πλαίσιο των ΕΕΠ και επικουρική χρησιμοποίηση των Διεθνών Ελεγκτικών Προτύπων (ΔΕΠ)	77
8.4.3 Ελληνικό ελεγκτικό πρότυπο 2200 Στόχος του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων και γενικές αρχές που τον διέπουν	78
8.4.3.1 Έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων μικρομεσαίων οργανισμών	79
8.4.4 Ελληνικό ελεγκτικό πρότυπο 2230 Τεκμηρίωση	80
8.4.5 Ελληνικό ελεγκτικό πρότυπο 2240 Η ευθύνη του ελεγκτή να διερευνήσει, στα πλαίσια του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, το ενδεχόμενο εκούσιων και ακούσιων λαθών	80
8.4.5.1 Γνωστοποίηση εκούσιων λαθών (απατηλών ενεργειών) στη διοίκηση και στα πρόσωπα τα επιφορτισμένα με τη διακυβέρνηση του ελεγχόμενου οργανισμού	83
8.4.5.2 Γνωστοποίηση ουσιωδών αδυναμιών του συστήματος εσωτερικού ελέγχου	83
8.4.5.3 Επικοινωνία με τις ρυθμιστικές και τις εποπτεύουσες αρχές	83
8.4.5.4 Αδυναμία του ελεγκτή να ολοκληρώσει τον έλεγχο	84
8.4.5.5 Επικοινωνία με υποψήφιο διάδοχο ελεγκτή	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

9.1 Γενικά	87
9.2 Ο ρόλος των εξωτερικών ελεγκτών	88
9.3 Μοντέλα για την ανίχνευση της απάτης	
9.3.1 Υπάρχουσα ελεγκτική προσέγγιση για την ανίχνευση της απάτης	90
9.3.2 Ένα νέο μοντέλο ανίχνευσης της απάτης	91
9.3.2.1 Η αλληλεπίδραση της εταιρικής κουλτούρας	

και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας	92
9.3.2.2 Εταιρική κουλτούρα	93
9.3.2.3 Γνωρίσματα της βιομηχανίας	94
9.3.2.4 Η χρήση ενός οργανωτικού ειδικού	94
9.3.2.5 Το πεδίο των κινδύνων του ελέγχου	95
9.3.2.6 Χρησιμοποίηση του νέου μοντέλου	96
9.3.2.7 Οφέλη της εκτίμησης της εταιρικής κουλτούρας και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας	96
9.4 Συμπερασματικές σκέψεις και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	97
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	99

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Χρήστο Καζαντζή για την πολύτιμη καθοδήγησή του και τις συμβουλές που μου έδωσε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Συνηθισμένα είδη Fraudulent Financial Reporting και σχετικά παραδείγματα	9
Πίνακας 2: Συνηθισμένα είδη ενεργειών υπαλληλικού εγκλήματος	10
Πίνακας 3: Περίγραμμα πολιτικής απάτης	42
Πίνακας 4: Ηλεκτρονικές εφαρμογές για την ανίχνευση των «κόκκινων σημαιών»	57

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Η εταιρική διακυβέρνηση και οι λειτουργίες της 87

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

IV

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΔΛΠ	Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα
ΕΕΠ	Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα
ΣΟΕΛ	Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών
ΕΛΤΕ	Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχου
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles
FFR	Fraudulent Financial Reporting
FSF	Financial Statement Fraud
WCC	White Collar Crime
SAS	Statement on Auditing Standards
IAU	International Standard on Auditing
AICPA	American Institute of Certified Public Accountants
ACFE	Association of Certified Fraud Examiners
GAO	General Accounting Office
SEC	Securities and Exchange Commission
CPA	Certified Public Accountants
CEO	Chief Executive Officer
CFO	Chief Financial Officer
AP	Analytical Procedures
COSO	Committee of the Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
BRC	Blue Ribbon Committee
ABA	American Bar Association
SIAS	Statement on Internal Auditing Standard
IASB	Internal Auditing Standards Board
IIA	Institute of Internal Auditors
IFAC	International Federation of Accountants
CAATs	Computer Assisted Audit Techniques

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά

Το φαινόμενο της απάτης στις επιχειρήσεις έχει συγκεντρώσει ιδιαίτερη προσοχή από το κοινό, τον τύπο, τους επενδυτές, την οικονομική κοινότητα και τους νομοθέτες εξαιτίας των διαφόρων απατών που έχουν αναφερθεί σε μεγάλες επιχειρήσεις όπως οι Lucent, Xerox, Rite Aid, Cendant, Sunbeam, Waste Management, Enron Corporation, Global Crossing, WorldCom, Adelphia και Tyco.¹

Στην Ελλάδα, το ζήτημα της απάτης στις επιχειρήσεις έχει έρθει πρόσφατα στο κέντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος κυρίως σε συνδυασμό με την αύξηση του αριθμού των εταιριών που εισήχθησαν στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών και τη συγκέντρωση κεφαλαίων μέσω δημόσιας προσφοράς και τις προσπάθειες μείωσης του επιπέδου φορολογίας επί των κερδών.²

Ως απάτη έχει οριστεί η σκόπιμη εξαπάτηση, προς όφελος του ανθρώπου που τη διενεργεί, μέσω της παραποίησης των χρηματοοικονομικών δεδομένων ενός οργανισμού ή/και της κατάχρησης των περιουσιακών του στοιχείων.³ Η απάτη είτε εμφανίζεται ως κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης είτε ως παραποίηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών της έχει άμεσο αντίκτυπο στις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις.

1.2 Η χρησιμότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Οι επενδυτές, οι πιστωτές, οι οικονομικοί αναλυτές κ.ά. λαμβάνουν επενδυτικές αποφάσεις, βασιζόμενοι στις οικονομικές πληροφορίες που διαδίδονται στην αγορά από τις εταιρίες. Κατά συνέπεια, η ποιότητα, η αξιοπιστία και η διαφάνεια των δημοσιευμένων και ελεγχόμενων χρηματοοικονομικών καταστάσεων που απεικονίζουν μια αληθινή χρηματοοικονομική απόδοση είναι ουσιαστικές στην αποδοτική κατανομή των πόρων στην οικονομία.

Οι ελεγκτές που ελέγχουν και εγκρίνουν τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις «δανείζουν» αξιοπιστία στις πληροφορίες που εμπεριέχονται σε αυτές,

μειώνοντας τον κίνδυνο οι πληροφορίες να είναι παραποιημένες. Οι συμμετέχοντες στην αγορά αξιολογούν το χαμηλότερο κίνδυνο πληροφοριών που συνδέεται με υψηλής ποιότητας οικονομικές εκθέσεις. Αυτός ο χαμηλότερος αντιληπτός κίνδυνος πληροφοριών καθιστά τις αγορές αποδοτικότερες και προκαλεί χαμηλότερο κόστος κεφαλαίων και υψηλότερες τιμές τίτλων. Εντούτοις, η δεισδυτικότητα των αναφερόμενων χρηματοοικονομικών απατών και οι σχετικές υποτιθέμενες αποτυχίες λογιστικού ελέγχου έχουν διαβρώσει τη δημόσια εμπιστοσύνη στις δημοσιευμένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις των εταιριών.

Κατά συνέπεια, η κοινωνία, η επιχειρησιακή κοινότητα, οι λογιστές και οι νομοθέτες έχουν έννομο συμφέρον να υποστηρίξουν την πρόληψη και ανίχνευση της απάτης στις επιχειρήσεις, καθώς τέτοιου είδους περιστατικά υπονομεύουν την εμπιστοσύνη προς τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις.^{4,5}

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
2. Charalambos T. Spathis, «Detecting false financial statements using published data: some evidence from Greece», Managerial Auditing Journal, 2002, σελ. 179-191
3. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 4
4. Zabihollah Rezaee, ό.π.
5. Bilal Makkawi, Allen Schick, «Are auditors sensitive enough to fraud?», Managerial Auditing Journal, 2003, σελ. 591-598

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

2.1 Ορισμοί της απάτης

Σύμφωνα με την Statement on Auditing Standards (SAS) αριθμός 82, το ελεγκτικό πρότυπο της AICPA, υπάρχουν δύο τύποι απάτης. Ο πρώτος είναι η παρουσίαση απατηλών χρηματοοικονομικών εκθέσεων (Fraudulent Financial Reporting). Γενικά το FFR εμφανίζεται, όταν παραδείγματος χάριν οι εταιρίες υπερεκτιμούν σκόπιμα τα περιουσιακά στοιχεία και τα έσοδα και υποεκτιμούν τα στοιχεία του παθητικού και τις δαπάνες. Ο δεύτερος τύπος απάτης αφορά την κατάχρηση/υπεξαίρεση των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας από τους υπαλλήλους της.^{1,2}

Το International Standard on Auditing (IAU) αριθμός 11 αναγνωρίζει ότι η απάτη αναφέρεται σε μια σκόπιμη πράξη που διενεργείται από ένα ή περισσότερα άτομα που προέρχονται είτε από την διοίκηση είτε από τους υπαλλήλους ή τρίτα μέρη, η οποία οδηγεί σε μια διαστρέβλωση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (AICPA, 1998a). Το παραπάνω πρότυπο διακρίνει την πηγή της απάτης σε:

- λανθασμένες διατυπώσεις που προκύπτουν από το FFR και
- λανθασμένες διατυπώσεις που προκύπτουν από την κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης

Οι λανθασμένες διατυπώσεις που προκύπτουν από το FFR είναι οι σκόπιμες λανθασμένες διατυπώσεις ή παραλείψεις ποσών ή αποκαλύψεις στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις που εξαπατούν τους χρήστες (AICPA, 1998b). Οι λανθασμένες διατυπώσεις που αποτελούν αποτέλεσμα της κατάχρησης των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης αφορούν την κλοπή των περιουσιακών στοιχείων της επιχειρηματικής οντότητας (AICPA, 1998b). Η κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης ουσιαστικά επιτυγχάνεται υπεξαιρώντας εισπράξεις, κλέβοντας ή αναγκάζοντας την επιχείρηση να πληρώσει για αγαθά ή υπηρεσίες που δεν έλαβε.^{3,4,5}

Στον ίδιο ορισμό του FFR καταλήγει και η Επιτροπή Treadway. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, το FFR είναι η σκόπιμη ή απερίσκεπτη συμπεριφορά που προκαλείται είτε από πράξη είτε από παράλειψη, η οποία οδηγεί σε παραπλανητικές χρηματοοικονομικές καταστάσεις (NCCFR, 1987).⁶

Αναλυτικότερα, η παρουσίαση απατηλών χρηματοοικονομικών καταστάσεων (FFR ή FSF-Financial Statement Fraud) αποτελεί μια σκόπιμη προσπάθεια των εταιριών να εξαπατήσουν ή να παραπλανήσουν τους χρήστες αυτών, ειδικά τους επενδυτές και τους πιστωτές. Το FSF περιλαμβάνει πρόθεση και εξαπάτηση από μια ομάδα πεπειραμένων δραστών (π.χ. ανώτερων υπαλλήλων και ελεγκτών) και ένα σύνολο καλά προγραμματισμένων σχεδίων.

Η απάτη στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις μπορεί να εμφανιστεί με τις ακόλουθες μορφές (1) παραποίηση, αλλαγή ή πλαστογράφηση οικονομικών αρχείων, δικαιολογητικών εγγράφων ή επιχειρησιακών συναλλαγών (2) σκόπιμες λανθασμένες διατυπώσεις, παραλείψεις ή διαστρεβλώσεις των γεγονότων, των συναλλαγών, των λογαριασμών ή άλλων σημαντικών πληροφοριών από τις οποίες προετοιμάζονται οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις (3) σκόπιμη κακή εφαρμογή, σκόπιμη παρερμηνεία και παράνομη εφαρμογή των λογιστικών προτύπων, αρχών, πολιτικών και μεθόδων που χρησιμοποιούνται στη μέτρηση, αναγνώριση και παρουσίαση οικονομικών γεγονότων και επιχειρησιακών συναλλαγών (4) σκόπιμες παραλείψεις και αποκαλύψεις ή παρουσίαση ανεπαρκών γνωστοποιήσεων σχετικά με τα λογιστικά πρότυπα, τις λογιστικές αρχές, πρακτικές και σχετικές χρηματοοικονομικές πληροφορίες (5) χρήση επιθετικών τεχνικών λογιστικής για την παράνομη διαχείριση των κερδών και (6) μεθόδευση των πρακτικών λογιστικής, στο πλαίσιο των υπάρχοντων λογιστικών προτύπων, τα οποία έχουν γίνει πολύ λεπτομερή και παρακάμπτονται εύκολα και τα οποία περιέχουν τα μέσα που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να αλλοιώσουν την οικονομική τους απόδοση.⁷

Όσον αφορά στον δεύτερο τύπο απάτης, το 1976 ο Kelley όρισε την υπαλληλική απάτη (White Collar Crime-WCC) ως τις παράνομες πράξεις που «...χαρακτηρίζονται από εξαπάτηση, απόκρυψη, παραβίαση της εμπιστοσύνης και μη εξάρτηση από την άσκηση απειλής φυσικής δύναμης ή βίας».

Πιο πρόσφατα, η Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) αναφέρθηκε σε αυτόν τον τύπο απάτης ως επαγγελματική απάτη και κατάχρηση και την όρισε ως τη χρησιμοποίηση του επαγγέλματος κάποιου προκειμένου να πλουτίσει προσωπικά, κάνοντας σκόπιμα κακή χρήση ή κακή αξιοποίηση των πόρων ή των περιουσιακών στοιχείων του εργοδότη (ACFE, 1999). Το WCC μπορεί να αφορά τα ακόλουθα: συνωμοσία, δωροδοκία, ανταποδόσεις,

διαμόρφωση τιμών, κατάχρηση, ανεπαρκή αποκάλυψη / νοθευμένες εκθέσεις, παράνομες πολιτικές συνεισφορές, φορολογικά ζητήματα, παραποίηση και εταιρική κλοπή.^{8,9}

Τέλος, για να γίνει κατανοητή η φύση της απάτης, πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον Albrecht (1995) και την ACFE (1996) η απόκρυψη είναι το βασικό χαρακτηριστικό που διακρίνει την απάτη από άλλες εγκληματικές ενέργειες όπως η δολιοφθορά, ο εμπρησμός, ο εκβιασμός κ.λ.π.

2.2 Το προφίλ της απάτης

Σύμφωνα με την Wells Report του 1996 (Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse), η απάτη κοστίζει στις αμερικανικές επιχειρήσεις περισσότερο από \$400 δισεκατομμύρια ετησίως (ACFE, 1996). Η έρευνα KPMG Peat Marwick είχε ως αντικείμενο μεγάλες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις και διαπίστωσε ότι το 62% των επιχειρήσεων που εξέτασε είχαν αντιμετωπίσει κρούσματα απάτης κατά το προηγούμενο έτος (KPMG Peat Marwick, 1998). Η μέση απώλεια ανά περιστατικό απάτης για όλες τις εταιρίες ήταν \$117.000 (KPMG Peat Marwick, 1998). Μια έρευνα της ACFE (1996) έδειξε ότι η μέση απώλεια ανά περιστατικό απάτης για τις επιχειρήσεις με λιγότερο από 100 υπαλλήλους ήταν \$120.000.¹⁰ Υπολογίζεται ότι η απάτη που διεπράχθη από την Enron προκάλεσε μια απώλεια περίπου \$70 δισεκατομμυρίων στους επενδυτές και υπαλλήλους.

Το General Accounting Office των ΗΠΑ (GAO) δημοσίευσε μια έκθεση τον Οκτώβριο του 2002, η οποία δείχνει ότι ο αριθμός των αναδιατυπώσεων των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, εξαιτίας των λογιστικών παρατυπιών, αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Η μελέτη του GAO αναφέρει ότι περίπου το 10% όλων των εγγεγραμμένων επιχειρήσεων ανακοίνωσαν τουλάχιστον μια αναδιατύπωση στο χρονικό διάστημα Ιανουάριος 1997 – Ιούνιος 2002, γεγονός που αντιπροσωπεύει μια αύξηση 145% κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου. (GAO, 2002).¹¹

2.3 Ποιοι συμμετέχουν στην απάτη

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η απάτη διενεργείται από ένα ή περισσότερα άτομα που προέρχονται είτε από τη διοίκηση είτε από το προσωπικό της εταιρίας ή τρίτα μέρη. Ποια είναι λοιπόν τα χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν στην απάτη;

Η έκθεση του GAO (2002) αναφέρει ότι σχεδόν το 75% των συνολικά 150 περιπτώσεων απάτης που εξετάστηκαν από την Securities and Exchange Commission (SEC) και που εμφανίστηκαν από τον Ιανουάριο του 2001 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2002, αφορούσαν δημόσιες επιχειρήσεις (public companies), ενώ κατηγορήθηκαν οι διευθυντές τους, ανώτεροι και κατώτεροι υπάλληλοι.

Τα αποτελέσματα της έκθεσης COSO-Committee of the Sponsoring Organizations of the Treadway Commission 1999 (Beasley και λοιποί, 1999) υποδηλώνουν ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων υποβολής αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων (περισσότερο από 80%), είχαν λάβει μέρος στην απάτη ο Chief Executive Officer (CEO) ή/και οι Chief Financial Officers (CFO). Άλλα άτομα που εμπλέκονται τυπικά στο FSF είναι οι προϊστάμενοι ανώτερων επιχειρησιακών υπαλλήλων, μέλη διοικητικών συμβουλίων, άλλοι ανώτεροι αντιπρόεδροι και οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές.

Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των περιπτώσεων FSF διενεργείται με τη συμμετοχή, ενθάρρυνση, έγκριση και γνώση των κορυφαίων διοικητικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των CEOs, των CFOs, των προέδρων, των ταμίων και των ελεγκτών. Γενική ομολογία είναι ότι το FSF αποτελεί το αποτέλεσμα των ενεργειών ή των παραλείψεων, σκόπιμων ή ακούσιων, της κορυφαίας διοικητικής ομάδας των δημόσια συναλλασσόμενων επιχειρήσεων.

^{12,13,14}

Η δεύτερη κατηγορία απάτης (κατάχρηση/υπεξαίρεση) διαπράττεται συχνότερα από τους υπαλλήλους παρά από την ανώτερη διοίκηση (Wells, 1997).¹⁵ Στη δεκαετία του '80, το WCC είχε χαρακτηριστεί ως εξεζητημένο έγκλημα που διαπράττεται από πολύπειρους υπαλλήλους (Jaspan, 1988). Η αντίληψη αυτή συνεχίστηκε στη δεκαετία του '90 με το δράστη να περιγράφεται συνήθως ως ένας λευκός άντρας πανεπιστημιακής μόρφωσης που κατέχει θέση διευθυντικού ή διοικητικού επιπέδου.^{16,17}

2.4 Τεχνικές της απάτης

Το FSF μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους. Η πιο συνηθισμένη μορφή απάτης είναι αυτή που αφορά το εισόδημα και η λιγότερο συνηθισμένη αυτή που αφορά τους λογαριασμούς πληρωτέους. Οι μορφές του FSF κυμαίνονται από την υπερεκτίμηση των εσόδων μέχρι την υποεκτίμηση των στοιχείων του παθητικού και των δαπανών. Αρχίζουν δε τυπικά με τη λανθασμένη διατύπωση των ενδιάμεσων χρηματοοικονομικών καταστάσεων και συνεχίζονται στις ετήσιες χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Η διαδικασία επηρεασμού των κερδών είναι η πιο κοινή μέθοδος του FSF (δηλαδή διαστρέβλωση των κερδών, έτσι ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι των κερδών και οι προβλέψεις των αναλυτών).

Το FSF μπορεί επίσης να ποικίλει από την άποψη της άμεσης παραποίησης των συναλλαγών και των γεγονότων ή της σκόπιμης καθυστερημένης (ή πρόωρης) αναγνώρισης των συναλλαγών ή των γεγονότων που τελικά εμφανίζονται. Ένα παράδειγμα του πρώτου είναι η σκόπιμη διόγκωση των πωλήσεων δημιουργώντας φανταστικά τιμολόγια, ενώ η δεύτερη μορφή περιλαμβάνει σκόπιμη υπερεκτίμηση των πωλήσεων, αναγνωρίζοντας πωλήσεις στην τρέχουσα περίοδο, οι οποίες αφορούν την επόμενη περίοδο. Οι απάτες που περιλαμβάνουν φανταστικές συναλλαγές θεωρούνται συχνά περισσότερο επιθετικές μέθοδοι απάτης και εμφανίζονται συχνότερα, ενώ ελκύουν περισσότερο την προσοχή των ελεγκτών και των ρυθμιστών από ότι η σκόπιμη πρόωρη (ή καθυστερημένη) αναγνώριση των συναλλαγών.

Τεχνικές που χρησιμοποιούνται συχνά από τις επιχειρήσεις για τον επηρεασμό των εσόδων είναι (1) «πλάγιες» συμφωνίες (2) υποθετικές πωλήσεις (3) αναγνώριση εσόδων από πωλήσεις πριν αυτές ολοκληρωθούν (4) αυθαίρετες αποστολές εμπορευμάτων και (5) αθέμιτη διακοπή των συναλλαγών πωλήσεων στο τέλος της περιόδου.^{18,19}

Οι απάτες από τους υπαλλήλους εναντίον της εταιρίας συχνά περιλαμβάνουν δωροδοκία από τους πωλητές, προμηθευτές, εργολάβους και ανταγωνιστές. Οι περιπτώσεις της δωροδοκίας είναι δύσκολο να διακριθούν ή να ανακαλυφθούν από τον λογιστικό έλεγχο, γιατί στην περίπτωση αυτή τα λογιστικά αρχεία δεν παραποιούνται, μεταβάλλονται ή καταστρέφονται. Η δωροδοκία πραγματοποιείται μυστικά ή όπως λένε οι νομικοί sub rosa. Το πρώτο σημάδι

δωροδοκίας μπορεί να εμφανιστεί από έναν ενοχλημένο προμηθευτή, του οποίου το προϊόν απορρίπτεται συνεχώς ανεξάρτητα από την ποιότητα, την τιμή και την απόδοσή του. Η δωροδοκία μπορεί επίσης να γίνει φανερή, όταν ένας υπάλληλος αρχίσει να κάνει σπάταλη ζωή που δεν συνάδει με το μισθό και τους οικογενειακούς του πόρους.²⁰

Στη συνέχεια ακολουθούν αναλυτικοί πίνακες με τα πιο συνηθισμένα ήδη και των δύο κατηγοριών απάτης.

Πίνακας 1 : Συνηθισμένα είδη Fraudulent Financial Reporting και σχετικά παραδείγματα²¹

Είδος απάτης

Παραποίηση, νόθευση ή αλλοίωση των αρχείων ή εγγράφων

Παραδείγματα

Αλλαγή ημερομηνίας στα τιμολόγια των προμηθευτών, ώστε τα έξοδα να μην αναφέρονται μέχρι την επόμενη λογιστική περίοδο
Αλλαγή ημερομηνιών στα δελτία αποστολής, ώστε να δείχνονται πωλήσεις (και κέρδη) πριν το χρόνο της πραγματικής αποστολής
Αλλαγή των ποσών στα τιμολόγια για να υποεκτιμηθεί το ποσό των εξόδων που εμφανίζεται στα λογιστικά αρχεία
Δημιουργία ψεύτικων καταλόγων απογραφής

Συγκάλυψη ή παράλειψη των συνεπειών των ολοκληρωμένων συναλλαγών από τα αρχεία ή τα έγγραφα

Αποτυχία καταγραφής των τιμολογίων των προμηθευτών στο τέλος του χρόνου

Καταγραφή ανύπαρκτων συναλλαγών
Κακή εφαρμογή λογιστικών πολιτικών

Δημιουργία πλαστών παραγγελιών πελατών
Κεφαλαιοποίηση εξόδων α' εγκατάστασης και άλλων αντικειμένων που θα έπρεπε να καταγραφούν ως έξοδα σύμφωνα με τα GAAP
Αναγνώριση εσόδων και κερδών από πωλήσεις, για τα οποία υπάρχει ακόμα σημαντικός κίνδυνος επιστροφής
Άσκοπη καταγραφή ανεπαρκών αποθεμάτων για να δειχθεί ένα προκαθορισμένο ποσό κέρδους
Καταγραφή προπληρωμών ως έξοδα της τρέχουσας περιόδου

Αποτυχία αποκάλυψης σημαντικών πληροφοριών

Απόκρυψη της χειροτέρευσης της αξίας ορισμένων περιουσιακών στοιχείων

Απόκρυψη εκκρεμών αντιδικιών

Μη αναφορά μιας αλλαγής στη λογιστική πολιτική

Πίνακας 2 : Συνηθισμένα είδη ενεργειών υπαλληλικού εγκλήματος²²

Συνηθισμένα είδη ενεργειών υπαλληλικού εγκλήματος

1. Κλοπή χρηματικών διαθεσίμων
2. Μη καταγραφή και κλοπή χρηματικών αποδείξεων
3. Παραποίηση τραπεζικών καταθέσεων
4. Πλαστογράφηση επιταγών
5. Παραποίηση αποδείξεων πιστωτικών καρτών
6. Απόσβεση των εισπρακτέων λογαριασμών ως επισφαλή χρέη και κλοπή των μετρητών που εισπράττονται για τους λογαριασμούς που αποσβέστηκαν
7. Συνομωσία αγοραστή και πωλητή για την επιστροφή χρημάτων για αγαθά που δεν επιστράφηκαν
8. Κλοπή εμπορευμάτων, εργαλείων, εφοδίων και άλλων περιουσιακών στοιχείων
9. Αποστολή κλεμμένων εμπορευμάτων στο σπίτι του υπαλλήλου ή ενός συγγενικού του προσώπου
10. Παρουσίαση κλεμμένων εμπορευμάτων σε πλασματικά τιμολόγια
11. Πώληση άχρηστων και ακατάλληλων υλικών και κλοπή του ληφθέντος ποσού
12. Εγγραφή φανταστικών υπαλλήλων (υπάλληλοι-φαντάσματα) στις μισθοδοτικές καταστάσεις και λήψη των επιταγών πληρωμής τους
13. Παραποίηση των μισθοδοτικών καταστάσεων και αλλαγή των μισθών, των εργοδοτικών εισφορών ή των επιταγών πληρωμής
14. Κατάχρηση των παρακρατούμενων φόρων μισθολογίου
15. Διόγκωση των ωρών εργασίας ή πραγματοποίηση υπερωριών χωρίς άδεια
16. Καταχώριση πλαστών καθολικών
17. Νόθευση φυσικής απογραφής για την κάλυψη κλοπών ή σφαλμάτων
18. Χρέωση προσωπικών αγορών στην εταιρία μέσω παραποίησης των παραγγελιών αγορών ή των εταιρικών πιστωτικών καρτών
19. Υπερφόρτωση των λογαριασμών εξόδων ή προσωπική χρήση των προκαταβολών
20. Παροχή ειδικών τιμών ή προνομίων στους πελάτες ή δωρεάν παροχή στους προμηθευτές αναμένοντας ανταποδόσεις
21. Μη πληρωμή μερισμάτων σε συγκεκριμένους επενδυτές και προσωπική χρήση της διαφοράς
22. Πληρωμή ψεύτικων τιμολογίων που αποκτούνται σε συνεργασία με τους προμηθευτές

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Bilal Makkawi, Allen Schick, «Are auditors sensitive enough to fraud?», Managerial Auditing Journal, 2003, σελ. 591-598
2. Charalambos T. Spathis, «Detecting false financial statements using published data : some evidence from Greece», Managerial Auditing Journal, 2002, σελ. 179-191
3. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, «The internal auditor as fraud buster», Managerial Auditing Journal, 1999, σελ. 351-362
4. Charalambos T. Spathis, ό.π.
5. Mohamed E. Bayou, Alan Reinstein, «A systemic view of fraud explaining its strategies, anatomy and process», Critical Perspectives on Accounting, 2000, σελ. 383-403
6. Kathleen A. Kaminski, T. Sterling Wetzel, Liming Guan, «Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?», Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No 1, 2004, σελ. 15-28
7. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
8. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «Can the CFO stop white collar crime?», The Journal of Corporate Accounting and Finance, November/December 2002, σελ. 39-43
9. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «The computer: an essential fraud detection tool», The Journal of Corporate Accounting and Finance, July/August 2003, σελ. 23-26
10. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
11. Zabihollah Rezaee, ό.π.
12. Zabihollah Rezaee, ό.π.
13. Charalambos T. Spathis, ό.π.
14. Charles P. Cullinan, Steve G. Sutton, «Defrauding the public interest: a critical examination of reengineered audit processes and the likelihood of detecting fraud», Critical Perspectives on Accounting, 2002, σελ. 297-310

15. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
16. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «Can the CFO stop white collar crime?», The Journal of Corporate Accounting and Finance, November/December 2002, σελ. 39-43
17. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «The computer : an essential fraud detection tool», The Journal of Corporate Accounting and Finance, July/August 2003, σελ. 23-26
18. Zabihollah Rezaee, ό.π.
19. Charalambos T. Spathis, ό.π.
20. Ahmed Riahi-Belkaoui, Ronald D. Picur, «Understanding Fraud in the Accounting Environment», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 33-41
21. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 5
22. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΝΘΑΡΡΥΝΟΥΝ ΤΗΝ ΑΠΑΤΗ

3.1 Κίνητρα που ενθαρρύνουν το Financial Statement Fraud

Μια ανάλυση των περιπτώσεων FSF μπορεί να αποκαλύψει πολλούς αιτιολογικούς παράγοντες. Αυτοί οι παράγοντες αποτελούν σημαντικές ενδείξεις της επιχειρηματικής ευαισθησίας σε δόλιες πρακτικές.¹

3.1.1 Οικονομικά κίνητρα από το εξωτερικό περιβάλλον της εταιρίας

3.1.1.1 Έντονος επιχειρηματικός ανταγωνισμός

Γενικά, ο αγώνας για οικονομική επιβίωση λειτουργεί ως κίνητρο και για την θεμιτή και για την αθέμιτη συμπεριφορά. Ο βαθμός ανταγωνισμού μπορεί να οδηγήσει κάποιον να επιλέξει είτε θεμιτά είτε αθέμιτα μέσα. Όταν ο ανταγωνισμός είναι έντονος, η καταφυγή στην ατιμία μπορεί γρήγορα να αιτιολογηθεί λογικά. Η εξαπάτηση, συνεπώς, μπορεί να μετατραπεί σε ένα όπλο στον αγώνα της επιβίωσης των επιχειρήσεων.²

3.1.1.2 Πίεση επίτευξης μη ρεαλιστικών στόχων και έμφαση στα βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα

Ένα από τα πιο σημαντικά και συνηθισμένα κίνητρα απάτης προκαλείται από την πίεση να επιτευχθούν μη ρεαλιστικοί στόχοι απόδοσης. Αυτοί οι μη ρεαλιστικοί στόχοι, οι οποίοι μπορεί να είναι είτε πολύ εύκολοι είτε πολύ δύσκολοι, συχνά δημιουργούνται όταν η διοίκηση θέτει στόχους χωρίς να έχει αναλύσει επαρκώς το τι μπορεί να αναμένεται ρεαλιστικά. Η διοίκηση, για παράδειγμα, μπορεί να θέτει στόχους προσθέτοντας μια ποσοστιαία αύξηση στην παρούσα απόδοση, να απαιτεί μια ελάχιστη απόδοση από όλες τις επιχειρηματικές μονάδες ή να αποτυγχάνει να προσαρμόζει τους στόχους σε σημαντικές αλλαγές του περιβάλλοντος.

Επίσης, ο αυξανόμενος αριθμός των χρηματοοικονομικών δημοσιεύσεων που αναφέρουν βραχυπρόθεσμες αποδόσεις, έχει αναγάγει τις βραχυπρόθεσμες

επιδόσεις σε προτεραιότητα των χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων για τη χορήγηση πιστώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, αρκετές εταιρίες παραποιούν τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις, έτσι ώστε να αναφέρουν αυξημένα βραχυπρόθεσμα έσοδα και κέρδη.

3.1.1.3 Πίεση ικανοποίησης των προσδοκιών

Παράλληλα με την έμφαση στα βραχυπρόθεσμα κέρδη, οι εταιρίες πιέζονται να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των επενδυτών, των χρηματιστηρίων και των χρηματοοικονομικών αναλυτών σχετικά με την αύξηση των εσόδων και των κερδών τους.

Αποτυχία επίτευξης των παραπάνω προσδοκιών μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική πτώση της τιμής της μετοχής της εταιρίας (π.χ. Lucent Technology, Intel και Apple Computer). Κατά συνέπεια, επιχειρήσεις που δεν μπορούν να ικανοποιήσουν αυτές τις προσδοκίες με νόμιμες επιχειρησιακές διαδικασίες, επιδιώκουν κάτι τέτοιο μέσω του FFR.^{3,4}

3.1.1.4 Ανακεφαλαίωση

Συμπερασματικά, περιπτώσεις FSF είναι πιθανότερο να εμφανιστούν, όταν η εταιρία έχει ισχυρό κίνητρο και οικονομικούς λόγους να αναφέρει περισσότερο ευνοϊκή χρηματοοικονομική απόδοση από ότι θα αναφερόταν με βάση τις γενικά αποδεκτές λογιστικές αρχές (Generally Accepted Accounting Principles - GAAP).⁵ Οι Loebbecke και λοιποί (1989) σημειώνουν ότι η φτωχή χρηματοοικονομική απόδοση αναγκάζει συχνά τη διοίκηση να δώσει αδικαιολόγητη έμφαση στα κέρδη και την αποδοτικότητα, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα απάτης και λανθασμένων διατυπώσεων στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις.⁶

Συνοπτικά, οι οικονομικοί λόγοι για τους οποίους οι επιχειρήσεις διενεργούν FSF είναι: (1) αποφυγή δήλωσης μιας προ φόρων απώλειας και διόγκωση της χρηματοοικονομικής απόδοσης (2) ικανοποίηση ή υπέρβαση των προσδοκιών των αναλυτών για την αύξηση των κερδών (3) αύξηση της τιμής της μετοχής και δημιουργία ζήτησης για την έκδοση νέων μετοχών (4) εισαγωγή στο χρηματιστήριο αξιών (5) συγκάλυψη ιδιοποίησης στοιχείων του ενεργητικού και

(6) απόκρυψη ανεπαρκειών που σχετίζονται με την απόδοση της εταιρείας (Beasley και λοιποί, 1999).⁷

3.1.2 Οικονομικά κίνητρα από το εσωτερικό περιβάλλον της εταιρίας

Μερικά άτομα εμπλέκονται στο FSF, επειδή οι εταιρίες τους τους παρέχουν ισχυρά κίνητρα για να κάνουν κάτι τέτοιο. Η κυριότερη μορφή αξιολόγησης των διοικητικών επιδόσεων στις περισσότερες εταιρίες επικεντρώνεται στα αποτελέσματα. Τα στελέχη που παράγουν αποτελέσματα αμείβονται καλά, επαινούνται και προάγονται. Δυστυχώς, όμως, η έμφαση στα αποτελέσματα παρέχει στα στελέχη ένα κίνητρο για να ασχοληθούν με τις πρακτικές του FFR. Τα κίνητρα αυτά γίνονται ακόμα εντονότερα όταν υπάρχει επίσης σημαντική κατοχή μετοχών από τα στελέχη των επιχειρήσεων ή όταν οι διοικητικές αποζημιώσεις είναι συνδεδεμένες με τη χρηματιστηριακή τιμή της μετοχής. Τα στελέχη έχουν μια φυσική τάση να εξοικονομούν λίγο περισσότερο κέρδος για να βελτιώνουν τα bonus τους ή αν κατέχουν μετοχές να υποστηρίξουν την τιμή της μετοχής.⁸

3.1.3 Εγωκεντρικά και ιδεολογικά κίνητρα

Παρόλο που τα οικονομικά κίνητρα είναι τα πλέον συνηθισμένα στις περιπτώσεις FSF, άλλοι τύποι κινήτρων όπως εγωκεντρικά, ιδεολογικά ή ψυχωτικά μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο.

Η κοινωνική και πολιτική επιβίωση παρέχει κίνητρα με τη μορφή εγωκεντρικών και ιδεολογικών κινήτρων. Μερικές φορές οι άνθρωποι διενεργούν απάτη για να μεγεθύνουν το «εγώ» τους ή να επιδείξουν πλαστή κοινωνική θέση.⁹

Εγωκεντρικά κίνητρα αποτελούν οποιεσδήποτε πιέσεις ασκούνται προκειμένου να ενισχυθεί με δόλιο τρόπο το προσωπικό γόητρο. Αυτός ο τύπος κινήτρου συναντιέται σε εκείνους τους ανθρώπους που επιδεικνύουν επιθετική συμπεριφορά και επιθυμούν να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξουσία στην εταιρία.

Τα ιδεολογικά κίνητρα ενθαρρύνουν τα άτομα να σκεφτούν ότι η συμπεριφορά τους είναι ηθικά ανώτερη και μπορεί να συναντηθεί σε κορυφαίους ανώτερους υπαλλήλους που είναι επιθετικοί και οι οποίοι προσπαθούν να είναι πρωτοπόροι στην αγορά ή να βελτιώσουν τη θέση της εταιρίας τους στη

βιομηχανία. Τα κίνητρα που ωθούν στην απάτη συνήθως αιτιολογούνται με το παλιό ρητό ότι όλα επιτρέπονται στην αγάπη και στον πόλεμο – και στις επιχειρήσεις, το οποίο είναι ανήθικο έτσι κι αλλιώς.

Τέλος, υπάρχει άλλη μια κατηγορία κινήτρων. Ονομάζονται ψυχωτικά, επειδή δεν μπορούν να εξηγηθούν με όρους λογικής συμπεριφοράς. Σε αυτή την κατηγορία τοποθετείται ο παθολογικός ψεύτης και ο κλεπτομανής. Τα ψυχωτικά κίνητρα συνδέονται με έναν "επαναληπτικό εγκληματία" και δεν είναι συνηθισμένα στην περίπτωση του FSF.¹⁰

3.2 Παράγοντες που ενθαρρύνουν την υπεξαίρεση των περιουσιακών στοιχείων

Η μελέτη της απάτης από την πλευρά των υπαλλήλων περιλαμβάνει τους τομείς της εγκληματολογίας, ψυχολογίας, λογιστικής, ελεγκτικής και διοίκησης. Ερευνητές και επαγγελματίες αυτών των τομέων αναγνωρίζουν τρεις βασικούς παράγοντες που συνδέονται με την πιθανότητα ένα άτομο να διαπράξει απάτη. Οι τρεις παράγοντες που διαμορφώνουν το υπόδειγμα της απάτης είναι η αντιληπτή πίεση που αντιμετωπίζει το άτομο, η αντιληπτή ευκαιρία να διαπράξει την απάτη και η εκλογίκευση (Wells, 1997). Και οι τρεις παράγοντες είναι συνήθως απαραίτητοι για να δημιουργηθεί η απάτη. Το υπόδειγμα της απάτης έχει τις ρίζες του στην έρευνα του διακεκριμένου εγκληματολόγου Donald Cressey και βελτιώθηκε από την ACFE.

Κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες είναι παρόντες στο επιχειρηματικό περιβάλλον, όπου τα άτομα εργάζονται. Άλλοι είναι έμφυτοι στα ίδια τα άτομα ή τις προσωπικές τους καταστάσεις.

3.2.1 Πίεση

Η πίεση αφορά την ψυχολογική βία που προκαλείται από την αντιληπτή άμεση ανάγκη ενός υπαλλήλου για περιουσιακά στοιχεία (Cressey, 1973). Μια ομάδα ερευνητών απάτης σημειώνει ότι το 95% όλων των περιπτώσεων απάτης είχαν ως αφετηρία ανάγκες προκαλούμενες από οικονομικές δυσκολίες (Albrecht και λοιποί, 1995). Στις περισσότερες περιπτώσεις, η πίεση ωθεί τον απατεώνα να

αναλάβει σημαντικούς κινδύνους προκειμένου να αποκτήσει τους επιθυμητούς πόρους.

Ειρωνικά, μια έκτακτη οικονομική ανάγκη χρειάζεται να είναι αντιληπτή μόνο στο μυαλό του δράστη, προκειμένου να οδηγήσει στη διενέργεια δόλιων πράξεων (Cressey, 1973). Η πίεση μπορεί να μην είναι πραγματική ή ακόμα και ορατή σε έναν τρίτο παρατηρητή. Ο συνδυασμός επείγον και ανάγκη είναι αυτό που ουσιαστικά οδηγεί στην απάτη από την άποψη της πίεσης.

Μερικές από τις πιέσεις που ωθούν συχνά τους υπαλλήλους στην ιδιοποίηση/υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας είναι: πλεονεξία ή ψύχωση για επιτυχία, υψηλά προσωπικά χρέη, υψηλοί ιατρικοί λογαριασμοί, χαμηλή πίστωση ή ανικανότητα να ληφθεί πίστωση, απροσδόκητες οικονομικές ανάγκες, προσωπικές οικονομικές απώλειες, ακριβές συνήθειες, όπως η χρήση ναρκωτικών ουσιών, αλκοόλ ή ο τζόγος, παράνομες σεξουαλικές σχέσεις, πιέσεις από το περιβάλλον εργασίας, όπως χαμηλή αμοιβή, αποτυχία προαγωγής, άδικη μεταχείριση, έλλειψη σεβασμού ή δυσαρέσκεια από την εργασία, πλήξη, πρόκληση-ευκαιρία να αποδειχθεί ότι κάποιος μπορεί «να χτυπήσει το σύστημα χωρίς να τον πιάσουν» και οικογενειακές ή συζυγικές πιέσεις.

Αυτός ο κατάλογος δεν είναι πλήρης αλλά προσδιορίζει πιέσεις που οι ερευνητές απάτης έχουν συνδέσει με την απάτη υπαλλήλων (Albrecht και λοιποί 1984, Ratliff και λοιποί 1996, ACFE 1995).¹¹

Παράλληλα με τα κίνητρα που προσδιορίζονται ανωτέρω, το εσωτερικό περιβάλλον μιας οργάνωσης μπορεί να παρέχει ένα κλίμα που συντελεί στη διενέργεια απάτης. Οι ευκαιρίες απάτης είναι διαδεδομένες όταν υπάρχουν χαλαροί διοικητικοί και λογιστικοί έλεγχοι. Όταν τα κίνητρα συνδυαστούν με τέτοιες ευκαιρίες, η πιθανότητα απάτης αυξάνει.¹²

3.2.2 Ευκαιρίες

Αυτή η κατηγορία επιχειρησιακών παραγόντων δημιουργεί πειρασμούς για τους υπαλλήλους, αποτυγχάνοντας να αποτρέψει ανάρμοστες πράξεις. Οι παράγοντες που γίνονται αντιληπτοί από τους υπαλλήλους ως ευκαιρίες απάτης είναι οι αναποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι, οι περιβαλλοντικές αλλαγές, η υψηλή τμηματική αυτονομία, ένα αναποτελεσματικό διοικητικό

συμβούλιο, ασήμαντες ή μυστικές ποινές και τιμωρίες και η έλλειψη ηθικής καθοδήγησης και ηγεσίας.

3.2.2.1 Αναποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι

Ευκαιρίες για να διαπράξει κανείς απάτη μπορούν να προκύψουν όταν ένας υπάλληλος φθάσει σε ένα επίπεδο εμπιστοσύνης μέσα σε μια οργάνωση ή όταν οι εσωτερικοί έλεγχοι είναι αναποτελεσματικοί ή ανύπαρκτοι. Ο υπάλληλος τότε θα αντιληφθεί ότι υπάρχει ευκαιρία για να διενεργήσει απάτη, να την αποκρύψει και να αποφύγει την ανίχνευση και την τιμωρία. Ενώ οι ευκαιρίες διενέργειας απάτης σε μια οργάνωση μπορεί να είναι απεριόριστες, για το κάθε ένα άτομο περιορίζονται στα μέσα που είναι διαθέσιμα προς αυτό.

Οι καλοί έλεγχοι αποτελούν σημαντικά μέσα περιορισμού της ευκαιρίας για την διενέργεια της απάτης, αλλά ακόμα και όταν οι έλεγχοι υπάρχουν, ένα πρόσωπο που απολαμβάνει υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης ή εξουσίας μπορεί να είναι σε θέση να αγνοήσει τους ελέγχους και να διαπράξει την απάτη. Χαρακτηριστικές αποτυχίες στον έλεγχο ή στα ελεγκτικά ζητήματα που αυξάνουν τις ευκαιρίες για την εμφάνιση απάτης από τους υπαλλήλους είναι οι ακόλουθες: έλλειψη διαχωρισμού καθηκόντων, αποτυχία ενημέρωσης των υπαλλήλων για τους κανόνες της επιχείρησης και τις συνέπειες παραβίασης αυτών, γρήγορη ανανέωση των υπαλλήλων, συνεχής λειτουργία υπό συνθήκες κρίσης, έλλειψη μιας ελεγκτικής διαδικασίας, αναποτελεσματική επίβλεψη, έλλειψη εξουσιοδότησης συναλλαγών, ανεπαρκή λογιστικά αρχεία, έλλειψη φυσικών ελέγχων, έλλειψη πρόσβασης σε πληροφορίες (εκτός των υπαλλήλων που διενεργούν την απάτη) και αποτυχημένες διαδικασίες (παραδείγματος χάριν ακατάλληλη πρόσβαση στους Η/Υ, αναποτελεσματική φυσική καταγραφή) (Albrecht και λοιποί 1984, Bologna και Lindquist 1987).^{13,14} Γενικά, το ανεπαρκές μέγεθος του προσωπικού, η ανεπαρκής ελεγκτική ικανότητα, το περιορισμένο αντικείμενο του ελέγχου, η χαμηλή συχνότητα του ελέγχου και η έλλειψη ανεξαρτησίας από τη διοίκηση εμποδίζουν τον αποτελεσματικό έλεγχο.¹⁵

Η κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων μπορεί να εμφανιστεί όχι μόνο επιτρέποντας πρόσβαση στα φυσικά περιουσιακά στοιχεία αλλά και δίνοντας στους υπαλλήλους τη δυνατότητα να θέσουν σε ισχύ ή/και να εγκρίνουν

διάφορα έγγραφα. Περιστατικά απάτης υπάρχουν, για παράδειγμα, όταν ένας υπάλληλος, παρόλο που δεν έχει καμία φυσική πρόσβαση στα αποθέματα, διαπράττει κλοπή δημιουργώντας δελτία αποστολής που παραδίδουν περιουσιακά στοιχεία στον εαυτό του ή σε κάποιον που βρίσκεται σε συνεργία μαζί του (Albrecht et al, 1995).¹⁶

3.2.2.2 Περιβαλλοντική αλλαγή

Λιγότερο ακραίες ελεγκτικές αδυναμίες είναι παρούσες σχεδόν σε κάθε εταιρικό περιβάλλον. Σε μεγαλύτερους οργανισμούς, πολλές αδυναμίες είναι αποτέλεσμα των αλλαγών που πραγματοποιούνται στο περιβάλλον. Οι έλεγχοι μπορεί να μην αποδίδουν πλέον, γιατί αυτοί που εκπληρώνουν την ελεγκτική λειτουργία δεν κατανοούν το νέο περιβάλλον τόσο καλά όσο αυτοί που εμπλέκονται άμεσα. Παραδείγματα περιβαλλοντικών αλλαγών που μπορούν να οδηγήσουν σε ελεγκτικές αδυναμίες είναι:

- Απόκτηση νέων τύπων επιχειρήσεων, ιδιαίτερα όπου τα νέα λογιστικά συστήματα και πρακτικές της επιχείρησης παραμένουν αμετάβλητα
- Εισαγωγή νέων γραμμών παραγωγής ή χρήση νέας τεχνολογίας που μπορεί να παρουσιάσει κινδύνους στη δημιουργία κρίσεων για τα αποθέματα και την πλήρη απογραφή
- Γρήγορη ανάπτυξη, η οποία προκαλεί προβλήματα γιατί οι ελεγκτικές διαδικασίες μπορεί να βασίζονται σε άτομα τα οποία υπερφορτώνονται. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης η προσοχή της διοίκησης στρέφεται περισσότερο στο μάρκετινγκ και όχι στον έλεγχο

3.2.2.3 Υψηλή τμηματική αυτονομία

Όταν υπάρχει μεγάλη τμηματική αυτονομία, η ανώτερη διοίκηση έχει περιορισμένη γνώση των ενεργειών που λαμβάνονται σε τμηματικό και χαμηλότερο οργανωτικό επίπεδο. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται όταν ο ελεγκτής του τμήματος αναφέρεται στη μέση διοικητική βαθμίδα και έχει μια αδύναμη ή ανύπαρκτη σχέση αναφοράς με την χρηματοοικονομική οργάνωση.

3.2.2.4 Αναποτελεσματικό διοικητικό συμβούλιο

Το διοικητικό συμβούλιο διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο σε μια οργάνωση, ιδιαίτερα στον έλεγχο της συμπεριφοράς της ανώτερης διοίκησης. Αν το διοικητικό συμβούλιο δεν είναι ενεργό ή ανεξάρτητο, η ανώτερη διοίκηση αισθάνεται ότι υπάρχει ελάχιστος αντικειμενικός έλεγχος της συμπεριφοράς της και αντιλαμβάνεται την ευκαιρία να ασχοληθεί με παραπλανητικές πρακτικές.

3.2.2.5 Ασήμαντες ή μυστικές τιμωρίες

Οι εργαζόμενοι μπορεί να δελεαστούν να ασχοληθούν με παραπλανητικές πρακτικές, όταν αισθάνονται ότι δεν θα υποστούν σημαντικές ποινές σε περίπτωση που αποκαλυφθούν. Πολλές επιχειρήσεις δε, συγχωρούν τους παραβάτες με μικρές ποινές, όπως μια προφορική επίπληξη. Όταν συμβαίνουν σοβαρότερες παραβάσεις, απολύουν τους υπαλλήλους αντί να τους διώκουν δικαστικά. Επιπλέον, οι τιμωρίες συχνά δε δημοσιεύονται και οι υπόλοιποι υπάλληλοι τις αγνοούν. Αδύναμες και κρυφές ποινές χάνουν την αξία τους ως αποτρεπτικοί παράγοντες.

3.2.2.6 Έλλειψη ηθικής καθοδήγησης και ηγεσίας

Σε πολλές από τις εταιρίες που υπέφεραν από απάτη οι άνθρωποι που είχαν εμπλακεί είτε δεν γνώριζαν πως αυτό που έκαναν ήταν λάθος είτε πίστευαν λανθασμένα ότι ενεργούσαν προς όφελος της εταιρίας.

Αυτή η άγνοια προκαλείται από φτωχή ηθική καθοδήγηση. Μερικά ανώτερα στελέχη είναι απρόθυμα να παρέχουν καθοδήγηση για το πώς να ληφθούν δύσκολες αποφάσεις. Για παράδειγμα, λίγες επιχειρήσεις έχουν πολιτικές που ενημερώνουν τα στελέχη για το βαθμό που επιτρέπεται να προκαταλαμβάνουν τις κρίσεις για τα λογιστικά αποθέματα προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους του προϋπολογισμού.

Ηθική καθοδήγηση μπορεί επίσης να χρειάζεται όταν οι επιχειρηματικοί κανόνες και πολιτικές δεν γίνονται κατανοητά από τα άτομα για τα οποία προορίζονται. Αυτή η έλλειψη κατανόησης αποτελεί σημαντικό κίνδυνο στον τομέα των χρηματοοικονομικών αναφορών, γιατί πολλοί λογιστικοί κανόνες είναι

πολύπλοκοι, χρησιμοποιούν τεχνική γλώσσα και δεν μπορούν να απλοποιηθούν. Συνεπώς, είναι σημαντικό να τοποθετηθούν αρμόδια άτομα σε θέσεις όπου εφαρμόζονται οι κανόνες ή να δοθεί στους υπαλλήλους η απαιτούμενη εκπαίδευση. Οι κανόνες και πολιτικές δεν μπορούν να τηρηθούν αν δεν γίνονται κατανοητές.

Πέρα από την παροχή ηθικής καθοδήγησης με την μορφή ξεκάθαρων γραπτών κανονισμών, η ανώτερη διοίκηση πρέπει να παρέχει ηγεσία και να ενεργεί ως πρότυπο για να στείλει το μήνυμα ότι οι κανόνες σημαίνουν κάτι.¹⁷

3.2.3 Εκλογίκευση

Το τρίτο στοιχείο του υποδείγματος της απάτης είναι η εκλογίκευση (ακεραιότητα). Τα άτομα δεν διαπράττουν απάτη, εκτός αν μπορούν να την δικαιολογήσουν σύμφωνα με τον προσωπικό κώδικα ηθικής (Hollinger και Clark, 1983). Για τους περισσότερους υπαλλήλους, η προσωπική ακεραιότητα μπορεί να είναι ο βασικός περιοριστικός παράγοντας που τους αποτρέπει από την ιδιοποίηση/υπεξαίρεση των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας. Δηλαδή πολλοί υπάλληλοι δεν θα διέπρατταν μια απάτη ακόμα κι αν προέκυπτε μια ανάγκη ή μια ευκαιρία. Μερικοί ερευνητές θεωρούν ότι ένας ισχυρός ηθικός κώδικας μπορεί να αποτρέψει τα άτομα από τη χρήση εκλογικεύσεων που δικαιολογούν την παράνομη συμπεριφορά τους (Hollinger και Clark 1983, Wells 1997).

Ορισμένες συμπεριφορές ή εκλογικεύσεις υπαλλήλων που συνδέονται συχνά με πράξεις απάτης είναι: αίσθηση ότι κάποιος κακοπληρώνεται, πεποίθηση ότι κάποιος δουλεύει υπερβολικά, αίσθηση ότι και όλοι οι άλλοι κάνουν το ίδιο, πεποίθηση ότι η ανώτερη ιεραρχική θέση που κατέχει κάποιος έχει τα πλεονεκτήματά της, χαμηλός αυτοσεβασμός ή ηθική, επιθυμία για εκδίκηση, άποψη ότι πρόκειται μόνο για ένα δάνειο, το οποίο θα ξεπληρωθεί, πεποίθηση ότι κανείς δεν θα πάθει κακό, αίσθηση ότι είναι για καλό σκοπό και υπόθεση ότι είναι μόνο μια προσωρινή πράξη, έως ότου βελτιωθούν οι διαδικασίες (Bologna και Lindquist 1987, Albrecht et al 1984, Wells 1997).¹⁸

3.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση του FFR

3.3.1 Σύνθεση και μέγεθος διοικητικού συμβουλίου

Ο Beasley (1996) εξέτασε ένα δείγμα εταιριών που τιμωρήθηκαν από το SEC για απάτη και διαπίστωσε ότι ένα υψηλότερο ποσοστό εξωτερικών διευθυντών στο διοικητικό συμβούλιο συνδέεται με μια χαμηλότερη πιθανότητα απάτης.¹⁹ Συμπληρωματικά, οι Carcello και Nagy (2004) επιβεβαιώνουν ότι οι εταιρίες που δεν εμπλέκονται σε απάτη έχουν ένα μεγαλύτερο ποσοστό εξωτερικών διευθυντών στο διοικητικό συμβούλιο απ' ότι οι εταιρίες που κατηγορήθηκαν για απάτη.²⁰

Τέλος, προγενέστερη έρευνα προτείνει ότι τα μικρότερα διοικητικά συμβούλια είναι αποτελεσματικότερα στην πραγματοποίηση της ελεγκτικής λειτουργίας, ενώ τα μεγαλύτερα διοικητικά συμβούλια είναι ευκολότερο να ελεγχθούν από τον CEO (Jensen 1993, Beasley 1996).

3.3.2 Ο CEO ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου

Ο Dechow και λοιποί (1996) και ο Beasley και λοιποί (1999) σε προγενέστερες έρευνες διαπιστώνουν μια θετική σχέση ανάμεσα στην απάτη και στο φαινόμενο το ίδιο άτομο να υπηρετεί ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου και ως CEO.²¹ Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Carcello και Nagy (2004), επισημαίνοντας ότι οι εταιρίες που διενεργούν απάτη είναι πιθανότερο να συνδυάσουν τις θέσεις του προέδρου του διοικητικού συμβουλίου και του CEO.²² Τέλος, οι Loebbecke και λοιποί (1989) παρατηρούν ότι η συγκέντρωση των λειτουργικών και χρηματοδοτικών αποφάσεων συνδέεται με την απάτη.

3.3.3 Ρυθμός ανάπτυξης και μέγεθος της εταιρίας

Με τον όρο ανάπτυξη εννοείται ο μέσος όρος ανάπτυξης των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας. Επιχειρήσεις με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη πίεση να διατηρήσουν αυτούς τους ρυθμούς και επιπλέον να καλύψουν τυχόν μειώσεις, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα χρήσης πρακτικών FSF.

Επίσης, λόγω της αύξησης του μεγέθους της εταιρίας οι χρηματοοικονομικοί έλεγχοι μπορεί να είναι ανεπαρκείς.²³ Ο Νέλσον και λοιποί (2002) διαπιστώνουν ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι πιθανότερο να παρακάμψουν τις αρχές και κανόνες του λογιστικού ελέγχου, όταν πρόκειται για μεγάλους πελάτες. Οι ελεγκτές είναι πιθανότερο να συναινέσουν στις προσπάθειες των μεγαλύτερων πελατών για υιοθέτηση επιθετικής λογιστικής. Η επιθετική λογιστική μπορεί να εξελιχθεί από το να βρίσκεται μέσα στα όρια των GAAP μέχρι να βρεθεί εκτός των GAAP (Young, 2000) και να οδηγήσει έτσι σε FFR.

3.3.4 Εξειδίκευση του εξωτερικού ελεγκτή

3.3.4.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσληψη εξειδικευμένων εξωτερικών ελεγκτών

Οι Abbott και Parker (2000) παρέχουν στοιχεία μιας θετικής σχέσης μεταξύ της ανεξαρτησίας και δραστηριότητας των επιτροπών ελέγχου και της επιλογής ενός εξωτερικού ελεγκτή εξειδικευμένου σε έναν βιομηχανικό κλάδο. Ακόμη, τα ενεργά και ανεξάρτητα διοικητικά συμβούλια εμφανίζουν μεγαλύτερη ροπή στην επιλογή ελεγκτών, εξειδικευμένων σε μια βιομηχανία. Το γεγονός αυτό είναι σύμφωνο με την προσδοκία ότι οι εξειδικευμένοι ελεγκτές παρέχουν υψηλότερες ποιοτικές υπηρεσίες και επομένως είναι πιθανότερο να ανιχνεύσουν λανθασμένες διατυπώσεις στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις είτε αυτές προκαλούνται από λάθος είτε από απάτη (Abbott και Parker, 2000, σελ. 48). Σε παρόμοιο πνεύμα, οι Beasley και Petroni (2001) βρίσκουν μια θετική σχέση μεταξύ της ανεξαρτησίας του διοικητικού συμβουλίου και της επιλογής ενός επώνυμου εξειδικευμένου ελεγκτή στον τομέα της ασφάλισης ακινήτων.²⁴

3.3.4.2 Σχέση εξειδικευμένων εξωτερικών ελεγκτών και εμφάνισης της απάτης

Τα ελεγκτικά πρότυπα και οι ρυθμιστικοί οργανισμοί έχουν υπαινιχθεί ότι η εξειδίκευση του εξωτερικού ελεγκτή σε έναν συγκεκριμένο βιομηχανικό κλάδο οδηγεί σε ποιοτικότερους λογιστικούς ελέγχους (AICPA 1983,1997, Panel on

Audit Effectiveness 2000). Παράλληλα, οι Carcello και Nagy (2002) βρίσκουν μια αρνητική σχέση μεταξύ της εξειδίκευσης των ελεγκτών σε έναν βιομηχανικό κλάδο και της συχνότητας εμφάνισης FSF εκ μέρους των πελατών τους. Η σχέση όμως αυτή φαίνεται να είναι λιγότερο ισχυρή, στην περίπτωση που ο πελάτης του εξωτερικού ελεγκτή είναι μια μεγάλη εταιρία.

3.3.4.3 Αλληλεπίδραση ειδίκευσης ελεγκτών και μεγέθους ελεγχόμενων εταιριών

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η υπάρχουσα έρευνα προτείνει ότι οι μεγαλύτεροι πελάτες έχουν μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη και είναι πιθανότερο να είναι σε θέση να πείσουν τον ελεγκτή να συναινέσει σε μια επιθετική λογιστική (McKeown και λοιποί 1991, Nelson και λοιποί 2002). Επίσης, μπορεί να είναι δυσκολότερο για έναν ελεγκτή να αποκτήσει βιομηχανική εξειδίκευση για τους μεγαλύτερους πελάτες που είναι πιθανό να είναι περισσότερο σύνθετοι και να λειτουργούν σε περισσότερες από μια βιομηχανίες. Και τα δύο αυτά αποτελέσματα που σχετίζονται με το μέγεθος της εταιρίας (διαπραγματευτική δύναμη και πολυπλοκότητα) αποδυναμώνουν τη σχέση μεταξύ της βιομηχανικής ειδίκευσης των ελεγκτών και της πιθανότητας εμφάνισης της απάτης.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγαν οι Carcello και Nagy (2004) υποδηλώνουν ότι αν και μερικές φορές υπάρχει μια σημαντική σχέση μεταξύ της πολυπλοκότητας των πελατών και της εμφάνισης απάτης, η πιο αδύνατη σχέση μεταξύ της ειδίκευσης των ελεγκτών και της απάτης για τους μεγαλύτερους πελάτες δεν προκαλείται από την πολυπλοκότητα των πελατών, αλλά μάλλον από την πίεση που ασκούν οι πελάτες, επισημαίνοντας ότι το ζήτημα αυτό είναι αντάξιο περαιτέρω έρευνας.

3.3.5 Κατοχή μετοχών από τα στελέχη της διοίκησης

Ένα υψηλό ποσοστό κατοχής μετοχών από τα στελέχη της διοίκησης μπορεί να ευθυγραμμίσει τα συμφέροντα των στελεχών και των μετόχων και να επιλύσει έτσι τη σύγκρουση συμφερόντων που μπορεί ειδάλλως να δημιουργείται.²⁵ Εμπειρικές μελέτες (π.χ. Carter και Stover 1991, Latham και Jacobs 2000a,

2000b) αποδεικνύουν τη συμφωνία στόχων μεταξύ της διοίκησης και των μετόχων, στην περίπτωση που η διοίκηση κατέχει το 0 έως 5% των μετοχών και όταν το ποσοστό αυτό ξεπερνά το 25%. Όταν η διοίκηση κατέχει το 5–25% των μετοχών, αναμένεται καιροσκοπική συμπεριφορά από τη διοίκηση και έτσι η πιθανότητα χρήσης πρακτικών FSF αυξάνεται.²⁶

Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τους Abbott, Park και Parker η υψηλή συγκέντρωση διοικητικής ιδιοκτησίας μπορεί να κυριαρχήσει έναντι άλλων φωνών στο διοικητικό συμβούλιο και να οδηγήσει σε μια γενική αποτυχία των μηχανισμών παρακολούθησης και ελέγχου της εταιρικής διακυβέρνησης. Επιπλέον, η διοικητική ιδιοκτησία μπορεί να παρέχει κίνητρα παραποίησης των χρηματοοικονομικών αποτελεσμάτων, έτσι ώστε να διογκώσει την τιμή της μετοχής.²⁷

3.3.6 Εισαγωγή στο χρηματιστήριο

Οι εταιρίες που δεν είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο είναι πιθανότερο να διενεργήσουν απάτη. Ωστόσο, ο Beneish (1999) διαπίστωσε ότι οι εταιρίες που διενέργησαν χρηματοοικονομική απάτη ήταν αυτές που είχαν εισαχθεί πιο πρόσφατα στο χρηματιστήριο. Στο συμπέρασμα ότι οι εταιρίες που έχουν εισαχθεί πιο πρόσφατα στο χρηματιστήριο είναι πιθανότερο να έχουν διενεργήσει απάτη καταλήγουν και οι Carcello και Nagy (2004).²⁸

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 12
2. G. Jack Bologna, Robert J. Lindquist, Fraud Auditing and Forensic Accounting, New Tools and Techniques, John Wiles & Sons, 1987, σελ. 7
3. Bilal Makkawi, Allen Schick, «Are auditors sensitive enough to fraud?», Managerial Auditing Journal, 2003, σελ. 591-598
4. Ahmed Riahi-Belkaoui, Ronald D. Picur, «Understanding Fraud in the Accounting Environment», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 33-41
5. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
6. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, «The effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 55-62
7. Zabihollah Rezaee, ό.π.
8. Kenneth A. Merchant, ό.π., σελ. 12-13
9. G. Jack Bologna, Robert J. Lindquist, ό.π., σελ. 7
10. Zabihollah Rezaee, ό.π.
11. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, «The internal auditor as fraud buster», Managerial Auditing Journal, 1999, σελ. 351-362
12. G. Jack Bologna, Robert J. Lindquist, ό.π., σελ. 8
13. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
14. Mohamed E. Bayou, Alan Reinstein, «A systemic view of fraud explaining its strategies, anatomy and process», Critical Perspectives on Accounting, 2000, σελ. 383-403
15. Kenneth A. Merchant, ό.π., σελ. 14
16. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.

17. Kenneth A. Merchant, ό.π., σελ. 13-18
18. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
19. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, ό.π.
20. Joseph V. Carcello, Albert L. Nagy, «Client size, auditor specialization and fraudulent financial reporting», Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No 5, 2004, σελ. 651-668
21. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, ό.π.
22. Joseph V. Carcello, Albert L. Nagy, ό.π.
23. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, ό.π.
24. Joseph V. Carcello, Albert L. Nagy, ό.π.
25. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, ό.π.
26. Zabihollah Rezaee, ό.π.
27. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, ό.π.
28. Joseph V. Carcello, Albert L. Nagy, ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΤΕΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Η απάτη μπορεί να κοστίσει σημαντικά και στην κοινωνία και στις εταιρίες αλλά και στα άτομα που εμπλέκονται.

4.1 Μακροοικονομικό ενδιαφέρον

Η επίδραση της απάτης στην οικονομία παραλληλίζεται με την επίδραση που έχει σε μια οργάνωση. Η απάτη στρέφει αλλού τα κεφάλαια που απαιτούνται για εποικοδομητικά προγράμματα, π.χ. στην εκπαίδευση και την υγεία.

Το GAO υπολογίζει ότι τα υπαλληλικά εγκλήματα κοστίζουν στην κυβέρνηση σχεδόν \$100 δισεκατομμύρια ετησίως. Το ποσό αυτό σε συνδυασμό με την εκτίμηση του αμερικανικού εμπορικού επιμελητηρίου για το κόστος της απάτης στις εταιρίες, που ισούται με \$100 δισεκατομμύρια, ισοδυναμεί με ένα συνολικό κόστος που επιβαρύνει την κοινωνία με \$200 δισεκατομμύρια και ισοδυναμεί με το 5% του εθνικού χρέους.

Η απώλεια των \$200 δισεκατομμυρίων απορροφάται από τον καταναλωτή/φορολογούμενο που επιβραδύνει τελικά την οικονομία. Η βασική οικονομική θεωρία απαιτεί οι πόροι να κυκλοφορούν για να υποκινήσουν την οικονομία μέσω της επίδρασης του πολλαπλασιαστή. Εντούτοις, οι απώλειες που προκαλούνται από την απάτη απομακρύνονται από την επικρατούσα οικονομία. Το FBI μόνο ξοδεύει πάνω από \$86 εκατομμύρια ετησίως ή περίπου 24% του προϋπολογισμού του για να καταπολεμήσει την απάτη.

Τελικά το κόστος της απάτης είναι ο αντίκτυπος που έχει στην ηθική του έθνους. Οι κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν ότι η απάτη προκαλεί μια κυρίαρχη συμπεριφορά «εάν οι άλλοι μπορούν να το κάνουν, τότε μπορώ κι εγώ», που ενθαρρύνει και διαιωνίζει περαιτέρω το υπαλληλικό έγκλημα. Η απάτη είναι το αποτέλεσμα της γενικής αμέλειας για ηθική συμπεριφορά που προέρχεται από ποικίλες κοινωνικές και εκπαιδευτικές αναταραχές.¹

4.2 Δημόσιο ενδιαφέρον

Ο κυριότερος λόγος της δημόσιας ανησυχίας για το FFR είναι ότι οι άνθρωποι που στηρίζονται σε ακριβείς δημοσιευμένες χρηματοοικονομικές πληροφορίες μπορούν να παραπλανηθούν.

Το κόστος των ελαττωματικών αποφάσεων που λαμβάνονται εξαιτίας της παραπλάνησης μπορεί να είναι μεγάλο. Τα περιορισμένα αποθέματα των χρηματοοικονομικών πόρων κατανέμονται λαθεμένα. Οι πιο άξιες οντότητες δυσκολεύονται να προσελκύσουν κεφάλαια (και άλλους πόρους, όπως ανθρώπους). Οι επενδυτές σημειώνουν απώλειες που μπορεί να μην είναι ανακτήσιμες. Οι τράπεζες και άλλα δανειστικά ιδρύματα χορηγούν δάνεια σε οντότητες που δεν τα αξίζουν. Τα επιτόκια δεν αντικατοπτρίζουν τον πραγματικό κίνδυνο και αν η δανειοδοτούσα επιχείρηση αποτύχει, οι τράπεζες θα πρέπει να «ξεγράψουν» τα δάνεια. Οι αναλυτές επενδύσεων κινδυνεύουν να χάσουν τη φήμη τους, αν πραγματοποιούν συστάσεις βασισμένες σε απατηλές πληροφορίες.

Οι ελεγκτές και οι ασφαλιστικές εταιρίες μοιράζονται, επίσης, ορισμένες από τις απώλειες.² Η εταιρία Andersen, μια από τις πέντε μεγάλες λογιστικές εταιρίες, που ήλεγξε τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις της Enron και WorldCom, κατηγορήθηκε για αποτυχία λογιστικού ελέγχου και καταστροφή στοιχείων λογιστικού ελέγχου. Η καταδικαστική απόφαση για παρεμπόδιση της δικαιοσύνης έδωσε τέλος στη λειτουργία της Andersen και την ανάγκασε να παραδώσει την κρατική της άδεια. Ένας ομοσπονδιακός δικαστής καταδίκασε τελικά την Andersen σε 5 έτη επιτήρησης και επέβαλε πρόστιμο \$500.000.³

Το σημαντικό πιθανό κόστος που μπορεί να προκύψει αν οι απάτες είναι σοβαρές και συχνές, είναι η υπονόμηση της ακεραιότητας και αξιοπιστίας ολόκληρης της διαδικασίας γνωστοποίησης των οικονομικών πληροφοριών των επιχειρήσεων. Το κοινό μπορεί τότε να σταματήσει να συμμετέχει στην χρηματαγορά.⁴

4.3 Εταιρικό ενδιαφέρον

4.3.1 Γενικά

Οι συνέπειες για τις εταιρίες που συνδέονται με την απάτη μπορεί να είναι πολύ αυστηρές. Οι δυσμενείς συνέπειες κυμαίνονται από την πτώχευση και τη διαγραφή από το χρηματιστήριο μέχρι τη σταδιακή μείωση της τιμής της μετοχής.⁵

Όπως οι χρήστες των χρηματοοικονομικών εκθέσεων, έτσι και τα στελέχη μπορούν να παραπλανηθούν, όταν οι αριθμοί στα πληροφοριακά συστήματα της εταιρίας παραποιούνται. Όταν συμβαίνει αυτό, λαμβάνονται λανθασμένες αποφάσεις. Για παράδειγμα ελαττωματική διανομή των πόρων και κίνητρα αποζημίωσης σε ανθρώπους που δεν είναι ικανοί.⁶ Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα στοιχεία της υγιούς και συνετής διαχείρισης.

Η απάτη εξασθενίζει την αποδοτικότητα, την παραγωγικότητα και την καινοτομία, επειδή οι πόροι απορροφώνται σε μη εποικοδομητικές δραστηριότητες. Αυτό περιορίζει τη δυνατότητα μιας οργάνωσης να διοικεί, να επεκτείνεται και να επιτυγχάνει τους στόχους της.⁷

Επίσης, η χρήση παράνομων ή ανήθικων πρακτικών μπορεί να βλάψει τη φήμη μιας εταιρίας και αυτό έχει αρνητικά αποτελέσματα στις πωλήσεις, την πρόσληψη προσωπικού, το δανεισμό και φυσικά την τιμή της μετοχής.⁸ Οι εταιρίες δεν μπορούν να παραμείνουν υγιείς και ανταγωνιστικές, εάν η απάτη εξακολουθεί να υφίσταται. Οι πόροι που δεν αξιοποιούνται ορθά απειλούν τη μακροζωία μιας εταιρίας. Στην πραγματικότητα, η μόνη αύξηση που συνδέεται με την απάτη είναι το κόστος της νομικής προστασίας και ασφάλειας.⁹

Επιπρόσθετα, οι πρακτικές FFR συχνά χρησιμοποιούνται παράλληλα με άλλες επιζήμιες πρακτικές. Τα στελέχη που αγωνίζονται να επιδείξουν καλά χρηματοοικονομικά αποτελέσματα και είναι πρόθυμα να συμβιβάσουν το νόμο με την ηθική του FFR, μπορεί επίσης να βρουν πλάγιους τρόπους επίτευξης των στόχων απόδοσης. Μπορεί να αλλοιώσουν άλλες (μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες) ή να επηρεάσουν τις επιχειρησιακές λειτουργίες για να βελτιώσουν βραχυπρόθεσμα τα κέρδη. Οι πρακτικές FFR και οι παραποιήσεις των λειτουργιών αλληλοενισχύονται και φθείρουν τα πρότυπα ηθικής μιας εταιρίας.¹⁰

4.3.2 Αντιδράσεις της αγοράς κεφαλαίου ανάλογα με το είδος της απάτης

Ο Davidson και λοιποί (1994) βρήκαν ότι οι αγορές κεφαλαίου δεν αντιμετώπισαν όλες τις παραβάσεις των εταιριών εξίσου αυστηρά και έτσι η αγορά αντέδρασε διαφορετικά ανάλογα με τη σοβαρότητα των εταιρικών παραβάσεων.

Αναλυτικότερα, οι Davidson και λοιποί (1994) δε βρήκαν καμία απόδειξη επηρεασμού της τιμής της μετοχής για εταιρίες που κατηγορήθηκαν για φορολογική διαφυγή, κλοπή εμπορικών μυστικών, προμήθειες και υπερχρέωση πελατών, ενώ ανίχνευσαν σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα στις μετοχές εταιριών που κατηγορήθηκαν για δωροδοκία, επηρεασμό των τιμών ή υποβολή αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Επίσης, ο Dechow και λοιποί (1996) διαπίστωσαν ότι το κόστος κεφαλαίου αυξήθηκε σημαντικά για τις εταιρίες που καταδικάστηκαν για απατηλές χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Τέλος, ο Feroz και λοιποί (1991) μελέτησαν 188 εταιρίες και διαπίστωσαν ότι οι κυρώσεις, ακόμη και για ανεπιτυχείς απάτες, ήταν σημαντικές.¹¹

4.3.3 Θετικές συνέπειες της απάτης για τις εταιρίες

Όπως γίνεται αντιληπτό, η απάτη επιφέρει σοβαρά αρνητικά αποτελέσματα στις εταιρίες που τη διάπράττουν. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί και η άποψη που υποστηρίζει ότι η απάτη μπορεί να ωφελήσει την οργάνωση σε εταιρικό ή τμηματικό επίπεδο. Οι εταιρίες μπορούν να επωφεληθούν από τις απατηλές χρηματοοικονομικές καταστάσεις στο άμεσο μέλλον, καθώς λανθασμένες πληροφορίες μπορεί να βοηθήσουν την επιχείρηση να πετύχει έναν τραπεζικό δανεισμό, μια υψηλότερη τιμή της μετοχής, αυξημένες απολαβές από μια νέα δημόσια προσφορά μετοχών ή ομολογιών, βελτιωμένη ανταγωνιστικότητα στην αγορά εργασίας ή απλά χρόνο για να τακτοποιήσει τα χρηματοοικονομικά θέματα, έτσι ώστε να αποτρέψει ή να καθυστερήσει μια περίοδο μη απασχόλησης.¹²

4.4 Προσωπικό ενδιαφέρον

Οι πρακτικές FFR συνήθως περιλαμβάνουν και προσωπικά κόστη. Οι αδύναμοι άνθρωποι παγιδεύονται σε σχέδια FFR. Αυτοί οι άνθρωποι μερικές φορές αντιμετωπίζουν σημαντικές ψυχολογικές πιέσεις, λόγω της εσωτερικής πάλης και του φόβου ανίχνευσης. Στους εργαζόμενους που συλλαμβάνονται συνήθως επιβάλλονται αστικές και ίσως ποινικές ποινές. Ως αποτέλεσμα η εταιρία μπορεί να χάνει αξιόλογους υπαλλήλους.¹³

Ανώτεροι υπάλληλοι που συμμετέχουν στο "μαγείρεμα των βιβλίων" συχνά έχουν τις ακόλουθες προσωπικές συνέπειες (1) απώλεια της αξίας της αποζημίωσής τους (2) πίεση να παραιτηθούν ή απόλυση (3) απαγόρευση προσφοράς των υπηρεσιών τους ως ανώτεροι υπάλληλοι ή διευθυντές μιας άλλης επιχείρησης και (4) επιβολή προστίμων ή φυλάκισης.¹⁴

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Hubert D. Glover, June Y. Aono, «Changing the model for prevention and detection of fraud», Managerial Auditing Journal, Vol. 10, No 5, 1995, σελ. 3-9
2. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 9-10
3. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
4. Kenneth A. Merchant, ό.π.
5. Zabihollah Rezaee, ό.π.
6. Kenneth A. Merchant, ό.π.
7. Hubert D. Glover, June Y. Aono, ό.π.
8. Kenneth A. Merchant, ό.π.
9. Hubert D. Glover, June Y. Aono, ό.π.
10. Kenneth A. Merchant, ό.π.
11. Zabihollah Rezaee, ό.π.
12. Kenneth A. Merchant, ό.π.
13. Kenneth A. Merchant, ό.π.
14. Zabihollah Rezaee, ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ

5.1 Γενικά

Με αφορμή τις δυσμενείς συνέπειες που προκαλεί η απάτη σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, πρέπει να αναφερθεί ότι οι μέτοχοι, οι επενδυτές και οι ίδιες οι εταιρίες δεν είναι απροστάτευτες έναντι της απάτης, αλλά διαθέτουν αρκετούς μηχανισμούς παρακολούθησης και ελέγχου. Στην περίπτωση των χρηματοοικονομικών εκθέσεων (financial reporting) ο μηχανισμός αυτός αποτελείται από μια άμεση λειτουργία εποπτείας από το διοικητικό συμβούλιο, την επιτροπή ελέγχου (audit committee) και τους εξωτερικούς ελεγκτές.

Μια υπεύθυνη εταιρική διακυβέρνηση, που αποτελείται από ένα άγρυπνο διοικητικό συμβούλιο και μια επιτροπή ελέγχου, δημιουργεί ένα περιβάλλον που απαιτεί υψηλής ποιότητας financial reporting και έχει μηδενική ανοχή στο FSF. Ως τμήμα του μηχανισμού παρακολούθησης και ελέγχου, η επιτροπή ελέγχου μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, επιβλέποντας την ακεραιότητα και την ποιότητα της διαδικασίας του financial reporting και την αποτελεσματικότητα των λειτουργιών εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου.

Οι επιχειρήσεις, ωστόσο, που ασχολούνται με το FSF εξουδετερώνουν την αποτελεσματικότητα της εταιρικής διακυβέρνησης (1) έχοντας ενιαία ηγεσία για το διοικητικό συμβούλιο (ο CEO λειτουργεί και ως πρόεδρος του συμβουλίου) (2) καθιερώνοντας αναποτελεσματικές επιτροπές ελέγχου που αποτελούνται από εσωτερικούς διευθυντές, οι οποίοι δε συνεδριάζουν συχνά και (3) διατηρώντας αναποτελεσματικές ελεγκτικές λειτουργίες.

Ο δεύτερος πιο σημαντικός δυναμικός μηχανισμός παρακολούθησης και ελέγχου είναι η παρουσία μιας επαρκούς και αποτελεσματικής δομής εσωτερικού ελέγχου και αποτελεσματικών ελεγκτικών λειτουργιών. Ο μηχανισμός αυτός έχει ως στόχο περισσότερο την αποτροπή και ανίχνευση των απατών που διενεργούνται εναντίον της εταιρίας από τους υπαλλήλους.

Ενώ η διοίκηση είναι πρωτίστως υπεύθυνη για το σχεδιασμό και τη διατήρηση επαρκών και αποτελεσματικών εσωτερικών ελέγχων, οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να εξασφαλίσουν ότι οι εσωτερικοί έλεγχοι είναι επαρκείς και αποτελεσματικοί στην παρεμπόδιση, ανίχνευση και διόρθωση της

απάτης, χωρίς να επιτρέπουν στη διοίκηση να καταπατά τις ελεγκτικές δραστηριότητες (NCFRR, 1987).

Ας εξετάσουμε όμως τους δύο παραπάνω μηχανισμούς παρακολούθησης και ελέγχου χωριστά.¹

5.2 Ο ρόλος της επιτροπής ελέγχου στην απάτη

5.2.1 Γενικά

Σχετικά με τα αποτελέσματα που μπορεί να έχει η παρουσία μιας επιτροπής ελέγχου στην απάτη, η βιβλιογραφία έχει παραγάγει μικτά αποτελέσματα. Ο Beasley (1996) εξέτασε ένα δείγμα εταιριών που τιμωρήθηκαν από το SEC για απάτη και συμπέρανε ότι η παρουσία μιας επιτροπής ελέγχου δεν συνδέεται με μια χαμηλότερη πιθανότητα απάτης. Ομοίως, οι Abbott, Park και Parker (2000) δεν βρίσκουν καμία σημαντική σχέση μεταξύ της παρουσίας μιας επιτροπής ελέγχου και της πιθανότητας απάτης.

Αντίθετα, ο McMullen (1996), ο οποίος εξέτασε ένα παρόμοιο δείγμα με εκείνο του Beasley χρησιμοποιώντας τυχαία δειγματοληψία, κατέληξε σε συμπεράσματα που δεν ήταν συμβατά με όσα ανέφερε ο Beasley (1996). Τέλος, οι Dechow και λοιποί (1996) διαπίστωσαν ότι η επιτροπή ελέγχου ήταν ένα στοιχείο σε επιχειρήσεις που είχαν γενικά ένα υψηλό επίπεδο διοικητικής παρακολούθησης και ελέγχου, χωρίς να εξετάσουν, ωστόσο, άμεσα την αποτελεσματικότητα της επιτροπής.

Σημειώνουμε ότι οι παραπάνω μελέτες εξέτασαν τη σχέση ανάμεσα στην παρουσία μιας επιτροπής ελέγχου και την εμφάνιση FSF. Οι ερευνητές δεν είχαν εξετάσει άμεσα το ερώτημα εάν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της επιτροπής ελέγχου, που την καθιστούν περισσότερο αποτελεσματική, συνδέονται με μια χαμηλότερη εμφάνιση του FSF.

5.2.2 Παράγοντες αποτελεσματικότητας μιας επιτροπής ελέγχου

5.2.2.1 Η ανεξαρτησία των μελών της επιτροπής ελέγχου

Το χαρακτηριστικό που αναφέρεται πολύ συχνά ως προϋπόθεση μιας αποτελεσματικής επιτροπής ελέγχου είναι η ανεξαρτησία. Η έννοια της ανεξαρτησίας είναι στενά συνδεδεμένη με την ύπαρξη στην επιτροπή ελέγχου εξωτερικών διευθυντών. Εξωτερικοί θεωρούνται οι διευθυντές που δεν είναι υπάλληλοι της εταιρίας και που επιπλέον δεν έχουν άλλους επιχειρηματικούς δεσμούς, φανερούς τουλάχιστον, με την εταιρία ή τη διοίκησή της.

Σύμφωνα με τη Blue Ribbon Committee (BRC) οι επιτροπές ελέγχου πρέπει να αποτελούνται εξ ολοκλήρου από άτομα μη-υπαλλήλους, υποθέτοντας ότι τα εξωτερικά, ανεξάρτητα μέλη μιας επιτροπής ελέγχου είναι καλύτερα όργανα παρακολούθησης της διοίκησης (BRC, 1999).

Οι ανεξάρτητοι διευθυντές των επιτροπών ελέγχου μπορεί να θεωρήσουν τη θητεία τους στην επιτροπή ελέγχου ως ένα μέσο ενίσχυσης της φήμης τους (Fama και Jensen, 1983). Έτσι, ενώ η θητεία στην επιτροπή ελέγχου μπορεί να αυξήσει τη φήμη του ανεξάρτητου διευθυντή ως οργάνου παρακολούθησης, παράλληλα μπορεί να επιδεινώσει την πιθανή ζημία στη φήμη, σε περίπτωση εμφάνισης FSF κατά τη διάρκεια που ο διευθυντής εκτελεί καθήκοντα στην επιτροπή ελέγχου. Συνεπώς, οι εξωτερικοί, ανεξάρτητοι διευθυντές έχουν ένα ισχυρό κίνητρο για υψηλότερο ποιοτικό έλεγχο - τη διατήρηση της φήμης τους.

Ένα δεύτερο, συμπληρωματικό κίνητρο που αυξάνει την αποτελεσματικότητα της επιτροπής ελέγχου αφορά το βαθμό ευθύνης των εξωτερικών διευθυντών. Τα στελέχη της εταιρίας που δεν συμμετέχουν στην επιτροπή ελέγχου μπορούν να επιδεικνύουν την εκπλήρωση των καθηκόντων τους, ισχυριζόμενοι ότι βασίζονται στην επιτροπή ελέγχου για ζητήματα όπως η επάρκεια των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, η δομή του εσωτερικού ελέγχου και η σχέση με τον εξωτερικό ελεγκτή (Reinstein και λοιποί, 1984). Σε περίπτωση μήνυσης εκ μέρους των μετόχων για FSF, αυτή η στρατηγική μπορεί ενδεχομένως να αντικαταστήσει την ευθύνη των στελεχών με αυτή των μελών της επιτροπής ελέγχου. Συνεπώς, η αποφυγή της νομικής ευθύνης παρέχει ένα πρόσθετο κίνητρο για αυξημένη αποτελεσματικότητα μιας επιτροπής ελέγχου που απαρτίζεται από εξωτερικούς διευθυντές.

5.2.2.2 Η ενεργητικότητα της επιτροπής ελέγχου

Οι Menon και Williams (1994) σημείωσαν ότι η ανεξαρτησία των επιτροπών ελέγχου είναι απίθανο να οδηγήσει σε αποτελεσματικότητα, εκτός αν η επιτροπή είναι επίσης ενεργή. Η ενεργητικότητα μιας επιτροπής ελέγχου ορίζεται με βάση τον αριθμό των συνεδριάσεων που πραγματοποιεί ετησίως. Σύμφωνα με την American Bar Association (ABA 1978), μια επιτροπή που πραγματοποιεί λιγότερες συνεδριάσεις από δύο ετησίως, είναι λιγότερο πιθανό να εκτελεί τα καθήκοντά της επιμελώς.

Οι Kalbers και Fogarty (1993) ενισχύουν τη θέση των Menon και Williams επιβεβαιώνοντας ότι η αποτελεσματικότητα της επιτροπής ελέγχου είναι συνάρτηση της επιθυμίας των μελών της να πραγματοποιήσουν τα καθήκοντά τους. Η επιθυμία να εκπληρωθούν αποτελεσματικά οι ευθύνες της επιτροπής ελέγχου επισημαίνεται από τον αριθμό των συνεδριάσεων της.

Συμπερασματικά, η αποτελεσματικότητα της επιτροπής ελέγχου είναι συνάρτηση τόσο της επιθυμίας όσο και της δυνατότητάς της να εκτελεί τα καθήκοντα της. Η επιθυμία προσδιορίζεται με βάση τον αριθμό των συνεδριάσεων, ενώ η δυνατότητα να ελεγχθεί αποτελεσματικά η διοίκηση είναι συνάρτηση της ανεξαρτησίας των διευθυντών της επιτροπής ελέγχου.

5.2.3 Ο ρόλος μιας ανεξάρτητης και δραστήριας επιτροπής ελέγχου στην απάτη

Υπάρχουν έμμεσες αποδείξεις που υποστηρίζουν την αντίληψη ότι μια ανεξάρτητη και δραστήρια επιτροπή ελέγχου μπορεί να αποτρέψει την επιθετική λογιστική και το FSF.

Οι επιτροπές ελέγχου έχουν τουλάχιστον δύο μέσα διαθέσιμα για την εποπτεία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων – τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου και τον εξωτερικό ελεγκτή. Επιτροπές ελέγχου που αποτελούνται μόνο από άτομα μη-υπαλλήλους είναι πιθανότερο να υποστηρίξουν τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου: (α) συγκαλώντας συχνές συνεδριάσεις με τον κύριο εσωτερικό ελεγκτή και (β) αναθεωρώντας το πρόγραμμα του εσωτερικού ελέγχου και τα αποτελέσματά του (Scarborough και λοιποί, 1998). Ο Strawser και λοιποί (1995) και η Treadway Commission (1987) υποστηρίζουν ότι η

ποιότητα της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου ενισχύεται, όταν η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου αναφέρεται άμεσα σε μια ενεργή και ανεξάρτητη επιτροπή ελέγχου.

Όσον αφορά τον εξωτερικό ελεγκτή, η επιτροπή ελέγχου μπορεί να χρησιμοποιήσει την επιρροή της για να ενισχύσει την ανεξαρτησία της (Carcello και Neal, 1999) ή για να προσλάβει έναν ελεγκτή υψηλότερης ποιότητας. Οι Abbott και Parker (1999a, 1999b) διαπιστώνουν ότι οι επιτροπές ελέγχου που εκπληρώνουν τα κατώτατα επίπεδα δραστηριότητας και ανεξαρτησίας είναι πιθανότερο να απασχολήσουν εξωτερικούς ελεγκτές υψηλότερης ποιότητας. Συνεπώς, οι δραστήριες και ανεξάρτητες επιτροπές ελέγχου συνδέονται με έναν ποιοτικότερο εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο, που με τη σειρά τους συνδέονται με μια μεγαλύτερη πιθανότητα αποτροπής και ανίχνευσης της απάτης. Κατ' επέκταση δραστήριες και ανεξάρτητες επιτροπές ελέγχου συνδέονται με ποιοτικότερες διαδικασίες financial reporting.

Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Abbott, Park και Parker (2000), οι οποίοι εξέτασαν ένα δείγμα 156 εταιριών. Στις μισές από αυτές τις εταιρίες είχαν επιβληθεί κυρώσεις με βάση τις Accounting and Auditing Enforcement Releases του SEC. Για την διεξαγωγή της έρευνας, οι εταιρίες αντιστοιχίστηκαν με άλλες που είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά όσον αφορά στο μέγεθος, τη βιομηχανία και τη χρονική περίοδο. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι η παρουσία μίας επιτροπής ελέγχου που ικανοποιεί τα ελάχιστα όρια δραστηριότητας, δηλαδή πραγματοποιεί τουλάχιστον δύο συνεδριάσεις το χρόνο, και ανεξαρτησίας, συνδέεται με μειωμένη πιθανότητα απάτης.²

5.3 Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην απάτη

5.3.1 Γενικά

Η εφαρμογή της SAS αριθμός 82 δίνει νέα διάσταση στο ρόλο και την ευθύνη των εσωτερικών ελεγκτών για την αποτροπή, ανίχνευση και αναφορά της απάτης, όπως αυτή περιγράφεται στη Statement on Internal Auditing Standard (SIAS) αριθμός 3, που εκδόθηκε από το Internal Auditing Standards Board (IASB), το ανώτερο τεχνικό σώμα του Institute of Internal Auditors (IIA). Το IIA

είναι ένα επαγγελματικό σώμα που διαθέτει πάνω από 50.000 μέλη, το οποίο εισάγει τα ελεγκτικά πρότυπα και παρέχει ένα πρόγραμμα πιστοποίησης εσωτερικών ελεγκτών (Ratliff και λοιποί, 1996).

Η SIAS αριθμός 3 υποδηλώνει σαφώς ότι η αποτροπή της απάτης είναι ευθύνη της διοίκησης. Παρόλα αυτά έχει καθιερωθεί οι εσωτερικοί ελεγκτές να είναι υπεύθυνοι για τον καθορισμό της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας των διοικητικών ενεργειών. Βασικό στοιχείο αυτής της ευθύνης είναι η εξέταση και η αξιολόγηση των εσωτερικών ελέγχων της επιχειρηματικής οντότητας.

Οι σκοποί του εσωτερικού ελέγχου δεν περιορίζονται στην αποτροπή της απάτης αλλά είναι πολύ ευρύτεροι. Ωστόσο η αποτροπή της απάτης είναι ένας από τους σημαντικότερους σκοπούς του εσωτερικού ελέγχου (Flesher, 1996).

Έτσι, όσον αφορά στην απάτη, ο εσωτερικός ελεγκτής πρέπει:

- να αξιολογεί το περιβάλλον του ελέγχου
- να προσδιορίζει τους δείκτες ή τα σήματα της απάτης
- να προσδιορίζει τις αδυναμίες που μπορεί να επιτρέψουν στην απάτη να εμφανιστεί
- να εισηγείται έρευνες όπου απαιτείται
- να επικοινωνεί με τη διοίκηση για τα περιστατικά της απάτης και
- να βοηθά στην ποινική δίωξη των δραστών της απάτης (Ratliff και λοιποί, 1996).

5.3.2 Βήματα για την αποτροπή, ανίχνευση και αναφορά της απάτης

Μια αυξημένη έμφαση των εσωτερικών ελεγκτών στην παρεμπόδιση της απάτης αποτρέπει τους υπαλλήλους από τη συμμετοχή τους σε δόλιες δραστηριότητες. Οι εσωτερικοί ελεγκτές, σε συνεργασία με τη διοίκηση, πρέπει να καταδιώκουν επιθετικά πιθανές δόλιες συμπεριφορές αντί να περιμένουν να εμφανιστούν μπροστά τους. Μια δυναμική στάση απέναντι στην παρεμπόδιση και ανίχνευση της απάτης, αυξάνει την αντίληψη των υπαλλήλων για την πιθανότητα ανίχνευσης.

Οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει πρώτα απ' όλα να γνωρίζουν τους περισσότερους συνηθισμένους τύπους απάτης και να αναγνωρίζουν τα σήματά της. Εκτός αυτού, υπάρχουν συγκεκριμένα μέτρα που οι εσωτερικοί ελεγκτές μπορούν να

λάβουν για την καταπολέμηση της απάτης. Τα μέτρα αυτά αναλύονται στη συνέχεια.

5.3.2.1 Ανασκόπηση των συμβάσεων

Η ανασκόπηση των συμβάσεων και των συμφωνιών της επιχείρησης μπορεί να παράσχει μια ένδειξη πιθανής απάτης από τους υπαλλήλους της εταιρίας. Η απάτη συμβολαίων πραγματοποιείται όταν ένας προμηθευτής εκμεταλλεύεται δολίως ένα συμβόλαιο για να αποκομίσει παράνομα κέρδη. Η απάτη συμβολαίων μπορεί να περιλαμβάνει μια συνωμοσία μεταξύ του προσωπικού της εταιρίας και ενός προμηθευτή ή συνωμοσία μεταξύ δύο ή περισσότερων προμηθευτών.

Αυτός ο τύπος απάτης μπορεί να ανιχνευθεί, αναλύοντας τα αρχεία των συμβάσεων για τους αναδόχους που πλειοδοτούν συνήθως τελευταίοι, χαμηλότερα ή κερδίζουν τελικά τη σύμβαση. Οι ανατεθειμένες συμβάσεις εξετάζονται προκειμένου να βρεθούν στοιχεία για προμηθευτές, στους οποίους ανατίθενται τακτικά συμβάσεις χωρίς ένδειξη νόμιμου λόγου για τη σταθερή αυτή ανάθεση των συμβάσεων. Μια τέτοια ανασκόπηση μπορεί να αποκαλύψει ότι η δωροδοκία ή οι ανταποδόσεις είναι ο λόγος των αναθέσεων.

5.3.2.2 «Threat analysis»

Μια threat analysis (ανάλυση απειλών) ερευνά την έκθεση της επιχειρηματικής οντότητας στην απάτη και περιλαμβάνει μια αξιολόγηση των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης και του πώς αυτά θα μπορούσαν να ιδιοποιηθούν. Για τις εταιρίες που ασχολούνται με το ηλεκτρονικό εμπόριο, μια ανάλυση απειλών περιλαμβάνει μια αξιολόγηση της πιθανότητας κατάχρησης ή καταστροφής στοιχείων που δεν εμφανίζονται στον ισολογισμό, όπως εμπιστευτικά στοιχεία πελατών και χρηματοοικονομικές πληροφορίες.

Ο σκοπός μιας τέτοιας έρευνας είναι να «ξεπεράσει στην εξυπνάδα τους απατεώνες». Μια ανάλυση απειλών μπορεί να βοηθήσει τους εσωτερικούς ελεγκτές να κατευθύνουν το σχέδιο του εσωτερικού ελέγχου, δίδοντας έμφαση στα πιο ευάλωτα περιουσιακά στοιχεία. Η εκτίμηση των κατηγοριών των περιουσιακών στοιχείων και η αξιολόγηση της έκθεσης στην κατάχρηση, βοηθά

τον εσωτερικό ελεγκτή να δει τι βλέπει ο κλέφτης. Στη συνέχεια οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει να λάβουν μέτρα για να εξαλείψουν, να ελαχιστοποιήσουν ή να ελέγξουν τουλάχιστον την έκθεση.

5.3.2.3 Δημιουργία και διατήρηση μιας πολιτικής απάτης

Η ACFE παροτρύνει κάθε επιχείρηση να δημιουργήσει και να διατηρήσει μια πολιτική απάτης που θα καθοδηγεί τους υπαλλήλους της (ACFE, 1995). Μια εταιρική πολιτική απάτης πρέπει να είναι ξεχωριστή και ευδιάκριτη από τον εταιρικό κώδικα δεοντολογίας ή ηθικής. Μια τέτοια πολιτική απάτης πρέπει να διαβιβάζεται σαφώς στους υπαλλήλους. Τα ετήσια εκπαιδευτικά σεμινάρια, οι ετήσιες αξιολογήσεις απόδοσης και ο προσανατολισμός των νεοπροσλαμβανόμενων αποτελούν διάφορους τρόπους επικοινωνίας. Επιπλέον, η εταιρία πρέπει να απαιτεί γραπτή αναγνώριση από κάθε υπάλληλο ότι η πολιτική έχει διαβαστεί και έχει γίνει πλήρως κατανοητή.

Ένα περίγραμμα μιας πολιτικής απάτης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη δημιουργία μιας λεπτομερούς πολιτικής παρουσιάζεται παρακάτω.

Πίνακας 3 : Περίγραμμα πολιτικής απάτης (Πηγή: Association of Certified Fraud Examiners (1995))

Περίγραμμα πολιτικής απάτης

Υπόβαθρο

Αυτό το τμήμα διατυπώνει τη σημασία μιας πολιτικής απάτης στην αποτροπή και ανίχνευση της απάτης

Αντικείμενο της πολιτικής

Αυτό το τμήμα δηλώνει ότι η πολιτική απευθύνεται στους υπαλλήλους, μετόχους, συμβούλους, πωλητές, συμβαλλόμενους και κάθε άλλο ενδιαφερόμενο που συνεργάζεται με τον οργανισμό

Πολιτική

Στο τμήμα αυτό, η διοίκηση αναγνωρίζει την ευθύνη της για την ανίχνευση και αποτροπή της απάτης. Διατυπώνεται ο ορισμός της απάτης και πώς έχουν αντιμετωπιστεί περιπτώσεις απάτης που έχουν αποκαλυφθεί

Ενέργειες που αποτελούν απάτη

Αυτό το τμήμα περιέχει τα κύρια σημεία συγκεκριμένων συμπεριφορών και ενεργειών που θεωρούνται από τη διοίκηση ως απάτη. Η λίστα πρέπει να περιλαμβάνει πράξεις όπως πλαστογραφία χρηματοοικονομικών εγγράφων, κατάχρηση πόρων, χρεογράφων, προμηθειών και άλλων περιουσιακών στοιχείων, κερδοσκοπία από παροχή πληροφοριών, δωροδοκία και άλλες παράνομες δραστηριότητες

Ανακριτική ευθύνη

Προσδιορίζεται το οργανωτικό τμήμα που θα είναι υπεύθυνο για την έρευνα πιθανών περιστατικών απάτης και περιγράφονται οι γενικές ευθύνες του

Εμπιστευτικότητα

Σε αυτό το τμήμα διατυπώνεται η σημασία της εμπιστευτικότητας στη διεξαγωγή των ερευνών για την απάτη

Εξουσιοδότηση για την εξέταση ύποπτης απάτης

Περιγράφονται η εξουσία διεξαγωγής εσωτερικών ερευνών απάτης και οι ενέργειες που επιτρέπεται να διαπραχθούν στο πλαίσιο αυτών των ερευνών

Διαδικασίες αναφοράς

Το τμήμα αυτό δηλώνει ότι ο υπάλληλος που υποπτεύεται απατηλή δραστηριότητα πρέπει να επικοινωνήσει με το αρμόδιο τμήμα της εταιρίας. Θα

πρέπει, βέβαια, να διατηρείται η ανωνυμία του υπαλλήλου. Η πολιτική θα πρέπει να δηλώνει ότι ο υπάλληλος δεν θα πρέπει να συζητά την υποτιθέμενη απάτη με άλλα άτομα, συμπεριλαμβανομένων και των ύποπτων υπαλλήλων.

Κυρώσεις

Το συγκεκριμένο τμήμα διατυπώνει τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν, αν μια έρευνα καταλήξει σε σύσταση απόλυσης ή δικαστικής δίωξης ενός υπαλλήλου

Διαχείριση και έγκριση

Η έγκριση της πολιτικής από την ανώτερη διοίκηση θα πρέπει να υποδηλώνεται στην πολιτική. Επίσης, η πολιτική θα πρέπει να διατυπώνει ποιος είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση, ερμηνεία και αναθεώρηση της πολιτικής

5.3.2.4 Υλοποίηση και λειτουργία μιας τηλεφωνικής γραμμής επικοινωνίας

Σύμφωνα με την ACFE (1996) μια άμεση γραμμή επικοινωνίας είναι το πιο οικονομικό και αποδοτικό μέσο για την ανίχνευση της υπαλληλικής απάτης. Μια άμεση γραμμή επικοινωνίας είναι απλά ένας ειδικός τηλεφωνικός αριθμός που ένα άτομο μπορεί να καλέσει και να δώσει μια εμπιστευτική πληροφορία σχετικά με μια απάτη. Το GAO καθιέρωσε μια άμεση γραμμή επικοινωνίας ως μέσο καταπολέμησης της απάτης και της κατάχρησης (Flesher, 1996). Στα πέντε πρώτα έτη λειτουργίας της δέχτηκε περίπου 53.000 κλήσεις (Flesher και Buttross, 1992).

Οι έντιμοι υπάλληλοι παρατηρούν συχνά περιστατικά απάτης, αλλά δεν έχουν τρόπο να τα αναφέρουν ανώνυμα. Η χρήση μιας τηλεφωνικής γραμμής προσφέρει στον υπάλληλο την ευκαιρία να αναφέρει την πιθανή απάτη χωρίς το φόβο των αντίποινων.

Οι άμεσες γραμμές επικοινωνίας μπορεί να λειτουργούν είτε στο εσωτερικό της επιχείρησης είτε να παρέχονται από έναν τρίτο. Η ACFE εκτιμά ότι ένα εσωτερικό πρόγραμμα θα κόστιζε περίπου \$100,000 (ACFE, 1996). Ένα παράδειγμα παροχής τηλεφωνικής γραμμής επικοινωνίας από ένα τρίτο όργανο είναι η συνδρομητική υπηρεσία που προσφέρεται από την ACFE και ονομάζεται «Γραμμή ηθικής». Για μερικές οργανώσεις το ετήσιο ποσό συνδρομής μπορεί

να είναι τόσο μικρό όσο \$0.75 ανά υπάλληλο. Τα αποτελέσματα όλων των κλήσεων παρέχονται στον πελάτη μέσα σε μια ημέρα.

5.3.2.5 Επιβολή υποχρεωτικών διακοπών και περιστροφή εργασίας

Η έρευνα KPMG Peat Marwick (1998) ανέφερε ότι οι ανεπαρκείς εσωτερικοί έλεγχοι προκάλεσαν περίπου το 60% των απατών που διενεργήθηκαν. Η έκθεση αυτή δίνει έμφαση στο σημαντικό ρόλο που ο εσωτερικός ελεγκτής μπορεί να διαδραματίσει στην υλοποίηση, παρακολούθηση και επιβολή ενός ισχυρού εσωτερικού ελεγκτικού συστήματος. Δύο μέτρα που μπορούν να ληφθούν από τους εσωτερικούς ελεγκτές για να ενισχυθεί ο εσωτερικός έλεγχος είναι η επιβολή υποχρεωτικών διακοπών και η περιοδική περιστροφή εργασίας. Η πρώτη πολιτική απαιτεί όλοι οι ανώτεροι υπάλληλοι να λαμβάνουν άδεια ετησίως για δύο διαδοχικές εβδομάδες. Είναι σημαντικό οι διακοπές να περιλαμβάνουν και καθήκοντα «υψηλού κινδύνου». Παραδείγματος χάριν, μπορεί να είναι επιτακτικό ένας υπάλληλος να είναι παρόν για να διενεργεί στο τέλος κάθε μήνα κάποιου είδους λογιστική τακτοποίηση. Ένας υπάλληλος με μια τέτοια ευθύνη πρέπει να απαιτηθεί να συμπεριλάβει στην περίοδο των διακοπών του το τέλος του μήνα.

Τα προγράμματα περιστροφής εργασίας πρέπει να σχεδιάζονται έτσι ώστε ο υπάλληλος να έχει ελάχιστη ή και καμία πρόσβαση στα έγγραφα, αρχεία, προγράμματα και άλλα στοιχεία με τα οποία ερχόταν σε επαφή στην προηγούμενη εργασία του. Οι υποχρεωτικές διακοπές και τα σχέδια περιστροφής εργασίας αποτρέπουν την απάτη, καθώς επίσης προκαλούν την υπάρχουσα απάτη να εμφανιστεί.

5.3.2.6 Έλεγχος των συστάσεων των υπαλλήλων

Ο εσωτερικός έλεγχος πρέπει να ελέγχει τις συστάσεις των υπαλλήλων. Ένας υπάλληλος που έχει διαπράξει απάτη μπορεί να μετακινηθεί από έναν οργανισμό σε έναν άλλο. Όταν οι συστάσεις των υπαλλήλων δεν ελέγχονται, ένα ανέντιμο άτομο μπορεί να προσληφθεί. Ένας ανέντιμος υπάλληλος μπορεί

να υπεξαιρέσει δολίως από μια ανυποψίαστη επιχείρηση χιλιάδες δολάρια και στη συνέχεια να μετακινηθεί προς μια νέα εργασία πριν η απάτη ανακαλυφθεί.

Τα βιογραφικά πρέπει να διερευνώνται και οι πληροφορίες να επαληθεύονται για να προσδιορίσουν αν οι υποψήφιοι υπάλληλοι αποφοίτησαν από τα αναφερόμενα πανεπιστήμια. Επίσης, η επιχείρηση δεν πρέπει να στηρίζεται στους τηλεφωνικούς αριθμούς που απαριθμούνται στο βιογραφικό όσον αφορά στους προγενέστερους εργοδότες, καθώς αυτοί μπορεί να είναι λανθασμένοι. Οι τηλεφωνικοί αριθμοί των εργοδοτών πρέπει να αναζητούνται από την επιχείρηση ανεξάρτητα.

Μια πρόσθετη τεχνική που μπορεί να χρησιμοποιηθεί είναι ένας δεύτερος έλεγχος των συστάσεων των υπαλλήλων έξι μήνες μετά την πρόσληψή τους. Ο λόγος μιας πρόσφατης απόλυσης ενός ανέντιμου υπαλλήλου από την προηγούμενη εργασία του μπορεί να μην είχε το χρόνο να ενσωματωθεί στο αρχείο του υπαλλήλου κατά τη διάρκεια της αρχικής έρευνας.

5.3.2.7 Αιφνιδιαστικοί λογιστικοί έλεγχοι απάτης

Οι αιφνιδιαστικοί λογιστικοί έλεγχοι απάτης έχουν τη δυναμική να ενεργήσουν ως ένας αποτρεπτικός παράγοντας της απάτης υπαλλήλων. Ένας αιφνιδιαστικός λογιστικός έλεγχος, δίνει στους δράστες της απάτης λιγότερο χρόνο για να αλλάξουν, να καταστρέψουν ή να κρύψουν αρχεία και άλλες αποδείξεις. Ιδανικά, αυτοί οι λογιστικοί έλεγχοι πρέπει να διεξάγονται από έμπειρους και εξειδικευμένους εσωτερικούς ελεγκτές, καθώς τα ίχνη της απάτης είναι συχνά μη εμφανή, ελλιπή ή δύσκολο να ακολουθηθούν.

Ένας άλλος λόγος για τη χρήση πεπειραμένων εσωτερικών ελεγκτών είναι ότι είναι πιθανό τα μέλη μιας ομάδας λογιστικού ελέγχου απάτης να πάρουν συνέντευξη από πολλούς ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που εμπλέκονται στην απάτη. Ως εκ τούτου, οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει να έχουν καλά ανεπτυγμένες τις δεξιότητες ανακάλυψης και εκτίμησης. Επίσης, τα φύλλα εργασίας τους είναι πιθανό να εισαχθούν ως στοιχεία και να εξεταστούν λεπτομερώς. Άψογα φύλλα εργασίας είναι περισσότερο πιθανό να παραχθούν από έναν πεπειραμένο εσωτερικό ελεγκτή.

Μερικές εταιρίες μπορεί να είναι απρόθυμες να χρησιμοποιήσουν αιφνιδιαστικούς λογιστικούς ελέγχους απάτης, λόγω της αντίληψης ότι οι

υπάλληλοι μπορεί να έχουν δυσμενείς αντιδράσεις. Οι τίμιοι υπάλληλοι μπορούν να κατανοήσουν τη σημασία της καταπολέμησης της απάτης. Επομένως, είναι επιτακτικό η διοίκηση να διαβιβάζει περιοδικά στους υπαλλήλους την ανάγκη για τέτοιους λογιστικούς ελέγχους. Επιπλέον, μπορεί να είναι απαραίτητο η διοίκηση να ζητήσει από έναν υπάλληλο πληροφορίες για το πώς να εισάγει έναν αιφνιδιαστικό λογιστικό έλεγχο απάτης, έτσι ώστε να μειώσει την καχυποψία και να διευκολύνει τη συνεργασία.³

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
2. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, «The effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 55-62
3. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, «The internal auditor as fraud buster», Managerial Auditing Journal, 1999, σελ. 351-362

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΑΛΛΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

6.1 Ο ρόλος των χρηματοοικονομικών δεικτών στην ανίχνευση της απάτης

6.1.1 Εισαγωγή

Η απάτη μπορεί να έχει επιπτώσεις στις τάσεις και τις αναλογίες (λόγους) στοιχείων που εμπεριέχονται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Λογαριασμοί που παραποιούνται για να συγκαλύψουν μια απάτη μπορεί να φανερώσουν ασυνήθιστες σχέσεις με άλλους λογαριασμούς που δεν παραποιούνται. Επίσης, ασυνήθιστες σχέσεις μπορεί να εμφανιστούν στα περιοδικά ισοζύγια των λογαριασμών, σε περίπτωση που ο απατεώνας συμμετέχει μόνο σποραδικά σε δόλιες δραστηριότητες. Μια χρηματοοικονομική ανάλυση μπορεί να αποκαλύψει υπάρχουσες σχέσεις που δεν αναμένονται ή να αποκαλύψει την απουσία σχέσεων που θα ήταν αναμενόμενες.¹

Οι αναλυτικές διαδικασίες (Analytical Procedures) έχουν θεωρηθεί ως ένα χρήσιμο εργαλείο για τον προσδιορισμό της απάτης (Thornhill, 1995). Αναλυτικές διαδικασίες είναι το όνομα που χρησιμοποιείται για τις ποικίλες τεχνικές που ο ελεγκτής μπορεί να χρησιμοποιήσει για να αποτιμήσει τον κίνδυνο λανθασμένων διατυπώσεων στα χρηματοοικονομικά αρχεία. Αυτές οι διαδικασίες περιλαμβάνουν τις εξής τεχνικές: ανάλυση της τάσης (οριζόντια), των αναλογιών/λόγων (κάθετη ανάλυση ή ανάλυση κοινού μεγέθους), συγκρίσεις προϋπολογισμών, συγκρίσεις με τους μέσους όρους της βιομηχανίας, ανασκόπηση των γενικών καθολικών και περιοδικών καταχωρήσεων και δοκιμές λογικής, χρησιμοποιώντας οικονομικά και λειτουργικά στοιχεία της επιχειρηματικής οντότητας.^{2,3}

6.1.2 Ελεγκτικά πρότυπα και αναλυτικές διαδικασίες

Η Επιτροπή Treadway συνέστησε στην ASB να απαιτεί τη χρήση αναλυτικών διαδικασιών σε όλους τους λογιστικούς ελέγχους, ώστε να βελτιωθεί η ανίχνευση του FFR (Wheeler και Pany, 1996, σελ. 558). Η SAS αριθμός 56

(AICPA, 1988) απαιτεί να εκτελούνται αναλυτικές διαδικασίες στον προγραμματισμό του λογιστικού ελέγχου, στοχεύοντας στον προσδιορισμό της ύπαρξης ασυνήθιστων γεγονότων, ποσών, αναλογιών και τάσεων που μπορούν να αναδείξουν ζητήματα που επιφέρουν επιπτώσεις στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις και στον προγραμματισμό του λογιστικού ελέγχου.

Το 1997 η ASB εξέδωσε τη SAS αριθμός 82. Το πρότυπο παρείχε εκτεταμένη λειτουργική καθοδήγηση για την θεώρηση της απάτης εκ μέρους του ελεγκτή κατά τη διεξαγωγή ενός ελέγχου χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Ωστόσο παρείχε λίγη καθοδήγηση για το ρόλο των αναλυτικών διαδικασιών στην ανίχνευση της απάτης (Mancino, 1997). Σύμφωνα με τη SAS αριθμός 99, (AICPA, 2002), το νέο πρότυπο για την απάτη, τα αποτελέσματα των αναλυτικών διαδικασιών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του κινδύνου ύπαρξης λανθασμένων διατυπώσεων που προκαλούνται από απάτη.

Ωστόσο, παρά την έμφαση των προτύπων στη χρήση αναλυτικών διαδικασιών και ενώ οι APs είναι γνωστές και χρησιμοποιούνται ευρέως, υπάρχει μια γενική έλλειψη κατανόησης της κατάλληλης εφαρμογής τους και της έκτασης της εμπιστοσύνης που πρέπει να τοποθετείται σε αυτές.

6.1.3 Σχετικές εμπειρικές μελέτες

Η ανίχνευση της απάτης στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών εμπειρικών μελετών. Η πλειοψηφία των μελετών περιλαμβάνει την ανίχνευση τόσο ακούσιων (δηλαδή λάθη) όσο και σκόπιμων (δηλαδή παρατυπίες/απάτη) λανθασμένων διατυπώσεων. Το ποσοστό των λαθών που εντοπίστηκε από τις APs κυμάνθηκε από 15% ως 50% (Blocher και Cooper 1988, Calderon και Green 1994, Hylas και Ashton 1982, Kreutzfeldt και Wallace 1986, Wright και Ashton 1989). Μερικές μελέτες κατέληξαν ότι οι APs δεν είναι αποτελεσματικές όταν πραγματοποιούνται σε συνολικό επίπεδο (Blocher 1992, Kinney 1987), ενώ άλλες συμπέραναν ότι οι APs δεν είναι αποτελεσματικές όταν εφαρμόζονται σε τριμηνιαία στοιχεία (Wheeler και Pany, 1996).

Μόνο λίγες μελέτες ασχολήθηκαν αποκλειστικά με την ανίχνευση της απάτης (Blocher 1992, Calderon και Green 1994, Loebbecke και λοιποί 1989, Persons 1995). Ο Blocher (1992) διαπίστωσε ότι μόνο τέσσερις από τις εικοσιτέσσερις περιπτώσεις απάτης που μελέτησε ανιχνεύθηκαν από τις APs. Οι Calderon και Green (1994) διαπίστωσαν ότι οι APs αποτέλεσαν το αρχικό σημάδι στο 15% των 455 περιπτώσεων απάτης που μελέτησαν.

Από τις έρευνες που εξέτασαν τις APs ελάχιστες ασχολήθηκαν με τους χρηματοοικονομικούς δείκτες. Ο Persons (1995) προσδιόρισε 103 εταιρίες απάτης, τις οποίες στη συνέχεια αντιστοίχησε με άλλες εταιρίες ανάλογα με τη βιομηχανία όπου δραστηριοποιούνταν και τη χρονική περίοδο. Συνολικά, δέκα μεταβλητές, ανάμεσά τους και οκτώ λόγοι, εξετάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη δύο προβλεπτικών λογιστικών (logistic) μοντέλων. Το ένα μοντέλο αφορούσε το έτος που διενεργήθηκε η απάτη και το άλλο μοντέλο αφορούσε το προηγούμενο έτος. Βηματικά-λογιστικά μοντέλα υποδήλωσαν ότι η χρηματοοικονομική απόδοση (leverage), η κυκλοφορία των κεφαλαίων, η σύνθεση των περιουσιακών στοιχείων και το μέγεθος της εταιρίας ήταν σημαντικοί παράγοντες επηρεασμού της πιθανότητας FFR.

Ο Σπάθης στην έρευνά του για τη χρησιμότητα των δημοσιευμένων χρηματοοικονομικών στοιχείων στην ανίχνευση του FFR και την ανάπτυξη ενός αξιόπιστου μοντέλου ανίχνευσης FSF για τις ελληνικές εταιρίες, μελέτησε 76 εταιρίες. Από αυτές οι 38 είχαν χαρακτηριστεί με FFR. Συνολικά επέλεξε δέκα μεταβλητές, οι οποίες είχαν παρουσιαστεί ως σημαντικές σε προηγούμενες έρευνες, προκειμένου να τις εξετάσει ως πιθανές ενδείξεις του FFR. Οι δείκτες αυτοί είναι: Υποχρεώσεις/ μετοχικό κεφάλαιο, πωλήσεις/ συνολικό ενεργητικό, καθαρό κέρδος/ πωλήσεις, λογαριασμοί εισπρακτέοι/ πωλήσεις, καθαρό κέρδος/ συνολικό ενεργητικό, κεφάλαιο κίνησης/ συνολικό ενεργητικό, μεικτό κέρδος/ συνολικό ενεργητικό, αποθέματα/ πωλήσεις, συνολικές υποχρεώσεις/ συνολικό ενεργητικό και χρηματοοικονομική απόδοση.

Χρησιμοποιώντας βηματική λογιστική παλινδρόμηση, ο Σπάθης ανέπτυξε δύο μοντέλα ανίχνευσης FSF σε ένα δείγμα. Τα μοντέλα ήταν ακριβή στην ταξινόμηση του συνολικού δείγματος σωστά με ποσοστά ακρίβειας που ξεπερνούν το 84%. Γενικά, ο Σπάθης κατέληξε ότι εταιρίες με υψηλά αποθέματα σε σχέση με τις πωλήσεις, υψηλές υποχρεώσεις/συνολικό ενεργητικό, χαμηλό κέρδος/συνολικό ενεργητικό, χαμηλό κεφάλαιο κίνησης/συνολικό ενεργητικό και

χαμηλή χρηματοοικονομική απόδοση είναι περισσότερο πιθανό να μεταποιήσουν τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις.

Τέλος, οι Kaminski, Wetzel και Guan διενήργησαν μια μελέτη προκειμένου να καθορίσουν αν οι χρηματοοικονομικοί δείκτες των εταιριών που έχουν διαπράξει απάτη διαφέρουν από αυτούς άλλων εταιριών. Για το σκοπό αυτό επέλεξαν εταιρίες απάτης εξετάζοντας τις SEC's Accounting and Auditing Enforcement Releases που εκδόθηκαν από το 1982 μέχρι το 1999. Οι 79 εταιρίες απάτης αντιστοιχήθηκαν με άλλες με βάση το μέγεθος, τη χρονική περίοδο και τη βιομηχανία. Στη συνέχεια διεξήγαγαν μια ανάλυση σε 21 δείκτες καλύπτοντας μια περίοδο επτά ετών.

Γενικά, 16 δείκτες βρέθηκαν να είναι στατιστικά σημαντικοί. Από αυτούς μόνο 3 (Fixed Assets/Total Assets, Total Liabilities/Total Assets, Working Capital/Total Assets) ήταν στατιστικά σημαντικοί για τρία έτη. Επίσης, μόνο 5 (Accounts receivable/total assets, Cost of goods sold/sales, Fixed assets/total assets, Interest expense/total liabilities, Sales/account receivable) ήταν στατιστικά σημαντικοί κατά τη διάρκεια του έτους πριν την απάτη.

Οι ερευνητές, ακόμη, προσπάθησαν να ταξινομήσουν τις εταιρίες με βάση τους χρηματοοικονομικούς δείκτες σε δύο κατηγορίες: εταιρίες που διενήργησαν απάτη και εταιρίες που δεν έχουν διαπράξει απάτη. Οι λαθεμένες ταξινομήσεις για τις εταιρίες απάτης κυμάνθηκαν από 58% έως 98%. Τα αποτελέσματα αυτά παρέχουν εμπειρικές αποδείξεις της περιορισμένης δυνατότητας των χρηματοοικονομικών δεικτών να ανιχνεύσουν ή να προβλέψουν περιπτώσεις FFR.⁴

6.2 Ο ρόλος των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών στην απάτη

6.2.1 Ένα βασικό εργαλείο αποτροπής της απάτης

Μια απάτη που χρησιμοποιεί ή διαπράττεται εναντίον ενός πληροφοριακού συστήματος μπορεί να ταξινομηθεί ως επέμβαση εισόδων, επέμβαση εξόδων ή επέμβαση απόδοσης. Η επέμβαση εισόδων περιλαμβάνει την είσοδο ψεύτικων ή απατηλών στοιχείων σε ένα πληροφοριακό σύστημα. Η επέμβαση εξόδων περιλαμβάνει τη μεταβολή των προγραμμάτων του υπολογιστή ή των κωδικών. Ένα παράδειγμα είναι ο προγραμματισμός του υπολογιστή να στρογγυλοποιεί τα ποσά προς τα κάτω και να συσσωρεύει τις διαφορές σε ένα λογαριασμό, στον οποίο ο απατεώνας έχει πρόσβαση. Η επέμβαση απόδοσης είναι η κλοπή στοιχείων από το πληροφοριακό σύστημα, όπως οι κατάλογοι πελατών, σχέδια συγχώνευσης, εμπορικά μυστικά, κ.λ.π. Η έμφαση δίνεται στους ελέγχους των πληροφοριακών συστημάτων πέραν των παραδοσιακών ελέγχων (φυσικοί έλεγχοι του εξοπλισμού και των αρχείων).

6.2.1.1 Κωδικοί πρόσβασης

Η τηλεεργασία και η αύξηση της χρήσης του διαδικτύου έχουν οδηγήσει γενικά σε μια αύξηση του αριθμού των εισόδων σε απομακρυσμένα δίκτυα υπολογιστών, αυξάνοντας την έκθεσή της επιχείρησης στην ηλεκτρονική απάτη. Οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει να εξασφαλίζουν ότι μόνο οι νόμιμοι χρήστες έχουν πρόσβαση στο δίκτυο υπολογιστών και τα αντίστοιχα στοιχεία. Αν και οι κωδικοί πρόσβασης είναι η παλαιότερη γραμμή υπεράσπισης των υπολογιστών, αποτελούν ακόμα την αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη μέθοδο ελέγχου της πρόσβασης. Η κατάλληλη χρήση του κωδικού πρόσβασης, ωστόσο, είναι πολύ σημαντική.

Μερικά κοινά προβλήματα των κωδικών πρόσβασης είναι εύκολο να αποφευχθούν. Το πιο συνηθισμένο πρόβλημα ασφαλείας των κωδικών πρόσβασης αφορούν τη χρήση των «Joes» (Graves και Torrence, 1997). Τα Joes είναι λογαριασμοί κωδικών πρόσβασης που περιλαμβάνουν παραλλαγές των προσωπικών πληροφοριών του κατόχου του κωδικού. Το πρόβλημα εμφανίζεται συχνότερα, όταν δίνονται αρχικά στους χρήστες ορισμένοι κωδικοί

προεπιλογής, όπως το επώνυμό τους, και έπειτα οι υπάλληλοι δεν αλλάζουν αυτόν τον κωδικό. Ιδανικά, οι κωδικοί πρόσβασης πρέπει να παράγονται τυχαία από το σύστημα ηλεκτρονικών υπολογιστών και να περιέχουν ένα συνδυασμό γραμμάτων, αριθμών και ειδικών χαρακτήρων. Η ασφάλεια των κωδικών απαιτεί οι κωδικοί να αλλάζουν περιοδικά.

Οι υπάλληλοι δεν πρέπει να μοιράζονται τους κωδικούς τους με άλλους χρήστες και δεν επιτρέπεται να επιδεικνύουν τους κωδικούς τους σε οποιαδήποτε θέση, όπου μπορεί να γίνουν ορατοί από αναρμόδια άτομα. Το λειτουργικό σύστημα μιας οργάνωσης πρέπει να παρακολουθεί τις ανεπιτυχείς προσπάθειες απόκτησης πρόσβασης και να τις περιορίζει προτού ο χρήστης αποκλειστεί αυτόματα.

Η τεχνολογία προωθεί τη δημιουργία νέων μορφών προστασίας των κωδικών πρόσβασης, χρησιμοποιώντας τα βιολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του χρήστη, όπως φωνητικά αποτυπώματα, δακτυλικά αποτυπώματα, αποτύπωμα των αμφιβληστροειδών και ψηφιακές υπογραφές. Το τελευταίο είναι ένας κοινός τύπος ελέγχου που χρησιμοποιείται στις συναλλαγές του ηλεκτρονικού εμπορίου. Νέες μορφές προστασίας των κωδικών πρόσβασης είναι πιθανό να γίνουν οικονομικές και αποδοτικές στο εγγύς μέλλον. Οι εσωτερικοί ελεγκτές που ενημερώνονται για τις εξελίξεις της τεχνολογίας θα είναι σε θέση να εκμεταλλευθούν αυτούς τους ελέγχους.

6.2.1.2 Κρυπτογράφηση και άλλα τεχνάσματα

Αναρμόδιοι υπάλληλοι ή τρίτα άτομα μπορούν να «εισβάλλουν» σε στοιχεία που αποθηκεύονται σε αρχεία και διαβιβάζονται μέσα από γραμμές επικοινωνίας. Επίσης σε κίνδυνο βρίσκεται και το ηλεκτρονικό εμπόριο που διενεργείται μέσω των ιστοσελίδων. Ένας έλεγχος που επιδίδεται σε αυτό το πρόβλημα είναι η κρυπτογράφηση.

Κάθε διαδικασία κρυπτογράφησης προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κρυπτογράφημα (κωδικοποιημένη δυσανάγνωστη σειρά χαρακτήρων) από το μη κωδικοποιημένο κείμενο (τους αρχικούς χαρακτήρες του μηνύματος) (Garceau και λοιποί, 1998). Αυτή είναι η διαδικασία κωδικοποίησης των πληροφοριών. Η αντίστροφη διαδικασία δημιουργίας μη κωδικοποιημένου κειμένου από το κρυπτογράφημα καλείται αποκρυπτογράφηση ή

αποκωδικοποίηση. Το κλειδί που χρησιμοποιείται για να κωδικοποιήσει και έπειτα να αποκωδικοποιήσει τα κρυπτογραφημένα στοιχεία είναι μια αλφαριθμητική σειρά χαρακτήρων. Λογισμικά ασφαλείας είναι διαθέσιμα για να εκτελέσουν αυτή τη λειτουργία. Το δημοφιλέστερο κρυπτογραφικό σχέδιο για τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσω διαδικτύου είναι το Secure Sockets Layer (SSL) (Nagel και Smith, 1998).

Τα μειονεκτήματα της κωδικοποίησης των στοιχείων περιλαμβάνουν το κόστος των φυσικών εξαρτημάτων του υπολογιστή και του λογισμικού και τις έμφυτες καθυστερήσεις στο χρόνο εκτέλεσης από πρόσθετες επεξεργασίες. Εντούτοις, πρόσφατα σχεδιασμένες βάσεις δεδομένων και λογισμικά πακέτα επικοινωνίας ενσωματώνουν τη δυνατότητα κρυπτογράφησης στοιχείων και πιθανόν να καταστήσουν αυτόν τον έλεγχο οικονομικό και αποδοτικό. Οι εταιρίες πρέπει να εκμεταλλεύονται αυτά τα χαρακτηριστικά του ελέγχου όπου είναι διαθέσιμα.

Τα αρχεία δεδομένων και τα συστήματα πρέπει να προστατεύονται από την κλοπή ή/και την καταστροφή από δυσαρεστημένους υπαλλήλους και ξένους. Η καλύτερη μέθοδος είναι η διατήρηση εφεδρικών αρχείων. Βασικά, αυτό απαιτεί διαδικασίες αντιγραφής και κατάλληλης αποθήκευσης των αρχείων σε περιοδική βάση. Αν και οι περισσότερες εταιρίες υιοθετούν σήμερα διαδικασίες τήρησης εφεδρικών αρχείων, ο εσωτερικός ελεγκτής πρέπει περιοδικά να τις αξιολογεί.

Οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει επίσης να εξασφαλίζουν κατάλληλη προστασία απέναντι στους ιούς. Μόλις ένας υπολογιστής μολυνθεί από έναν ιό, πολλοί τύποι και επίπεδα ζημίας μπορούν να προκληθούν. Μερικοί ιοί μπορεί να καταστρέψουν όλα τα αρχεία του σκληρού δίσκου ενός υπολογιστή, και αν και αυτό ηχεί ως μια σημαντική απώλεια, εάν τηρούνται εφεδρικά αρχεία, ακόμη και αυτή η ζημία μπορεί να επισκευαστεί. Δυσκολότερο να αντιμετωπιστούν είναι οι ιοί που αλλοιώνουν βαθμιαία τα στοιχεία για μία χρονική περίοδο χωρίς πάντα να αποκαλύπτουν την παρουσία τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα εφεδρικά αρχεία μπορεί να έχουν επίσης αλλοιωθεί και τότε μπορεί να απαιτηθεί η αναδημιουργία τους. Μερικά απλά βήματα μπορούν να αποβάλουν τις βασικές απειλές από τους ιούς:

- διατήρηση εφεδρικών αρχείων όλων των εργασιών και των συστημάτων τακτικά

- χρήση αποτελεσματικού λογισμικού προστασίας από τους ιούς και τακτική αναβάθμιση του
- σάρωση των δισκετών και CD -ROMS για ιούς
- σάρωση των αρχείων που «φορτώνονται» από το διαδίκτυο για ιούς και
- χρήση της write-protect ετικέτας κατά τη χρησιμοποίηση δισκετών για την αποτροπή των ιών από την αντιγραφή των ιδίων

Τα οφέλη των διαδικασιών προστασίας από τους ιούς, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης του καλύτερου διαθέσιμου λογισμικού, υπερέχουν των δαπανών.

Ένας έλεγχος που αξίζει ιδιαίτερη προσοχή είναι η δημιουργία και η χρήση ενός λογαρίθμου συναλλαγών. Οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει να εξετάζουν τη δυνατότητα ενός λειτουργικού συστήματος υπολογιστών να διατηρεί έναν ασφαλή λογάριθμο κάθε συναλλαγής ή εισόδου στο σύστημα. Με τις βελτιώσεις στην τεχνολογία αποθήκευσης στους υπολογιστές, αυτό έχει γίνει ένας οικονομικός και αποδοτικός έλεγχος. Ένας λογάριθμος αποδεικνύεται χρήσιμος σε έναν εσωτερικό ελεγκτή προκειμένου να εξετάσει συνδυασμούς χρηστών και συναλλαγών (για παράδειγμα, προσβάσεις σε αρχεία και αλλαγές από ορισμένο υπάλληλο), καθώς επίσης και για να παρέχει υποστήριξη για διαδοχικούς ισχυρισμούς απάτης. Λειτουργεί επίσης και σαν αποτρεπτικός παράγοντας υπό την έννοια ότι οι υπάλληλοι γνωρίζουν πως κρατείται ένα αρχείο όλης της δραστηριότητάς τους.

Ακόμη, ένας εσωτερικός ελεγκτής ή ένας ειδικός απάτης με δεξιότητες στην ασφάλεια υπολογιστών πρέπει να εκτελεί μια περιοδική ανασκόπηση των ελέγχων ασφαλείας του συστήματος ή του δικτύου. Πληροφορίες ως προς το ποιοι έλεγχοι ασφαλείας έχουν καθιερωθεί, θα μπορούσαν να συλλέγονται μέσω μιας προκαταρκτικής έρευνας. Διαδικασίες έρευνας μπορούν να εφαρμοστούν προκειμένου να κατανοηθεί ο λόγος ενσωμάτωσης ή εξαίρεσης ιδιαίτερων ελέγχων, καθώς επίσης και η αποτελεσματικότητα των ελέγχων. Μια τέτοια ανασκόπηση θα αποκαλύψει επίσης ποια πρόσθετα μέτρα μπορούν να πάρουν ενδεχομένως οι εσωτερικοί ελεγκτές για να μειώσουν την πιθανότητα απάτης που αφορά τους υπολογιστές.⁵

6.2.2 Ένα βασικό εργαλείο ανίχνευσης της απάτης

Η χρήση του υπολογιστή είναι απαραίτητη όχι μόνο λόγω του μεγέθους των περιστατικών απάτης που αποκαλύπτονται αλλά και λόγω της τεχνολογικής πολυπλοκότητας του σημερινού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η τεχνολογική πρόοδος έχει κάνει την απάτη ευκολότερο να διαπραχθεί. Εντούτοις, η ίδια τεχνολογική πρόοδος μπορεί και πρέπει να χρησιμοποιηθεί για να ενισχύσει τις παραδοσιακές διαδικασίες λογιστικού ελέγχου μέσω της χρησιμοποίησης ελεγκτικών τεχνικών βοηθούμενες από υπολογιστή (Computer Assisted Audit Techniques - CAATs).

Η τεχνολογική πρόοδος έχει δημιουργήσει ένα περιβάλλον που κάνει μια επιχείρηση περισσότερο τρωτή στην απάτη. Για παράδειγμα, επιτεύγματα στην τεχνολογία της κατανεμημένης επεξεργασίας, η εξ' αποστάσεως πρόσβαση στα εταιρικά συστήματα και η παγκόσμια δικτύωση αυξάνουν την ευπάθεια μιας οντότητας στις παραβιάσεις και δημιουργούν νέες προκλήσεις για τον ελεγκτή (Coderre, 2000). Η ίδια τεχνολογία, δηλαδή ο υπολογιστής, ο οποίος δημιουργεί αυτές τις καταστάσεις, είναι επίσης το κύριο εργαλείο που έχει ένας ελεγκτής για να ανιχνεύσει την απάτη.

Σύμφωνα με τον David G. Coderre η ανίχνευση της απάτης είναι μια τέλεια χρήση για τις CAATs (Coderre, 2000). Ο υπολογιστής μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα ουσιαστικό εργαλείο στην απαραίτητη ενίσχυση του παραδοσιακού λογιστικού ελέγχου. Μέσω της χρήσης εξειδικευμένου λογισμικού, ο υπολογιστής μπορεί να προσδιορίσει τις κόκκινες σημαίες-τα σήματα της απάτης, να εκτελέσει ψηφιακή ανάλυση και να δημιουργήσει πρότυπα ανίχνευσης της απάτης.

6.2.2.1 Προσδιορισμός των κόκκινων σημαιών με τις CAATs

Στην προσπάθεια να ανιχνευθεί η απάτη και οι λανθασμένες διατυπώσεις, ο ελεγκτής πρέπει να είναι σε θέση να προσδιορίσει τα σημάδια ή τις «κόκκινες σημαίες» που υποδηλώνουν την πιθανή ύπαρξη της απάτης. Μόλις προσδιοριστούν αυτές οι «κόκκινες σημαίες», ο ελεγκτής είναι σε θέση να «σκάψει» βαθύτερα στα στοιχεία για να δει εάν υπάρχει απάτη. Η χρησιμοποίηση μόνο της παραδοσιακής μεθόδου των δειγματοληπτικών

στοιχείων μπορεί να μην αποκαλύπτει πάντα κάποιες από αυτές τις «κόκκινες σημαίες» λόγω του όγκου των σχετικών πληροφοριών. Υπάρχουν, εντούτοις, προγράμματα ανάλυσης στοιχείων που περιέχουν εντολές, οι οποίες διατάσσουν τον έλεγχο των αρχείων για προκαθορισμένες «κόκκινες σημαίες». Ο πίνακας 4 περιλαμβάνει παραδείγματα εφαρμογών αυτών των προγραμμάτων (Coderre 2000, ACFE 2001, Christensen και Byington 2002).

Πίνακας 4: Ηλεκτρονικές εφαρμογές για την ανίχνευση των «κόκκινων σημαιών»

Εφαρμογές για την ανίχνευση των «κόκκινων σημαιών»

1. Αναζήτηση διπλών πληρωμών
2. Σύγκριση διευθύνσεων πωλητών με τις διευθύνσεις των υπαλλήλων για να αποκαλυφθούν υπάλληλοι που είναι και πωλητές
3. Αναζήτηση διπλών ή ελλιπών αριθμών επιταγών
4. Σάρωση πωλητών με ταχυδρομικές θυρίδες
5. Σάρωση για πωλητές με υψηλή δραστηριότητα
6. Σάρωση για πωλητές με την ίδια ηλεκτρονική διεύθυνση
7. Προσδιορισμός πωλητών που έχουν πάνω από μία ηλεκτρονικές διευθύνσεις
8. Σάρωση για μη εγκεκριμένους πωλητές
9. Σάρωση για απατηλές επιταγές
10. Σάρωση για τιμολόγια χωρίς αριθμό παραγγελίας
11. Ανάλυση δεικτών, κάθετη και οριζόντια
12. Προσδιορισμός ασυνήθιστων σχέσεων χρησιμοποιώντας ανάλυση συσχετίσεων
13. Σάρωση για υπερβολικές συναλλαγές μετρητών
14. Σάρωση για σημαντικές αλλαγές στην απόσβεση επισφαλών απαιτήσεων
15. Σάρωση για επανεμφάνιση ίδιων ποσών
16. Σάρωση για ξαφνική δραστηριότητα «κοιμώμενων» λογαριασμών

Μια άλλη παραδοσιακή μέθοδος που χρησιμοποιείται στην αναζήτηση των σημάδιων της απάτης είναι η χρήση του ελέγχου υποθέσεων. Οι CAATs μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ελέγξουν μια συγκεκριμένη υπόθεση. Για παράδειγμα, ένας ελεγκτής μπορεί να υποθέσει ότι οι υπάλληλοι μιας λιανικής εμπορικής επιχείρησης πρέπει να επιστρέφουν ένα μέσο όρο μετρητών σε μηνιαία βάση. Ο ελεγκτής θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μια CAAT για να ψάξει όλα τα αρχεία των επιστροφών και να εξακριβώσει εάν υπάρχουν υπάλληλοι πωλήσεων που επιστρέφουν χρήματα παραπάνω από το μέσο όρο. Εάν η υπόθεση είναι σωστή, οι υπάλληλοι πωλήσεων που επιστρέφουν μετρητά περισσότερο από το μέσο όρο, μπορούν να υποδείξουν απάτη υπό τη μορφή της κατάχρησης. Περαιτέρω εξέταση μπορεί να καταλήξει ότι μερικά τμήματα έχουν περισσότερες επιστροφές από άλλα, οπότε η υπόθεση είναι ανακριβής.

Σε πολλές περιπτώσεις, τα σημάδια της απάτης είναι δύσκολο να ανιχνευθούν, επειδή διαχέονται σε πολλαπλές βάσεις δεδομένων. Οι CAATs επιτρέπουν στον ελεγκτή να ψάξει όλες τις εφαρμόσιμες βάσεις δεδομένων που μπορούν να κρύβουν ενδείξεις για την ανίχνευση της απάτης. Παραδείγματος χάριν, μετά από έλεγχο ενός αρχείου ενός λογαριασμού πληρωτέου, προσδιορίζεται ένας νέος προμηθευτής με υψηλό επίπεδο δραστηριότητας. Μια συνδυασμένη εξέταση των αρχείων των λογαριασμών πληρωτέων και της βάσης δεδομένων του τμήματος αγορών, μπορεί να αποκαλύψει ότι ο νέος προμηθευτής έχει το ίδιο ή παρόμοιο όνομα, διεύθυνση ή ΑΦΜ με έναν από τους αντιπροσώπους αγορών. Αυτές οι ομοιότητες μπορεί να είναι ένα σημάδι απάτης. Ο ελεγκτής «σκάβει» τότε βαθύτερα για να καθορίσει εάν οι πληρωμές στον προμηθευτή είναι νόμιμες.

6.2.2.2 Η ψηφιακή ανάλυση ως μια CAAT

Η ψηφιακή ανάλυση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να προσδιορίσει ασυμβίβαστες αντιγραφές (duplicate) μονοψήφιων αριθμών και συνδυασμούς ψηφίων ή μοτίβα άλλων στοιχείων. Η πιο συνηθισμένη μορφή ψηφιακής ανάλυσης που χρησιμοποιείται από τους ελεγκτές είναι ο νόμος του Benford (Corderre, 2000). Το 1938, ο Frank Benford πραγματοποίησε μια μελέτη, όπου

βρήκε ότι ορισμένοι αριθμοί και συνδυασμοί αριθμών εμφανίζονται συχνότερα από άλλους. Διαπίστωσε ότι υπάρχει 30% πιθανότητα το πρώτο ψηφίο σε έναν αριθμό να είναι το "1" και 17% πιθανότητα να είναι το "2". Η πιθανότητα αυτή φθίνει για τους επόμενους αριθμούς, ενώ η πιθανότητα το πρώτο ψηφίο σε έναν αριθμό να είναι το "9" είναι 5%. Στη δεκαετία του '90, ένας υποψήφιος διδάκτορας βρήκε ότι οι ψευδείς αριθμοί στα αρχεία των στοιχείων θα μπορούσαν να ανιχνευθούν με την εφαρμογή του νόμου του Benford. Παραδείγματος χάριν, όταν οι καταχραστές εφευρίσκουν αριθμούς, το πρώτο ψηφίο των πλαστών αριθμών τείνει να είναι το 7, 8 ή 9 και λιγότερο τα 1, 2 ή 3 (ACFE, 2001). Αν η ψηφιακή ανάλυση συνδυαστεί με την ικανότητα ενός ελεγκτή, μπορεί να διευκολύνει τον προσδιορισμό ασυνήθιστων τάσεων και συναλλαγών που μπορούν να είναι σημάδια της απάτης.

6.2.2.3 Πρότυπα ανίχνευσης της απάτης με τις CAATs

Ο πεπειραμένος ελεγκτής απάτης συνήθως χτίζει ένα σώμα γνώσης που διευκολύνει την αναγνώριση μοτίβων στοιχείων που συνδέονται με την απάτη. Τέτοια μοτίβα μπορεί να περιλαμβάνουν υπερβολικές διαγραφές λογαριασμών εισπρακτέων σαν επισφαλείς απαιτήσεις ή ακυρώσεις εσόδων από πωλήσεις, τα οποία θα μπορούσαν να δείξουν ότι ένας υπάλληλος καταχράται τις πληρωμές των πελατών. Οι ελεγκτές μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα μοτίβα και τις CAATs για να δημιουργήσουν πρότυπα που θα χρησιμοποιηθούν στους μελλοντικούς λογιστικούς ελέγχους. Βασικά, ο ελεγκτής δημιουργεί ένα προφίλ της απάτης. Αυτά τα πρότυπα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να παρακολουθούν ορισμένες συνεχείς δραστηριότητες. Αυτός ο συνεχής έλεγχος καθιστά ικανό τον ελεγκτή να αντιληφθεί την παράνομη δραστηριότητα, προτού μετατραπεί σε ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα (Corderre, 2000).

6.2.2.4 Λογισμικά ανίχνευσης της απάτης

Οι πρόοδοι της τεχνολογίας έχουν τροφοδοτήσει επίσης τη βιομηχανία με πολυάριθμα λογισμικά πακέτα που διευκολύνουν το λογιστικό έλεγχο. Τα πακέτα αυτά μπορούν να είναι απλά και εύκολα διαθέσιμα όπως τα λογιστικά

φύλλα (Lotus 1-2-3 και Excel) ή περισσότερο εξελιγμένα όπως τα ACL, IDEA 2001 και NetMap.

Το ACL είναι ένα λογισμικό πακέτο λογιστικού ελέγχου, ανάλυσης στοιχείων και αναφοράς που επιτρέπει στον ελεγκτή να διατηρήσει τα αρχικά στοιχεία άθικτα. Αυτό το πακέτο εξετάζει τα ακατέργαστα στοιχεία με διαφορετικούς τρόπους σε μία προσπάθεια να προσδιορίσει τις τάσεις. Υπάρχουν φόρμες απάτης που μπορούν να αγοραστούν και να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό με αυτή την CAAT.

Το IDEA 2001 (Interactive Data Extraction and Analysis) για τα Windows είναι διαθέσιμο μέσω του AICPA. Αυτό το λογισμικό επιτρέπει στους ελεγκτές, λογιστές και οικονομικούς διευθυντές να δειγματοληπτούν, να επιθεωρούν και να αναλύουν στοιχεία άλλων μηχανογραφημένων συστημάτων. Ο χρήστης μπορεί να αναζητά πληροφορίες σε αρχεία δεδομένων, να υπολογίζει σύνολα και μέσους όρους και να εκτελεί τυχαία δειγματοληψία. Το IDEA 2001 εκτελεί αναζητήσεις πληροφοριών ασυνήθιστων στοιχείων, αναζητήσεις ειδικών κριτηρίων και προσδιορίζει αντιγραφές ή κενά στις ακολουθίες. Αυτό το λογισμικό υποθέτει ότι η μισθοδοσία, οι αγορές και οι τραπεζικές εργασίες είναι οι πιο συνηθισμένες περιοχές απάτης. Τέλος, το NetMap, το οποίο απαιτεί έναν κεντρικό υπολογιστή, αποκαλύπτει τάσεις, μοτίβα και σχέσεις, καθώς επεξεργάζεται μεγάλο όγκο στοιχείων.

6.2.2.5 Χρήση του υπολογιστή

Πριν από την έκρηξη της τεχνολογίας και την αυτοματοποίηση πολλών εταιρικών συστημάτων λογιστικής, ο λογιστικός έλεγχος ήταν συνήθως σχεδιασμένος να κατευθύνεται γύρω από τον υπολογιστή. Με την αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας, έχει γίνει απαραίτητο ο έλεγχος να διενεργείται μέσω του υπολογιστή, λαμβάνοντας υπόψη ότι το εργαλείο που χρησιμοποιείται για να ανιχνεύσει τις παράνομες δραστηριότητες είναι το ίδιο εργαλείο που χρησιμοποιείται για να διαπραχθεί η απάτη. Αν και πολλές από τις παραδοσιακές ελεγκτικές διαδικασίες μπορούν να ενισχυθούν μέσω της χρήσης υπολογιστών, μια τέτοια ενίσχυση δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσει ή να ελαττώσει το ένστικτο και την πείρα ενός ανεξάρτητου ελεγκτή.^{6,7}

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, «The internal auditor as fraud buster», Managerial Auditing Journal, 1999, σελ. 351-362
2. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
3. Kathleen A. Kaminski, T. Sterling Wetzel, Liming Guan, «Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?», Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No 1, 2004, σελ. 15-28
4. Kathleen A. Kaminski, T. Sterling Wetzel, Liming Guan, ό.π.
5. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, ό.π.
6. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «The computer: an essential fraud detection tool», The Journal of Corporate Accounting and Finance, July/August 2003, σελ. 23-26
7. G. Jack Bologna, Robert J. Lindquist, Fraud Auditing and Forensic Accounting, New Tools and Techniques, John Wiles & Sons, 1987

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : Η ΗΘΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑΣ ΑΠΑΤΗΣ

7.1 Εισαγωγή

Στις προηγούμενες τρεις δεκαετίες δόθηκε πολλή έμφαση στη σημασία της ηθικής και της κοινωνικής ευθύνης για τις εταιρικές οντότητες. Τα σκάνδαλα δωροδοκίας της δεκαετίας του '70, στην οποία σημαντικές αμερικανικές εταιρίες όπως οι Lockheed, Northrop και Gulf Oil βρέθηκαν να έχουν πληρώσει σημαντικά ποσά σε υψηλόβαθμους ξένους ανώτερους υπαλλήλους για να εξασφαλίσουν σημαντικές διαπραγματεύσεις, οδήγησαν στην Foreign Corrupt Practices Act του 1977 (Evans και λοιποί, 1994). Μια διάταξη αυτού του νόμου αναφέρει ότι οι εταιρίες πρέπει να καθιερώσουν εσωτερικούς ελέγχους για να αποτρέψουν τις πρακτικές δωροδοκίας. Συνεπώς, οι ελεγκτές έγιναν υπεύθυνοι για την αξιολόγηση των ελέγχων που αποτρέπουν τη δωροδοκία ως μέρος των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου των πελατών τους.

Ένα σημαντικότερο αποτέλεσμα αυτού του νόμου ήταν ότι άσκησε πολλή πίεση στο λογιστικό επάγγελμα για να επεκτείνει την ευθύνη του για την ανίχνευση της απάτης. Παραδείγματος χάριν, το AICPA καθιέρωσε την National Commission on Fraudulent Financial Reporting (Treadway Commission) το 1987 που παρουσίασε ένα λεπτομερές σύνολο συστάσεων. Αυτή η προσπάθεια συνεχίστηκε στη δεκαετία του '90 όταν η Committee of the Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO, 1992) παρουσίασε μια έκθεση συστήνοντας συγκεκριμένα ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου. Το 1997, το ASB του AICPA εξέδωσε τη SAS 82 (AICPA, 1997), στην οποία για πρώτη φορά οι ελεγκτές ήταν ρητά υπεύθυνοι για την ανίχνευση της απάτης. Στο ίδιο έτος η ειδική επιτροπή του AICPA προσδιόρισε μια ευρύτερη υπηρεσία προς τις επιχειρησιακές οντότητες: την παροχή διαβεβαίωσης για την παρουσία και την αξιοπιστία των εταιρικών προγραμμάτων ηθικής.

7.2 Έλεγχος των εταιρικών προγραμμάτων ηθικής

Ένα περιεκτικό πρόγραμμα ηθικής ξεπερνά την πρόνοια να αποτρέψει μόνο την απάτη ή να συμμορφώνεται με τους κρατικούς νόμους. Ένα εταιρικό πρόγραμμα ηθικής και κοινωνικής ευθύνης καλύπτει περισσότερο τις οικονομικές, νομικές, ηθικές και προαιρετικές προσδοκίες που έχει η κοινωνία για τις εταιρίες σε μία δεδομένη στιγμή (Carroll, 1979, 500). Παραδείγματος χάριν, μια τράπεζα αναμένεται να είναι ευαίσθητη στις ανάγκες της κοινότητάς της για την παροχή δανείων, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει την ανάληψη πρόσθετων επιχειρησιακών κινδύνων στην περίπτωση μιας προβληματικής επιχείρησης, της οποίας όμως η περάτωση μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια θέσεων εργασίας.

Οι έρευνες δείχνουν ότι πάνω από το 90% των δημόσιων (public) επιχειρήσεων έχουν επίσημα προγράμματα ηθικής. Παραδείγματος χάριν, η Wiley (1995, 23) αναφέρει ότι το 93% των 223 επιχειρήσεων της έρευνας της είχε υιοθετήσει έναν κώδικα δεοντολογίας. Οι επιχειρήσεις έχουν οικονομικά κίνητρα να καθιερώσουν και να επιβάλουν αυτά τα προγράμματα ηθικής. Γενικά, η χρηματαγορά ανταμείβει τις επιχειρήσεις με προγράμματα ηθικής με την αύξηση των τιμών των μετοχών τους (Aguilar, 1994, 4).

Λαμβάνοντας υπόψη το νεωτερισμό του ελέγχου της ηθικής γενικά, και τον έλεγχο της απάτης ειδικότερα, έχει εκτελεστεί ελάχιστη έρευνα για να εξετάσει τα διάφορα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά ζητήματα που προκύπτουν. Παραδείγματος χάριν, είναι οι ελεγκτές αυτήν την περίοδο αρκετά ευαίσθητοι στα ζητήματα ηθικής για να εκτελέσουν τέτοιους λογιστικούς ελέγχους; Εάν οι ελεγκτές δεν είναι ευαίσθητοι στην ηθική φύση μιας κατάστασης, δεν μπορούν να την αντιληφθούν ή να την αξιολογήσουν και επομένως θα είναι ανίκανοι να την ενσωματώσουν στην ελεγκτική τους κρίση.

7.3 Σχετική βιβλιογραφία

Η επαγγελματική ελεγκτική βιβλιογραφία προτείνει ότι οι ελεγκτές πρέπει να είναι ευαίσθητοι «στις κόκκινες σημαίες» (SAS αριθμός 53), «στις ηθικές αξίες» (SAS αριθμός 78) και «στην απάτη» (SAS αριθμός 82). Η ακαδημαϊκή έρευνα εντούτοις, παρέχει περιορισμένη υποστήριξη για αυτήν την αντίληψη,

υποδηλώνοντας ότι μόνο ελεγκτές με ορισμένα χαρακτηριστικά είναι ευαίσθητοι στους παράγοντες του κινδύνου απάτης. Παραδείγματος χάριν, ο Bernardi (1994) ανέφερε ότι οι manager ελεγκτές με υψηλή ηθική ανάπτυξη ανιχνεύουν την απάτη με υψηλότερο ποσοστό επιτυχίας από τους ελεγκτές με χαμηλή ηθική ανάπτυξη. Ο Davidson (1994) υποστήριξε ότι οι ελεγκτές στο δικανικό τομέα είναι πιθανό να είναι περισσότερο ευαίσθητοι στην απάτη επειδή ψάχνουν αυτά που δεν συμπεριλαμβάνονται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, καθώς επίσης και αυτά που συμπεριλαμβάνονται.

7.4 Ηθική ευαισθησία και εμπειρία

Οι ελεγκτές αντιμετωπίζουν ένα πλήθος ηθικών προκλήσεων κατά τη διάρκεια του ελέγχου από την αξιολόγηση των κινήτρων και της στάσης της διοίκησης μέχρι την κατανόηση της ατμόσφαιρας που επικρατεί στην κορυφή της εταιρίας. Ενώ οι partner ελεγκτές μπορεί να λάβουν τις τελικές αποφάσεις σχετικά με τα ηθικά ζητήματα που έχουν επιπτώσεις στους πελάτες, οι senior ελεγκτές μπορεί πραγματικά να αντιμετωπίσουν πρώτοι τα ηθικά ζητήματα. Η ερώτηση που προκύπτει είναι εάν οι λιγότερο πεπειραμένοι ελεγκτές είναι ηθικά ευαίσθητοι στα ζητήματα απάτης, συγκρινόμενοι με τους πεπειραμένους συναδέλφους τους.

Η περιορισμένη προγενέστερη έρευνα παρέχει μικτά αποτελέσματα σχετικά με την ηθική ευαισθησία στην επαγγελματική κρίση. Η μελέτη του Boritz (1999) για τους ιδιαίτερα πεπειραμένους ελεγκτές και τους σπουδαστές ελεγκτικής υποδήλωσε μικτά αποτελέσματα. Εντούτοις, οι άπειροι ελεγκτές έχουν αποδειχθεί να διαφέρουν από τους πεπειραμένους ελεγκτές σε μερικές ελεγκτικές κρίσεις. Παραδείγματος χάριν, οι Bedard και Mock (1992) βρήκαν ότι οι άπειροι ελεγκτές επεξεργάζονται τις πληροφορίες λιγότερο αποτελεσματικά από τους έμπειρους ελεγκτές.

Σε μια αναθεώρηση των ερευνών για την επίδραση της προγενέστερης εμπειρίας, οι Abdolmohammadi και Wright (1987) υποστήριξαν και παρείχαν εμπειρικά στοιχεία ότι η πολυπλοκότητα της εργασίας εξηγεί την επίδραση της εμπειρίας. Οι συγγραφείς διαπίστωσαν ότι ενώ η εμπειρία διαφοροποιεί τις κρίσεις που αφορούν πολύπλοκες εργασίες (δηλ. μη δομημένες), δεν τις διαφοροποιεί όταν πρόκειται για απλές εργασίες (δηλ. δομημένες). Ο

Abdolmohammadi θεωρεί την ευαισθησία στα ηθικά ζητήματα ως σύνθετη εργασία, επειδή ο ελεγκτής παρακολουθεί διάφορα σημαντικά στοιχεία, μερικά από τα οποία είναι χρηματοοικονομικά και άλλα μη χρηματοοικονομικά.

Οι Abdolmohammadi και Owahso εξέτασαν αν οι ελεγκτές είναι επαρκώς ευαίσθητοι σε ηθικά ζητήματα σε ένα εργαστηριακό περιβάλλον με 160 ελεγκτές χρησιμοποιώντας μια μελέτη περίπτωσης, όπου η ηθική δέσμευση της εταιρίας στην κοινωνία είχε παραποιηθεί. Τα αποτελέσματα υπέδειξαν ότι οι senior ελεγκτές ήταν ευαίσθητοι, δηλαδή επηρεάζονται από την ηθική πληροφορία κατά την αποτίμηση του κινδύνου της απάτης. Συγκεκριμένα, εκτίμησαν ότι η πιθανότητα του κινδύνου απάτης είναι μικρότερη, όταν η ηθική πληροφορία παρέπεμπε σε προσφορά της εταιρίας προς την κοινωνία απ' ό,τι όταν δεν υπήρχε ηθική πληροφορία. Παρόλα αυτά, η αποτίμηση του κινδύνου της απάτης από τους manager ελεγκτές δεν υποδήλωσε ευαισθησία στην ηθική πληροφορία. Δηλαδή, η πιθανότητα που εκτιμήθηκε από τους managers για τον κίνδυνο δεν διέφερε λόγω της παρουσίας ή της απουσίας ηθικών πληροφοριών. Η εύρεση για τους senior ελεγκτές αναδεικνύει δύο σημαντικά ζητήματα. Το πρώτο είναι ότι τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά από μια σκοπιά. Οι seniors είναι οι πρώτοι που αντιμετωπίζουν ηθικά ζητήματα στον έλεγχο και λαμβάνουν υπόψη τις ηθικές πληροφορίες στην αξιολόγηση τους για τον κίνδυνο της απάτης. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να αντιμετωπισθούν ως ενθαρρυντικά, επειδή δείχνουν ότι οι ελεγκτές έχουν τη δυνατότητα να διακρίνουν τα ηθικά ζητήματα και να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες στην αξιολόγηση του κινδύνου της απάτης. Εντούτοις, δεδομένου ότι οι ηθικές πληροφορίες δεν είναι διαγνωστικές για την ηθική απόδοση του πελάτη, οι ηθικές πληροφορίες δεν θα έπρεπε να έχουν επιπτώσεις στην αξιολόγηση του κινδύνου.

Το δεύτερο ζήτημα είναι η διαφορά μεταξύ των πεπειραμένων και άπειρων ελεγκτών στην αξιολόγησή τους για τον κίνδυνο της απάτης. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πολυπλοκότητα της εργασίας μπορεί να οδήγησε στις διαφορές της απόδοσης. Κατά συνέπεια, οι managers μπορεί να θεώρησαν την ηθική πληροφορία ως άσχετη με την αξιολόγηση του κινδύνου της απάτης, ενώ οι seniors την αντιμετώπισαν ως σχετική. Πράγματι, ένας πελάτης μπορεί να είναι ένας σπουδαίος εταιρικός πολίτης και όμως να συμμετέχει στην απάτη.¹

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Mohammad J. Abdolmohammadi, Vincent D. Owhoso, «Auditors' ethical sensitivity and the assessment of the likelihood of fraud», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 21-32

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 : ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

8.1 Εισαγωγή

Τόσο η Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών (International Federation of Accountants, IFAC) όσο και το Αμερικανικό Ίδρυμα Πιστοποιημένων Λογιστών (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA) παρέχουν στους εξωτερικούς ελεγκτές οδηγίες για την αναζήτηση της απάτης που έχει αντίκτυπο στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Οι λανθασμένες διατυπώσεις στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις μπορεί να είναι είτε αποτέλεσμα λάθους είτε αποτέλεσμα δόλιων δραστηριοτήτων.

Η καθοδήγηση της IFAC τόσο για τα λάθη όσο και για την απάτη βρίσκεται σε μια δήλωση, με την ονομασία «Απάτη και Σφάλμα». Σε αντίθεση με την IFAC, το AICPA αφιερώνει δύο πρότυπα στο συγκεκριμένο θέμα. Η Statement on Auditing Standards (SAS) 47, «Ελεγκτικός κίνδυνος και σημαντικότητα στη διεξαγωγή ενός ελέγχου» (1983), παρέχει συστάσεις στον ελεγκτή για την αναζήτηση λανθασμένων διατυπώσεων που προκαλούνται από λάθη, ενώ η SAS 99, «Εκτίμηση της απάτης σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων» (2002), που ουσιαστικά αντικατέστησε τη SAS 82 (1997), διευκρινίζει τις διαδικασίες που πρέπει να εκτελεστούν κατά την εξέταση της πιθανότητας λανθασμένων διατυπώσεων που προκαλούνται από απάτη.¹

Στο ίδιο πλαίσιο το Διοικητικό Συμβούλιο της Επιτροπής Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων εξέδωσε στις 22 Οκτωβρίου 2004 τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα (Ε.Ε.Π.).

8.2 Διεθνές Ελεγκτικό Πρότυπο 240 «Απάτη και Σφάλμα»

8.2.1 Εισαγωγή

Σκοπός αυτού του Διεθνούς Ελεγκτικού Πρότυπου (ΔΕΠ) είναι να καθιερώσει πρότυπα και να παρέχει βασικές οδηγίες για την ευθύνη του ελεγκτή να κρίνει την απάτη και το σφάλμα στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων.

Κατά το σχεδιασμό και την εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών και κατά την αξιολόγηση και υποβολή έκθεσης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν, ο

ελεγκτής οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τον κίνδυνο ουσιαστικών ανακρίβειών των οικονομικών καταστάσεων που οφείλονται σε απάτη ή σφάλμα.

Σύμφωνα με το πρότυπο, ο όρος «απάτη» αναφέρεται σε εσκεμμένη πράξη ενός ή περισσότερων ατόμων της διοίκησης, υπαλλήλων, ή τρίτων, που συνεπάγεται την παρερμηνεία των οικονομικών καταστάσεων. Η απάτη μπορεί να συνεπάγεται:

- Λαθροχειρία, νόθευση ή παραποίηση τηρουμένων στοιχείων ή εγγράφων
- Κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων
- Αποσιώπηση ή παράλειψη αποτελεσμάτων συναλλαγών από τηρούμενα στοιχεία ή έγγραφα
- Καταγραφή συναλλαγών άνευ ουσιαστικού περιεχομένου
- Καταχρηστική εφαρμογή λογιστικών αρχών και μεθόδων

Ο όρος «σφάλμα» αναφέρεται σε ακούσια λάθη των οικονομικών καταστάσεων, όπως είναι:

- Μαθηματικά ή γραφειοκρατικά λάθη σε βασικές εγγραφές και λογιστικά στοιχεία
- Αβλεψίες ή παρερμηνείες γεγονότων
- Καταχρηστική εφαρμογή λογιστικών αρχών και μεθόδων

8.2.2 Ευθύνη της διοίκησης και του ελεγκτή

Σύμφωνα με το πρότυπο η ευθύνη για την πρόληψη και εντοπισμό της απάτης και του σφάλματος βαρύνει τη διοίκηση με την υλοποίηση και συνεχή λειτουργία κατάλληλων συστημάτων λογιστικής και εσωτερικού ελέγχου. Τέτοια συστήματα μειώνουν πλην όμως δεν απαλείφουν τη δυνατότητα απάτης και σφάλματος.

Από την άλλη, ο ελεγκτής δεν είναι και δεν μπορεί να είναι υπεύθυνος για την πρόληψη απάτης και σφάλματος. Το γεγονός ότι διενεργείται ετήσιος έλεγχος, μπορεί, εντούτοις, να επενεργήσει προληπτικά.

8.2.3 Εκτίμηση του κινδύνου

Κατά το σχεδιασμό του ελέγχου, ο ελεγκτής πρέπει να εκτιμά τον κίνδυνο οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν ανακρίβειες και πρέπει να ζητά από τη διοίκηση να μάθει για τυχόν απάτη ή σημαντικό σφάλμα που αποκαλύφθηκε.

Εκτός από τις αδυναμίες σχεδιασμού των συστημάτων λογιστικής και εσωτερικού ελέγχου και τυχόν μη συμμορφώσεις με δεδομένους εσωτερικούς ελέγχους, οι συνθήκες ή τα συμβάντα που μεγεθύνουν τον κίνδυνο απάτης και σφάλματος περιλαμβάνουν τα εξής:

- Ερωτήματα αναφορικά με την ακεραιότητα ή ικανότητα της διοίκησης
- Ασυνήθεις πιέσεις μέσα στην οικονομική μονάδα ή και εξωτερικά ασκούμενες
- Ασυνήθεις συναλλαγές
- Προβλήματα στην συγκέντρωση επαρκών κατάλληλων αποδεικτικών στοιχείων

8.2.4 Εντοπισμός

Με βάση την εκτίμηση κινδύνου, ο ελεγκτής πρέπει να σχεδιάζει ελεγκτικές διαδικασίες για να επιτύχει λογική διασφάλιση ότι εντοπίζονται ανακρίβειες που προκύπτουν από απάτη ή σφάλμα που είναι ουσιαστικής σημασίας για τις οικονομικές καταστάσεις στο σύνολο.

Συνεπώς, ο ελεγκτής αναζητά επαρκή κατάλληλα ελεγκτικά αποδεικτικά στοιχεία ότι δεν συνέβησαν απάτη ή/και σφάλμα που είναι πιθανόν ουσιαστικής σημασίας για τις οικονομικές καταστάσεις ή ότι, αν συνέβησαν, οι συνέπειες της απάτης εμφανίζονται ορθά στις οικονομικές καταστάσεις ή ότι το σφάλμα διορθώθηκε. Συνήθως, η πιθανότητα εντοπισμού σφαλμάτων είναι μεγαλύτερη από τον εντοπισμό απάτης, δεδομένου ότι η απάτη κατά κανόνα συνοδεύεται από πράξεις ειδικά μελετημένες για απόκρυψη της ύπαρξής της.

Λόγω των εγγενών περιορισμών ενός ελέγχου, υπάρχει αναπόφευκτος κίνδυνος ότι οι ουσιαστικές ανακρίβειες των οικονομικών καταστάσεων που είναι συνέπεια απάτης και σε μικρότερο αριθμό σφάλματος μπορεί να μην εντοπιστούν. Η μεταγενέστερη αποκάλυψη ουσιαστικών ανακρίβειών στις οικονομικές καταστάσεις που οφείλονται σε απάτη ή σφάλμα, υπαρκτά κατά τη χρήση που καλύπτει η έκθεση του ελεγκτή δεν φανερώνει από μόνη της ότι ο ελεγκτής δεν ήταν προσηλωμένος στις βασικές αρχές και θεμελιώδεις διαδικασίες του ελέγχου. Κατά πόσο ο ελεγκτής ήταν προσηλωμένος σ' αυτές τις αρχές και διαδικασίες κρίνεται από την καταλληλότητα των ελεγκτικών διαδικασιών που εφάρμοσε κάτω από τις υφιστάμενες συνθήκες και από την

καταλληλότητα της έκθεσης του ελεγκτή με βάση τα αποτελέσματα αυτών των ελεγκτικών διαδικασιών.

8.2.5 Εγγενείς περιορισμοί του ελέγχου

Ο έλεγχος υπόκειται στον αναπόφευκτο κίνδυνο ορισμένες ουσιαστικές ανακρίβειες των οικονομικών καταστάσεων να μην εντοπιστούν, έστω και αν ο έλεγχος προγραμματιστεί σωστά και εκτελεστεί σύμφωνα με τα ΔΕΠ.

Ο κίνδυνος μη εντοπισμού ουσιαστικής ανακρίβειας που οφείλεται σε απάτη είναι μεγαλύτερος από τον κίνδυνο μη εντοπισμού ουσιαστικής ανακρίβειας που οφείλεται σε σφάλμα, διότι κανονικά η απάτη συνεπάγεται πράξεις μελετημένες να την συγκαλύψουν, όπως είναι, συνέργεια, πλαστογράφηση, προμελετημένη παράλειψη να καταχωρηθούν συναλλαγές ή εσκεμμένες παραποιήσεις που παρουσιάστηκαν στον ελεγκτή. Εκτός αν ο έλεγχος αποκαλύψει αποδεικτικά στοιχεία περί του αντιθέτου, ο ελεγκτής νομιμοποιείται να αποδεχθεί τις παρουσιάσεις ως αληθείς και τις εγγραφές και τα έγγραφα ως γνήσια.

Και ενώ η ύπαρξη αποτελεσματικών συστημάτων λογιστικής και εσωτερικού ελέγχου μειώνει την πιθανότητα ανακρίβειών των οικονομικών καταστάσεων που προήλθαν από απάτη ή σφάλμα, θα υπάρχει πάντοτε κάποιος κίνδυνος εσωτερικών ελέγχων που αστόχησαν να λειτουργήσουν όπως είχαν σχεδιαστεί. Περαιτέρω, οποιοδήποτε σύστημα λογιστικής και εσωτερικού ελέγχου μπορεί να είναι αναποτελεσματικό κατά της απάτης, η οποία περιέχει συνέργεια μεταξύ υπαλλήλων ή απάτη που τελέστηκε από τη διοίκηση. Ορισμένες βαθμίδες διοικήσεως μπορεί να είναι σε θέση να επιβληθούν σε ελέγχους που θα προλάμβαναν τέτοιες απάτες από την πλευρά των υπαλλήλων. Για παράδειγμα, μέσω εντολών προς υφισταμένους να καταγράφουν ανακρίβειες συναλλαγές ή να τις συγκαλύπτουν ή με αποσιώπηση πληροφοριών συναφών με συναλλαγές.

8.2.6 Διαδικασίες μόλις υπάρξει ένδειξη ότι μπορεί να υπάρχει απάτη ή σφάλμα

Μόλις η εφαρμογή ελεγκτικών διαδικασιών που σχεδιάστηκαν για την εκτίμηση του κινδύνου είναι ενδεικτική πιθανής ύπαρξης απάτης ή σφάλματος, ο ελεγκτής

πρέπει να λάβει υπόψη του την πιθανή επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις. Αν ο ελεγκτής πιστεύει ότι η ενδεχόμενη απάτη ή το σφάλμα μπορεί να έχουν ουσιαστική επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις, θα πρέπει να εφαρμόζει κατάλληλα τροποποιημένες ή πρόσθετες διαδικασίες.

Η έκταση τέτοιων τροποποιημένων ή πρόσθετων διαδικασιών εξαρτάται από την κρίση του ελεγκτή αναφορικά με:

- τους τύπους απάτης και σφάλματος για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις
- την πιθανότητα να συμβούν αυτά και
- την πιθανότητα ότι ένας συγκεκριμένος τύπος απάτης ή σφάλματος μπορεί να έχει ουσιαστικές επιπτώσεις πάνω στις οικονομικές καταστάσεις.

Εκτός αν οι περιστάσεις παρέχουν σαφώς άλλες ενδείξεις, ο ελεγκτής δεν μπορεί να δεχθεί ότι μια περίπτωση απάτης ή σφάλματος είναι ένα μεμονωμένο συμβάν. Αν είναι ανάγκη, ο ελεγκτής προσαρμόζει τη φύση, το χρονοδιάγραμμα και την έκταση των ουσιαστικών διαδικασιών.

Η εκτέλεση τροποποιημένων ή πρόσθετων διαδικασιών θα επιτρέψει συνήθως στον ελεγκτή να επιβεβαιώσει ή να διώξει την υποψία απάτης ή σφάλματος. Αν η υποψία απάτης ή σφάλματος δεν απομακρύνεται από τα αποτελέσματα των τροποποιημένων ή πρόσθετων διαδικασιών, ο ελεγκτής πρέπει να συζητήσει το θέμα με τη διοίκηση και να κρίνει κατά πόσο η υπόθεση αντανάκλαται σωστά ή διορθώθηκε στις οικονομικές καταστάσεις. Ο ελεγκτής πρέπει να εξετάσει την πιθανή επίπτωση στην έκθεσή του.

Ο ελεγκτής πρέπει να εξετάσει τις συνέπειες της απάτης και του σημαντικού σφάλματος σε σχέση με άλλες απόψεις του ελέγχου, ιδιαίτερα την αξιοπιστία της παρουσίασης των πραγμάτων από τη διοίκηση. Σχετικά, ο ελεγκτής επανεξετάζει την εκτίμηση κινδύνου και την εγκυρότητα της παρουσίασης των πραγμάτων από τη διοίκηση, στην περίπτωση απάτης ή σφάλματος που δεν εντοπίστηκε από εσωτερικούς ελέγχους ή δεν περιλήφθηκε στις παρουσιάσεις των πραγμάτων από τη διοίκηση. Οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων συμβάντων απάτης ή σφάλματος που αποκαλύφθηκαν από τον ελεγκτή θα εξαρτηθούν από τη σχέση της διάπραξης και της συγκάλυψης, αν υπάρχει, της απάτης ή του σφάλματος σε συγκεκριμένες διαδικασίες ελέγχου και του επιπέδου της διοίκησης ή των υπαλλήλων που εμπλέκονται.

8.2.7 Υποβολή έκθεσης απάτης και σφάλματος

8.2.7.1 Προς τη διοίκηση

Ο ελεγκτής πρέπει να κοινοποιεί τα πραγματικά πορίσματα στη διοίκηση κατά το δυνατόν ταχύτερα αν:

- ο ελεγκτής υποψιάζεται ότι μπορεί να υπάρχει απάτη, έστω αν η πιθανή επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις μπορεί να είναι άνευ σημασίας ή
- η απάτη ή το σημαντικό σφάλμα πράγματι διαπιστώθηκε ότι υπάρχει

Μόλις ο ελεγκτής αποφασίσει να αναφέρει, προς τον αρμόδιο εκπρόσωπο της οικονομικής μονάδας τα συμβάντα πιθανής ή πραγματικής απάτης ή σοβαρού σφάλματος, ο ελεγκτής θα λάβει υπόψη του όλα τα περιστατικά. Σχετικά με την απάτη, ο ελεγκτής θα διακριβώσει την πιθανότητα ανάμιξης της γενικής διεύθυνσης. Στις περισσότερες περιπτώσεις που ενέχουν απάτη θα ήταν ορθότερο να αναφέρει το θέμα στο επίπεδο της οργανωτικής δομής της οικονομικής μονάδας, τον αμέσως ανώτερο των προσώπων που πιστεύει ότι εμπλέκονται. Όταν τα πρόσωπα αυτά που είναι τελικά υπεύθυνα για την καθολική διεύθυνση της οικονομικής μονάδας αμφισβητούνται, ο ελεγκτής συνήθως θα αναζητήσει νομική συμβουλή που θα τον βοηθήσει να κρίνει και να αποφασίσει τις διαδικασίες που θα ακολουθήσει.

8.2.7.2 Προς τους χρήστες της έκθεσης του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων

Αν ο ελεγκτής καταλήξει ότι η απάτη ή το σφάλμα έχουν ουσιαστική επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις και ότι δεν απεικονίστηκαν κατάλληλα ή δεν διορθώθηκαν στις οικονομικές καταστάσεις, θα πρέπει να εκφράσει γνώμη με επιφύλαξη ή αντίθετη γνώμη.

Αν ο ελεγκτής παρεμποδίζεται από την οικονομική μονάδα στη λήψη επαρκών κατάλληλων ελεγκτικών αποδεικτικών στοιχείων για να αξιολογήσει αν και κατά πόσο η απάτη ή το σφάλμα που ενδεχομένως είναι ουσιαστικά για τις οικονομικές καταστάσεις έχουν ή πιθανολογείται να έχουν συμβεί, θα πρέπει να εκφράσει γνώμη με επιφύλαξη ή να αρνηθεί τη γνώμη επί των οικονομικών

καταστάσεων, βασιζόμενος σε περιορισμό της έκτασης του ελέγχου του.

Αν ο ελεγκτής αδυνατεί να κρίνει κατά πόσο η απάτη ή το σφάλμα έχουν συμβεί λόγω των περιορισμών που επιβλήθηκαν μάλλον από τις περιστάσεις παρά από την οικονομική μονάδα, θα πρέπει να λάβει υπόψη του την επίπτωση πάνω στην έκθεσή του.

8.2.7.3 Προς τις κανονιστικές και κυρωτικές αρχές

Το καθήκον της εχεμύθειας του ελεγκτή κανονικά θα τον εμπόδιζε να αναφέρει απάτη ή σφάλμα σε τρίτους. Πάντως, σε ορισμένες περιπτώσεις, το καθήκον εχεμύθειας κάμπτεται από το καταστατικό, τη νομοθεσία ή τα δικαστήρια (για παράδειγμα, σε ορισμένες χώρες ο ελεγκτής υποχρεούται να αναφέρει απάτη ή σφάλμα οικονομικών οργανισμών στις εποπτικές αρχές). Ο ελεγκτής μπορεί να ζητήσει νομική συμβουλή σε παρόμοιες περιπτώσεις, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη την ευθύνη του ελεγκτή προς το δημόσιο συμφέρον.

8.2.8 Αποχώρηση από την ανάθεση

Ο ελεγκτής μπορεί να συμπεράνει ότι είναι ανάγκη να αποχωρήσει από την ανάθεση, όταν η οικονομική μονάδα δεν προβαίνει σε επανορθωτική ενέργεια της απάτης, την οποία ο ελεγκτής θεωρεί αναγκαία από τις περιστάσεις, έστω και αν η απάτη δεν είναι ουσιαστική για τις οικονομικές καταστάσεις. Παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τα συμπεράσματα του ελεγκτή περιλαμβάνουν τις επιπτώσεις από την εμπλοκή της ανώτερης αρχής της διοίκησης της οικονομικής μονάδας, η οποία μπορεί να επηρεάζει την αξιοπιστία των παρουσιάσεων από μέρους της διοίκησης και των συνεπειών για τον ελεγκτή εκ της συνεχιζόμενης σχέσης του με την οικονομική μονάδα. Για να καταλήξει σε ένα τέτοιο συμπέρασμα, ο ελεγκτής πρέπει κανονικά να ζητήσει νομική συμβουλή.

Όπως ορίζεται στον «Κώδικα Δεοντολογίας των Επαγγελματιών Λογιστών» που εκδίδει η Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών, όταν ληφθεί αίτηση διεξαγωγής έρευνας από τον προτεινόμενο ελεγκτή, ο υπάρχων ελεγκτής πρέπει να συμβουλευτεί κατά πόσο υφίστανται επαγγελματικοί λόγοι για τους οποίους δεν πρέπει ο προτεινόμενος ελεγκτής να δεχθεί το διορισμό. Η έκταση στην οποία ο

υπάρχων ελεγκτής μπορεί να συζητήσει τις υποθέσεις του πελάτη με έναν προτεινόμενο ελεγκτή θα εξαρτηθεί από το αν και κατά πόσο εξασφαλίζεται η χορήγηση της προς τούτο άδειας του πελάτη και/ή από τις νομικές ή δεοντολογικές προϋποθέσεις που ισχύουν σε κάθε χώρα σχετικά με μια τέτοια αποκάλυψη. Αν υπάρχουν τυχόν τέτοιοι λόγοι ή άλλα θέματα που είναι ανάγκη να αποκαλυφθούν, ο υπάρχων ελεγκτής, λαμβάνοντας υπόψη του τους νομικούς και δεοντολογικούς περιορισμούς και το γεγονός της παρασχεθείσας άδειας του πελάτη, θα παράσχει λεπτομέρειες των πληροφοριών και θα συζητήσει ελεύθερα με τον προτεινόμενο ελεγκτή όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με αυτό τον διορισμό. Αν ο πελάτης αρνηθεί να παράσχει την αιτούμενη άδεια του για συζήτηση των υποθέσεων του με τον προτεινόμενο ελεγκτή, αυτό το γεγονός πρέπει να αποκαλυφθεί στον προτεινόμενο ελεγκτή.²

8.3 Statement on Auditing Standard (SAS) 99 «Εκτίμηση της απάτης σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων

Τα παρακάτω αποτελούν μια περίληψη της οργάνωσης και του περιεχομένου της SAS 99:

- Περιγραφή και χαρακτηριστικά της απάτης. Το τμήμα αυτό περιγράφει την απάτη και τα χαρακτηριστικά της.
- Η σημασία της άσκησης επαγγελματικού σκεπτικισμού. Το τμήμα αυτό εξετάζει την ανάγκη οι ελεγκτές να εφαρμόζουν επαγγελματικό σκεπτικισμό, όταν αποτιμούν την πιθανότητα ύπαρξης σημαντικής λανθασμένης διατύπωσης λόγω απάτης.
- Συζήτηση ανάμεσα στο εμπλεκόμενο προσωπικό σχετικά με τους κινδύνους σημαντικών λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης. Το τμήμα αυτό, ως μέρος του σχεδιασμού του ελέγχου, απαιτεί να υπάρξει συζήτηση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας ελέγχου για να θεωρήσουν πώς και πού οι οικονομικές καταστάσεις μιας οργάνωσης ενδέχεται να είναι ευάλωτες σε λανθασμένες διατυπώσεις λόγω απάτης και να ενισχύσουν τη σημασία υιοθέτησης ενός κατάλληλου επαγγελματικού σκεπτικισμού.
- Απόκτηση πληροφοριών που απαιτούνται για τον προσδιορισμό των κινδύνων σημαντικών λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης. Το

τμήμα αυτό απαιτεί ο ελεγκτής να συγκεντρώσει πληροφορίες που είναι απαραίτητες για τον προσδιορισμό των κινδύνων σημαντικών λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης:

- Ρωτώντας τη διοίκηση και άλλα πρόσωπα της οργάνωσης για τους κινδύνους της απάτης
 - Εξετάζοντας τα αποτελέσματα των αναλυτικών διαδικασιών που ενεργήθηκαν στο σχεδιασμό του ελέγχου
 - Εξετάζοντας τους παράγοντες του κινδύνου απάτης
 - Εξετάζοντας άλλες συγκεκριμένες πληροφορίες
- Προσδιορισμός των κινδύνων που μπορεί να οδηγήσουν σε λανθασμένη διατύπωση λόγω απάτης. Το τμήμα αυτό απαιτεί ο ελεγκτής να χρησιμοποιεί τις πληροφορίες που συγκεντρώσε για να προσδιορίσει τους κινδύνους που μπορεί να οδηγήσουν σε λανθασμένη διατύπωση λόγω απάτης
 - Αποτίμηση των προσδιορισθέντων κινδύνων, λαμβάνοντας υπόψη μια αξιολόγηση των προγραμμάτων και των ελέγχων της οργάνωσης. Το τμήμα αυτό απαιτεί οι ελεγκτές να αξιολογούν τα προγράμματα και τους ελέγχους της οργάνωσης που αφορούν τους προσδιορισθέντες κινδύνους λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης και να αποτιμούν τους κινδύνους λαμβάνοντας υπόψη αυτή την αξιολόγηση
 - Αντίδραση στα αποτελέσματα της αποτίμησης. Το τμήμα αυτό τονίζει ότι η αντίδραση του ελεγκτή στους κινδύνους λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης περιλαμβάνει την εφαρμογή επαγγελματικού σκεπτικισμού κατά τη συλλογή και αξιολόγηση των ελεγκτικών αποδείξεων. Το συγκεκριμένο τμήμα απαιτεί ο ελεγκτής να αντιδρά στα αποτελέσματα της αποτίμησης του κινδύνου με τρεις τρόπους:
 - Αντίδραση που έχει μια γενική επίπτωση στο πώς διεξάγεται ο έλεγχος, δηλαδή μια αντίδραση που περιλαμβάνει περισσότερο γενικές θεωρήσεις εκτός από τις συγκεκριμένες διαδικασίες που θα σχεδιάζονταν διαφορετικά
 - Αντίδραση στους προσδιορισθέντες κινδύνους που περιλαμβάνει τη φύση, το συγχρονισμό και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών που θα διεξαχθούν

- Αντίδραση που περιλαμβάνει την εκτέλεση συγκεκριμένων διαδικασιών που θα ασχοληθούν σε βάθος με τον κίνδυνο λανθασμένων διατυπώσεων λόγω απάτης, συμπεριλαμβανομένης της καταπάτησης των ελέγχων από τη διοίκηση. Οι διαδικασίες περιλαμβάνουν
 - Εξέταση των καταχωρήσεων στα λογιστικά βιβλία και άλλων ρυθμίσεων για την απόδειξη πιθανής λανθασμένης διατύπωσης λόγω απάτης
 - Ανασκόπηση των λογιστικών εκτιμήσεων για προκαταλήψεις που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε λανθασμένη διατύπωση λόγω απάτης
 - Αξιολόγηση της επιχειρηματικής λογικής για σημαντικές ασυνήθιστες συναλλαγές
- Αξιολόγηση των ελεγκτικών αποδείξεων. Το τμήμα αυτό απαιτεί ο ελεγκτής να αποτιμά τους κινδύνους λανθασμένης διατύπωσης λόγω απάτης σε όλη τη διάρκεια του ελέγχου και να αξιολογεί κατά την ολοκλήρωση του ελέγχου αν τα συσσωρευμένα αποτελέσματα των ελεγκτικών διαδικασιών και άλλες παρατηρήσεις επηρεάζουν την αποτίμηση. Απαιτεί επίσης ο ελεγκτής να εξετάζει αν οι προσδιορισμένες λανθασμένες διατυπώσεις είναι ενδεικτικές απάτης. Στην περίπτωση αυτή κατευθύνει τον ελεγκτή στην αξιολόγηση των επιπτώσεων
- Ανακοίνωση της απάτης στη διοίκηση, την επιτροπή ελέγχου και άλλους. Το τμήμα αυτό παρέχει καθοδήγηση σχετικά με την ανακοίνωση της απάτης στη διοίκηση, την επιτροπή ελέγχου και άλλους
- Τεκμηρίωση της θεώρησης του ελεγκτή για την απάτη. Το τμήμα αυτό περιγράφει σχετικές απαιτήσεις τεκμηρίωσης

Επιπλέον η SAS 99 βελτιώνει τη SAS 1, Κωδικοποίηση των Ελεγκτικών Προτύπων και Διαδικασιών (AICPA, Professional Standards, vol. 1, AU sec. 230, "Due Professional Care in the Performance of Work"), και τη SAS 85, Παραστάσεις της Διοίκησης (AICPA, Professional Standards, vol. 1, AU sec. 336).³

8.4 Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα

8.4.1 Η ανάγκη δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου σώματος ελεγκτικών κανόνων

Τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα - ΕΕΠ στοχεύουν στο να βοηθήσουν τους ελεγκτές να επιτελέσουν το έργο τους κατά τρόπο ικανοποιητικό και να επιτρέψουν την αξιολόγηση του επιτελούμενου έργου κατά τρόπο δίκαιο και αντικειμενικό.

Όπως επιτάσσει η ελληνική νομοθεσία (άρθρο 137 του ν.2190 / 1920) τα ΕΕΠ έχουν διαμορφωθεί στα πλαίσια που προδιαγράφονται από τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών και πρόθεση είναι να μεταβάλλονται, ώστε να εξασφαλίζεται η συνεχής συμμόρφωσή τους με τα πρότυπα αυτά, με γνώμονα τη συμμόρφωση με τις αποφάσεις των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα ΕΕΠ συνθέτουν ένα ενιαίο και ολοκληρωμένο σώμα κανόνων, που διέπει τους διενεργούμενους από τα μέλη του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών (ΣΟΕΛ) οικονομικούς ελέγχους στην Ελλάδα ανεξαρτήτως του αν οι έλεγχοι αυτοί είναι υποχρεωτικοί ή έχουν προαιρετικό χαρακτήρα.

Η επιλεκτική επίκληση ή εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν είναι επιτρεπτή.

8.4.2 Πλαίσιο των ΕΕΠ και επικουρική χρησιμοποίηση των Διεθνών Ελεγκτικών Προτύπων (ΔΕΠ)

Το παρόν κανονιστικό πλαίσιο διακρίνει τους ελέγχους από τις «συγγενείς υπηρεσίες» ελεγκτικολογιστικού χαρακτήρα. Συγγενείς υπηρεσίες θεωρούνται οι (ελεγκτικές) επισκοπήσεις, οι προσυμφωνημένες (ελεγκτικές) διαδικασίες και οι συντακτικές εργασίες.

Ο «έλεγχος» και η «επισκόπηση» στοχεύουν στην παροχή συγκριτικά υψηλής και μέτριας διασφάλισης, αντίστοιχα, ότι οι ελεγχθείσες οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη και παραλείψεις. Δεδομένων των εγγενών δυσκολιών, ο έλεγχος παρέχει εύλογη διασφάλιση, άλλα όχι εγγύηση, ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη και παραλείψεις.

Οι προσυμφωνημένες διαδικασίες και οι συντακτικές εργασίες δεν στοχεύουν στην παροχή διασφάλισης ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη και παραλείψεις και, συνεπώς, δεν παρέχουν τέτοια διασφάλιση.

Το παρόν κανονιστικό πλαίσιο καλύπτει τόσο τους ελέγχους όσο και τις συγγενείς υπηρεσίες επισκόπησης.

Κατά την παροχή των υπηρεσιών του, ο ελεγκτής οφείλει να στοχεύει, διασφαλίζει και εξασφαλίζει τα εξής απαραίτητα και αναγκαία γνωρίσματα του λειτουργήματός του:

- Ακεραιότητα
- Αντικειμενικότητα
- Επαγγελματική επάρκεια και επιμέλεια
- Εχεμύθεια
- Υπευθυνότητα

Δεδομένου ότι οι αρχές επί των οποίων είναι εδραιωμένα τα ΕΕΠ είναι οι αρχές οι οποίες είναι ενσωματωμένες στα ΔΕΠ, παρέχεται στους ελεγκτές η δυνατότητα της επικουρικής επίκλησης των ΔΕΠ, είτε για σκοπούς ερμηνείας είτε για σκοπούς συμπλήρωσης των ΕΕΠ.

8.4.3 Ελληνικό ελεγκτικό πρότυπο 2200 Στόχος του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων και γενικές αρχές που τον διέπουν

Ο στόχος του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων είναι η διατύπωση γνώμης από τον ελεγκτή ως προς το αν οι οικονομικές καταστάσεις έχουν συνταχθεί, από κάθε ουσιώδη πλευρά, σύμφωνα με το δεδηλωμένο λογιστικό πλαίσιο και, ειδικότερα, είτε σύμφωνα με τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, που έχουν υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση είτε σύμφωνα με τα Λογιστικά Πρότυπα, που προδιαγράφονται από την Ελληνική εταιρική νομοθεσία. Ο ελεγκτής οφείλει να συμμορφώνεται με τον Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας.

Ο ελεγκτής οφείλει να διενεργεί τους ελέγχους που αναλαμβάνει σύμφωνα με τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα (ΕΕΠ). Κατ' εξαίρεση, οι αναλαμβανόμενοι έλεγχοι εκτός Ελλάδος μπορούν να διενεργούνται σύμφωνα με τα ελεγκτικά πρότυπα

που ισχύουν στη χώρα που είναι εγκατεστημένος ο ελεγχόμενος οργανισμός, υπό την προϋπόθεση ότι γίνεται ρητή αναφορά (στην έκθεση ελέγχου ή επισκόπησης) στα εφαρμοσθέντα ελεγκτικά πρότυπα.

Ο ελεγκτής οφείλει να σχεδιάζει και να εκτελεί το ελεγκτικό έργο με τον πρόπονα επαγγελματικό σκεπτικισμό, αναγνωρίζοντας το ενδεχόμενο ύπαρξης ουσιωδών λαθών ή παραλείψεων στις ελεγχόμενες οικονομικές καταστάσεις.

Οι εφαρμοστέες ελεγκτικές διαδικασίες πρέπει να επιλέγονται από τον ελεγκτή με γνώμονα τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα (ΕΕΠ), τις ισχύουσες νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις και, όπου απαιτείται, τους συγκεκριμένους όρους εντολής του αναληφθέντος ελεγκτικού έργου.

Δεδομένων των εγγενών δυσκολιών, ο έλεγχος παρέχει εύλογη διασφάλιση, αλλά όχι εγγύηση, ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη και παραλείψεις. Κατά συνέπεια ο ελεγκτής δεν πρέπει να παρέχει ή να αφήνει να νοηθεί ότι παρέχεται τέτοια εγγύηση.

8.4.3.1 Έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων μικρομεσαίων οργανισμών

Τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα (ΕΕΠ) είναι καθολικής εφαρμογής και ισχύουν για όλους τους διενεργούμενους ελέγχους, ανεξάρτητα του μεγέθους του ελεγχόμενου οργανισμού. Αναγνωρίζεται όμως, ότι στην περίπτωση των μικρότερων οργανισμών, ο επαρκής διαχωρισμός των ευθυνών και των καθηκόντων και, κατ' επέκταση, ο σχεδιασμός και η λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, κατά τρόπο που να παρέχει επαρκή εχέγγυα είναι πρακτικό ανέφικτος. Έπεται ότι στις περιπτώσεις αυτές (σε αντιπαράθεση με τους μεγαλύτερους οργανισμούς, όπως οι τράπεζες και οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις τις οποίες χαρακτηρίζει το μεγάλο πλήθος των διενεργούμενων συναλλαγών) το βάρος του ελέγχου μετατίθεται από τη δοκιμασία της καλής λειτουργίας των δικλείδων ασφαλείας, στις άμεσες επαληθευτικές διαδικασίες (substantive audit procedures) των συναλλαγών, των υπολοίπων των λογαριασμών και των παρατιθέμενων στις οικονομικές καταστάσεις άλλων πληροφοριών καθώς και στις διαδικασίες αναλυτικής επισκόπησης των προς έλεγχο στοιχείων και πληροφοριών. Η μετάθεση αυτή του βάρους του ελέγχου είναι φυσικό να αντικατοπτρίζεται και στα φύλλα εργασίας του ελεγκτή.

8.4.4 Ελληνικό ελεγκτικό πρότυπο 2230 Τεκμηρίωση

Ο ελεγκτής οφείλει να τεκμηριώνει τα στοιχεία εκείνα που είναι σημαντικά ως μαρτυρία για τη στήριξη της διατυπωμένης γνώμης και ως απόδειξη ότι ο έλεγχος έχει διενεργηθεί σύμφωνα με τα ΕΕΠ.

Ο ελεγκτής οφείλει να συντάσσει φύλλα εργασίας που είναι επαρκώς πλήρη και λεπτομερή, ώστε να παρέχουν τη δυνατότητα άντλησης μιας γενικής, ολοκληρωμένης εικόνας του διενεργηθέντος ελέγχου.

Ο ελεγκτής οφείλει να αποτυπώνει στα φύλλα εργασίας πληροφορίες και στοιχεία αναφορικά με το σχεδιασμό του ελέγχου, της φύσης, του χρόνου και της έκτασης των ελεγκτικών διαδικασιών που εκτελέστηκαν, των ευρημάτων του ελέγχου και των συμπερασμάτων που αντλήθηκαν από την εξασφαλισθείσα ελεγκτική μαρτυρία.

Ο ελεγκτής οφείλει να υιοθετεί κατάλληλες διαδικασίες για την εξασφάλιση του απορρήτου των πληροφοριών και την ασφαλή φύλαξη των φύλλων εργασίας. Τα φύλλα εργασίας πρέπει να φυλάσσονται για χρονικό διάστημα τουλάχιστον 5 ετών από την ημερομηνία έκδοσης του σχετικού πιστοποιητικού.

8.4.5 Ελληνικό Ελεγκτικό Πρότυπο 2240 Η ευθύνη του ελεγκτή να διερευνήσει, στα πλαίσια του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, το ενδεχόμενο εκούσιων και ακούσιων λαθών

Κατά το σχεδιασμό και την εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών και την αξιολόγηση και την παράθεση των ευρημάτων του ελέγχου, ο ελεγκτής οφείλει να αξιολογεί τον κίνδυνο της ύπαρξης (στις οικονομικές καταστάσεις) παραπληροφόρησης, που είναι απόρροια απατηλών ενεργειών ή ακούσιων λαθών.

Κατά το σχεδιασμό του ελέγχου, ο ελεγκτής οφείλει να θέτει προς συζήτηση μεταξύ των μελών της ελεγκτικής ομάδας το ευάλωτο των οικονομικών καταστάσεων του ελεγχόμενου οργανισμού σε εκούσια ή ακούσια λάθη.

Κατά το σχεδιασμό του ελέγχου, ο ελεγκτής οφείλει, με ερωτήσεις προς τους διοικούντες,

(α) να επιζητήσει και εξασφαλίσει:

(i) την εκτίμηση της διοίκησης αναφορικά με τον κίνδυνο της ύπαρξης λαθών στις οικονομικές καταστάσεις, ως αποτέλεσμα απατηλών ενεργειών και

(ii) επαρκή κατανόηση των δικλίδων ασφαλείας του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, που έχουν σχεδιασθεί από τη διοίκηση για να εξουδετερωθεί ο κίνδυνος αυτός,

(β) να εξασφαλίσει κατανόηση του βαθμού εξοικείωσης της διοίκησης με τις υφιστάμενες και λειτουργούσες δικλίδες ασφαλείας του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, προς αποτροπή και εντοπισμό λαθών,

(γ) να διακριβώσει κατά πόσον η διοίκηση έχει γνώση απατηλών ενεργειών, που έχουν επηρεάσει τον ελεγχόμενο οργανισμό ή υποψίες για απάτες, που ευρίσκονται στο στάδιο της διερεύνησης,

(δ) να διακριβώσει αν η διοίκηση έχει εντοπίσει ουσιώδη λάθη.

Κατά την αξιολόγηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου δυσλειτουργίας των δικλίδων ασφαλείας, σύμφωνα με το ΕΕΠ 4400, ο ελεγκτής οφείλει να εκτιμήσει αν οι οικονομικές καταστάσεις ενδέχεται να περιέχουν ουσιώδη λάθη, ως αποτέλεσμα εκούσιων ή ακούσιων ενεργειών. Κατά την εκτίμηση του κινδύνου ύπαρξης ουσιωδών λαθών ως αποτέλεσμα απατηλών ενεργειών, ο ελεγκτής οφείλει να αξιολογεί την ύπαρξη παραγόντων που τυχόν επαυξάνουν τον κίνδυνο σύνταξης παραπλανητικών οικονομικών καταστάσεων ή της διάπραξης καταχρήσεων.

Με βάση την αξιολόγηση του ελεγκτή αναφορικά με τους εγγενείς κινδύνους ή τους κινδύνους δυσλειτουργίας των δικλίδων ασφαλείας (περιλαμβανομένων και των αποτελεσμάτων της δοκιμασίας των δικλίδων ασφαλείας), ο ελεγκτής οφείλει να σχεδιάσει τις επαληθευτικές ελεγκτικές διαδικασίες που θα εφαρμόσει, κατά τρόπο που να μειώνει σε αποδεκτά χαμηλό επίπεδο τον κίνδυνο να έχουν - από εκούσιες ή ακούσιες ενέργειες - παρεισφρήσει στις οικονομικές καταστάσεις ουσιώδη λάθη και να μην αποκαλυφθούν. Κατά το σχεδιασμό των επαληθευτικών διαδικασιών, ο ελεγκτής οφείλει να συνεκτιμά τους παράγοντες κινδύνου απατηλών ενεργειών ή ακούσιων λαθών, που ο ελεγκτής θεώρησε ως υπαρκτούς.

Όταν ο ελεγκτής εντοπίζει λάθος, οφείλει να εξετάζει το ενδεχόμενο ότι το εντοπισθέν λάθος μπορεί να είναι απόρροια απατηλών ενεργειών και, στο βαθμό που υπάρχουν σχετικές ενδείξεις περί τούτου, ο ελεγκτής οφείλει να εξετάζει τις συνέπειες του λάθους σε σχέση με άλλες πτυχές του ελέγχου και, ειδικότερα, το θέμα της αξιοπιστίας των παραστάσεων της διοίκησης.

Όταν ο ελεγκτής επιβεβαιώνει ότι (ή αδυνατεί να οδηγηθεί σε συμπέρασμα εάν) οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδεις ανακρίβειες ή παραλείψεις, ως αποτέλεσμα εκούσιων ή ακούσιων λαθών, ο ελεγκτής οφείλει να εξετάσει τις γενικότερες συνέπειες των δεδομένων αυτών επί του ελέγχου.

Ο ελεγκτής οφείλει να τεκμηριώνει τους εντοπισθέντες, κατά τη διαδικασία αξιολόγησης, παράγοντες κινδύνου διάπραξης εκούσιων λαθών και τον τρόπο αντιμετώπισης (εξουδετέρωσης) των κινδύνων αυτών. Αν, κατά την εκτέλεση του ελέγχου, εντοπισθούν πρόσθετοι παράγοντες κινδύνου διάπραξης εκούσιων λαθών, που καθιστούν αναγκαία τη διεύρυνση των ελεγκτικών διαδικασιών, ο ελεγκτής οφείλει να τεκμηριώσει την ύπαρξη των πρόσθετων αυτών κινδύνων και του τρόπου αντιμετώπισής τους.

Ο ελεγκτής οφείλει να εξασφαλίζει από τη διοίκηση έγγραφες παραστάσεις ότι:

(α) Η διοίκηση αναγνωρίζει την ευθύνη της να εφαρμόζει και να εξασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία δικλείδων ασφαλείας του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, που να στοχεύουν στην παρεμπόδιση και την αποκάλυψη της διάπραξης εκούσιων και ακούσιων λαθών.

(β) Η διοίκηση θεωρεί τις επιπτώσεις επί των οικονομικών καταστάσεων των εντοπισθέντων από τον έλεγχο (μη διορθωθέντων) λαθών ως επουσιώδεις, τόσο εξατομικευμένα όσο και στο σύνολό τους. Περίληψη των λαθών αυτών θα πρέπει να τίθενται υπόψη της διοίκησης.

(γ) Η διοίκηση έχει αποκαλύψει στον ελεγκτή όλα τα σημαντικά γεγονότα που αφορούν απατηλές πράξεις ή ενδεχόμενες απατηλές πράξεις, τις οποίες γνωρίζει και ενδέχεται να έχουν επηρεάσει τον ελεγχόμενο οργανισμό.

(δ) Η διοίκηση έχει αποκαλύψει στον ελεγκτή τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων της ως προς τον κίνδυνο να περιέχονται ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις, που είναι απόρροια διάπραξης απατηλών ενεργειών.

Όταν ο ελεγκτής εντοπίζει λάθη, που είναι απόρροια απατηλών ενεργειών, ή υποψιάζεται την διάπραξη τέτοιων ενεργειών ή λαθών, τότε οφείλει να εξετάζει την ευθύνη του να κοινοποιήσει τα στοιχεία αυτά στη διοίκηση, στα πρόσωπα που είναι επιφορτισμένα με τη διακυβέρνηση του οργανισμού και εφόσον επιβάλλεται ή κρίνεται αναγκαίο, σε ορισμένες περιπτώσεις, στις εποπτεύουσες αρχές.

8.4.5.1 Γνωστοποίηση εκούσιων λαθών (απατηλών ενεργειών) στη διοίκηση και στα πρόσωπα τα επιφορτισμένα με τη διακυβέρνηση του ελεγχόμενου οργανισμού

Αν ο ελεγκτής:

(α) έχει εντοπίσει εκούσια λάθη (απατηλές πράξεις), ανεξάρτητα του αν οι πράξεις αυτές συνθέτουν ή συνεπάγονται ουσιώδη λάθη όσον αφορά τις οικονομικές καταστάσεις, ή

β) έχει ενδείξεις ότι έχουν διαπραχθεί απατηλές πράξεις (ακόμη και αν οι δυνητικές επιπτώσεις των πράξεων αυτών επί των οικονομικών καταστάσεων ενδέχεται να μην είναι ουσιώδεις),

οφείλει να γνωστοποιήσει τα ευρήματά του έγκαιρα στο κατάλληλο επίπεδο της διοίκησης του ελεγχόμενου οργανισμού και να εξετάσει το ενδεχόμενο της ανάγκης ενημέρωσης των προσώπων που είναι επιφορτισμένα με τη διακυβέρνηση του οργανισμού, σύμφωνα με το ΕΕΠ 2260.

8.4.5.2 Γνωστοποίηση ουσιωδών αδυναμιών του συστήματος εσωτερικού ελέγχου

Ο ελεγκτής οφείλει να γνωστοποιεί στη διοίκηση τις οποιεσδήποτε ουσιώδεις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, που σχετίζονται με την πρόληψη ή την αποκάλυψη εκούσιων και ακούσιων λαθών, και έχουν περιέλθει στην αντίληψή του κατά την διεκπεραίωση του ελέγχου. Ο ελεγκτής επίσης οφείλει να ικανοποιηθεί ότι οι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση του ελεγχόμενου οργανισμού έχουν ενημερωθεί σχετικά με τις ουσιώδεις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, που σχετίζονται με την πρόληψη ή την αποκάλυψη εκούσιων και ακούσιων λαθών, και έχουν γνωστοποιηθεί στον ελεγκτή από τη διοίκηση ή εντοπίστηκαν από τον ελεγκτή κατά την διεκπεραίωση του ελέγχου.

8.4.5.3 Επικοινωνία με τις ρυθμιστικές και τις εποπτεύουσες αρχές

Η επαγγελματική υποχρέωση του ελεγκτή να διαφυλάσσει το απόρρητο των πληροφοριών που περιέρχονται στη γνώση του, συνήθως καθιστά ανεπίτρεπτη

τη γνωστοποίηση απατηλών πράξεων ή λαθών και, γενικά, των ευρημάτων του ελέγχου σε τρίτα πρόσωπα, εκτός του ελεγχόμενου οργανισμού. Νοείται ότι η απαγόρευση αυτή δεν καλύπτει τις περιπτώσεις όπου ο ελεγκτής έχει υποχρέωση από την υφιστάμενη νομοθεσία να καταθέτει ή να υποβάλλει στοιχεία ή καλείται να καταθέσει στοιχεία με δικαστικό ή εισαγγελικό ένταλμα ή τις περιπτώσεις όπου ο ελεγκτής γνωστοποιεί στοιχεία σε τρίτους, με την συναίνεση της διοίκησης του ελεγχόμενου οργανισμού, εφόσον η σχετική συναίνεση εξασφαλίζεται εγγράφως. Επίσης, ο ελεγκτής έχει το δικαίωμα να καταθέτει ενώπιον δικαστηρίου ή πειθαρχικού ή εποπτικού οργάνου τα στοιχεία εκείνα που είναι απαραίτητα για να αποδείξει την αθωότητά του, σε περίπτωση που κατηγορείται για επαγγελματική αμέλεια ή συνέργεια σε κολάσιμες πράξεις. Νοείται ότι η πρόσβαση στα στοιχεία του ελέγχου από πρόσωπα που είναι επιφορτισμένα με την άσκηση ποιοτικού ελέγχου επί του έργου του ελεγκτή είναι επιβεβλημένη. Οι διενεργούντες τον ποιοτικό έλεγχο ελεγκτές έχουν ανάλογη υποχρέωση διαφύλαξης του απορρήτου των στοιχείων και πληροφοριών.

8.4.5.4 Αδυναμία του ελεγκτή να ολοκληρώσει τον έλεγχο

Αν ο ελεγκτής έχει οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι η συνέχιση και ολοκλήρωση του ελέγχου είναι ανέφικτη, ως αποτέλεσμα ανακρίβειών που απορρέουν από διενεργηθείσες ή πιθανολογούμενες απατηλές πράξεις, τότε οφείλει:

- (α) Να εξετάσει τις επαγγελματικές και νομικές ευθύνες που έχει, συμπεριλαμβανομένης και της υποχρέωσης του ελεγκτή να ενημερώσει τον εντολέα του. Ειδικότερα στην περίπτωση των τακτικών ελέγχων, ο ελεγκτής οφείλει να ζητήσει τη σύγκληση γενικής συνέλευσης των μετόχων της ελεγχόμενης εταιρείας και να παραθέσει και να επεξηγήσει το πρόβλημα που έχει ανακύψει και στην περίπτωση των εισηγμένων επιχειρήσεων και, γενικότερα, των επιχειρήσεων δημοσίου συμφέροντος, να κοινοποιήσει το αίτημά του αυτό στην Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ).
- (β) Να εξετάσει το ενδεχόμενο παραίτησής του. Στην περίπτωση παραίτησης ο ελεγκτής οφείλει να συζητήσει και να επεξηγήσει στους επιφορτισμένους με τη διακυβέρνηση του ελεγχόμενου οργανισμού τους λόγους της παραίτησής του. Διευκρινίζεται ότι στην περίπτωση των τακτικών ελέγχων η παραίτηση του

ελεγκτή – για τους λόγους που προαναφέρθηκαν -δεν είναι επιτρεπτή.

8.4.5.5 Επικοινωνία με υποψήφιο διάδοχο ελεγκτή

Ο προτεινόμενος διάδοχος ελεγκτής οφείλει να επικοινωνεί με τον προηγούμενο ελεγκτή και να εξετάζει το ενδεχόμενο ύπαρξης επαγγελματικών λόγων που να καθιστούν ανεπίτρεπτη την αποδοχή της εντολής του ελέγχου. Ο προηγούμενος ελεγκτής, αφού εξασφαλίσει τη συναίνεση του ελεγχόμενου οργανισμού, οφείλει να ενημερώσει τον προτεινόμενο διάδοχο ελεγκτή περί της ύπαρξης ή μη επαγγελματικών λόγων που να καθιστούν ανεπίτρεπτη την αποδοχή της εντολής του ελέγχου. Αν η διοίκηση του ελεγχόμενου οργανισμού αρνείται να συναινέσει στην κατ' ευθείαν επικοινωνία μεταξύ των δύο ελεγκτών, τότε ο προτεινόμενος διάδοχος ελεγκτής δύναται να αποδεχθεί την εντολή ελέγχου μόνο μετά από έγκριση της Επιτροπής Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ) στην οποία ο προηγούμενος ελεγκτής οφείλει να αναφέρει την τυχόν ύπαρξη επαγγελματικών λόγων που καθιστούν ανεπίτρεπτη την αποδοχή της εντολής ελέγχου.⁴

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

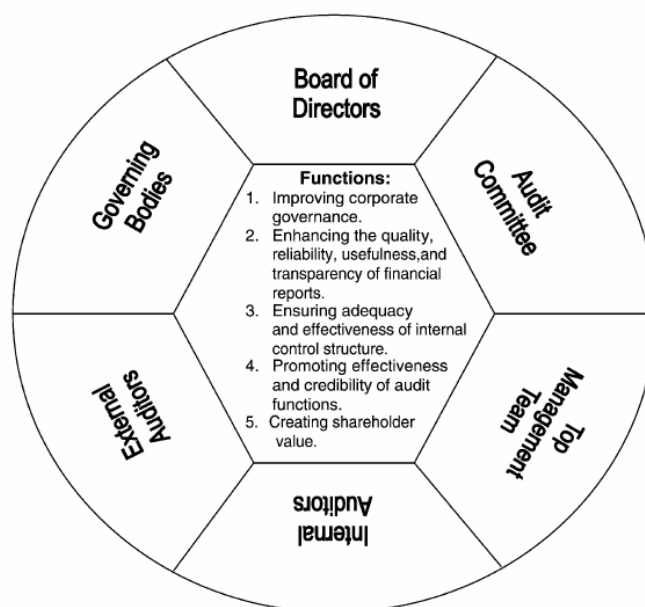
1. Janet L. Colbert, «International and US Standards: error and fraud», Managerial Auditing Journal, 2000, σελ. 97-107
2. Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα και Επαγγελματική Δεοντολογία, Έκδοση ΣΟΕΛ, 1995, σελ. 93-100
3. Ιστοσελίδα του AICPA
4. «Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Τεύχος δεύτερο, Αρ. Φύλλου 1589, 22 Οκτωβρίου 2004, σελ. 20625-20633

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

9.1 Γενικά

Η απάτη απειλεί σημαντικά την εμπιστοσύνη των επενδυτών προς τις χρηματοοικονομικές πληροφορίες. Η απάτη επηρεάζει δυσμενώς την ακεραιότητα, την ποιότητα και την αξιοπιστία των δημοσιευμένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Οι δράστες της απάτης, από τα ανώτερα στελέχη μέχρι τους απλούς εργαζόμενους, πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι το «μαγείρεμα των βιβλίων» είναι ένα έγκλημα που διώκεται ποινικά.

Ποιοτικές χρηματοοικονομικές εκθέσεις, συμπεριλαμβανομένων αξιόπιστων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, απαλλαγμένες από σημαντικές λανθασμένες διατυπώσεις, μπορούν να επιτευχθούν, όταν υπάρχει ένα καλά ισορροπημένο λειτουργικό σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης, έτσι όπως απεικονίζεται στο παρακάτω σχήμα. Παρόλο που η ευθύνη των μελών της εταιρικής διακυβέρνησης (διοικητικό συμβούλιο, επιτροπή ελέγχου, ανώτερη διοικητική ομάδα, κυβερνητικά σώματα, εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές,) ποικίλει ανάλογα με την κατάρτιση και τη διάδοση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, μια καλά καθορισμένη συνεργατική σχέση μεταξύ των παραπάνω μελών, θα μειώσει την πιθανότητα της απάτης.¹

Διάγραμμα 1: Η εταιρική διακυβέρνηση και οι λειτουργίες της

9.2 Ο ρόλος των εξωτερικών ελεγκτών

Στις προηγούμενες ενότητες εξετάστηκε η συμβολή ορισμένων μελών της εταιρικής διακυβέρνησης, όπως της επιτροπής ελέγχου, του διοικητικού συμβουλίου και των εσωτερικών ελεγκτών, στην ανίχνευση και αποτροπή της απάτης. Στην ενότητα αυτή, εξετάζεται ο ρόλος μιας άλλης ομάδας της εταιρικής διακυβέρνησης - των εξωτερικών ελεγκτών, ο οποίος κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς το συνεχώς εξελισσόμενο περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται.

Οι εξωτερικοί ελεγκτές έρχονται αντιμέτωποι με ένα σημαντικό δίλλημα. Από τη μια καλούνται να κάνουν ό,τι είναι δυνατό για να αποτρέψουν την εμφάνιση σημαντικών αναληθειών στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Από την άλλη, η ελεγκτική αποτελεί ένα ανταγωνιστικό επάγγελμα που υπόκειται στις ίδιες απαιτήσεις για κερδοφορία και απόδοση επί του κεφαλαίου, όπως όλα τα υπόλοιπα επαγγέλματα. Αυτές οι οικονομικές απαιτήσεις δημιουργούν μια σύγκρουση συμφερόντων στους ελεγκτές, περιορίζοντας την ικανότητά τους να ανιχνεύσουν την απάτη.

Στο παραπάνω κλίμα έρχεται να προστεθεί και το γεγονός ότι οι αμοιβές για τις ελεγκτικές υπηρεσίες δεν καθορίζονται πλέον από την ποσότητα της εργασίας των ελεγκτών. Στο παρελθόν εάν οι ελεγκτές δούλευαν περισσότερο, πληρώνονταν περισσότερο. Σήμερα, το περιβάλλον σταθερής αμοιβής περιορίζει την ποσότητα εργασίας που οι ελεγκτές τείνουν να κάνουν, καθώς οι πελάτες δεν είναι πρόθυμοι να πληρώσουν παραπάνω. Κατά συνέπεια, οι ελεγκτές δεν μπορούν να στηρίξουν πλέον την αποδοτικότητά τους με το να δουλεύουν περισσότερο. Αντί αυτού, το περιβάλλον σταθερής αμοιβής απαιτεί οι ελεγκτές να πραγματοποιούν εξυπνότερο έλεγχο. Στη σημερινή εποχή, οι ελεγκτές υπογραμμίζουν την αποτελεσματικότητα έναντι της αποδοτικότητας όσον αφορά στην εκτέλεση των ελεγκτικών διαδικασιών. Έτσι, οι ελεγκτές επιδιώκουν να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα του λογιστικού ελέγχου και να μειωθεί η πιθανότητα λανθασμένων διατυπώσεων.

«Εξυπνότερος έλεγχος» σημαίνει ότι οι ελεγκτές πρέπει να επιτύχουν μεγαλύτερη ισορροπία αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας. Μετακίνηση προς αυτήν την ισορροπία μπορεί να ενθαρρυνθεί με δύο τρόπους. Κατ' αρχάς, οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να έχουν μεγαλύτερη γνώση του πλαισίου, στο

οποίο πραγματοποιείται ο λογιστικός έλεγχος. Πρόσφατα στοιχεία (Beasley 1996, Beasley και λοιποί 2000) έχουν δείξει ότι το φαινόμενο των αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων όχι μόνο εμφανίζεται περισσότερο σε συγκεκριμένες βιομηχανίες, αλλά και ότι η φύση της χρηματοοικονομικής απάτης διαφέρει από βιομηχανία σε βιομηχανία. Παραδείγματος χάριν, οι υπερεκτιμήσεις των εσόδων βρέθηκαν να επικρατούν στις βιομηχανίες τεχνολογίας, ενώ οι υπερεκτιμήσεις των περιουσιακών στοιχείων εμφανίστηκαν περισσότερο στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών.

Επίσης, οι ελεγκτές πρέπει να κατανοήσουν καλύτερα τη σχέση των ελεγκτικών διαδικασιών με τους διαφορετικούς ελεγκτικούς στόχους και τη μεγαλύτερη πιθανότητα συγκεκριμένων ειδών λογιστικής απάτης σε συγκεκριμένες βιομηχανίες. Αυτή η κατανόηση μπορεί να επιτευχθεί με την έκδοση περισσότερο ρητών ελεγκτικών προτύπων, που να διευκρινίζουν τους τύπους των ελεγκτικών διαδικασιών, οι οποίοι είναι περισσότερο κατάλληλοι για να ανιχνεύσουν τις ψευδείς χρηματοοικονομικές καταστάσεις σε αυτές τις βιομηχανίες. Οι ελεγκτές πρέπει να δίνουν περισσότερη προσοχή στη βιομηχανία της επιχείρησης και στη δομή της εταιρικής διακυβέρνησης. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω κατάλληλης εκπαίδευσης. Όταν η κατάρτιση συνδέεται με μια σαφέστερη σκιαγράφηση των ελεγκτικών διαδικασιών που πρέπει να χρησιμοποιούνται στην αξιολόγηση της πιθανότητας ψευδών χρηματοοικονομικών εκθέσεων, η διαχείριση της ισορροπίας αποτελεσματικότητας αποδοτικότητας ενισχύεται.

Τέλος, είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι η ανώτερη διοίκηση είναι υπεύθυνη για τα περιστατικά απάτης στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Αυτό δείχνει ότι οι ελεγκτές πρέπει να είναι πιο δύσπιστοι απέναντι στη διοίκηση και τους αντιπροσώπους της και περισσότερο επιθετικοί στην αξιολόγηση της ακεραιότητάς τους. Ερωτήσεις για θέματα όπως πιέσεις απόδοσης, αποζημιώσεις, προσωπικές ή οικονομικές δυσκολίες, τρόπος ζωής και βαθμός διευθυντικής κυριαρχίας από μια ισχυρή προσωπικότητα πρέπει να γίνονται στη διοίκηση. Μεγαλύτερος σκεπτικισμός και μια καλύτερη αξιολόγηση της ακεραιότητας της διοίκησης μπορεί να οδηγήσει σε περισσότερο αποτελεσματικό και αποδοτικό λογιστικό έλεγχο.

Συμπερασματικά, οι ελεγκτές πρέπει να αντιλαμβάνονται τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορεί να ακμάσουν φαινόμενα ψευδών χρηματοοικονομικών

καταστάσεων και επίσης να είναι αποτελεσματικοί στην αναγνώριση αυτών των συνθηκών. Συγχρόνως χρειάζεται να προσαρμοστούν στους οικονομικούς περιορισμούς κάτω από τους οποίους λειτουργούν.²

9.3 Μοντέλα για την ανίχνευση της απάτης

9.3.1 Υπάρχουσα ελεγκτική προσέγγιση για την ανίχνευση της απάτης

Η διεισδυτικότητα της απάτης δεν αντικατοπτρίζεται στις υπάρχουσες μεθόδους ανίχνευσης της απάτης, οι οποίες εστιάζουν στο περιβάλλον του εσωτερικού ελέγχου. Το υπάρχον μοντέλο για έναν έλεγχο αποτελείται από τη λήψη διοικητικών διαβεβαιώσεων (ύπαρξη και εμφάνιση, πληρότητα, δικαιώματα και υποχρεώσεις, αποτίμηση ή κατανομή, παρουσίαση και γνωστοποίηση) οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα κριτήρια της SAS αριθμός 31 (Αποδεικτικά Κριτήρια) που χρησιμοποιούνται στην καταγραφή, ταξινόμηση και αναφορά οικονομικών γεγονότων.

Αυτές οι διοικητικές διαβεβαιώσεις συνδυάζονται στη συνέχεια με οκτώ γενικούς ελεγκτικούς στόχους (εγκυρότητα, πληρότητα, κυριότητα, αξιολόγηση, ταξινόμηση, διαχωρισμός, μηχανική ακρίβεια και γνωστοποίηση), οι οποίοι σύμφωνα με τη SAS αριθμός 22 (Σχεδιασμός και Επίβλεψη) και τη SAS αριθμός 31 αντιπροσωπεύουν την ευθύνη των ελεγκτών για τον καθορισμό της αξιοπιστίας των διοικητικών διαβεβαιώσεων. Αυτοί οι γενικοί ελεγκτικοί στόχοι παράγουν έπειτα ειδικούς ελεγκτικούς στόχους, όπως η επαλήθευση της ύπαρξης των αποθεμάτων, όπως δηλώθηκαν κατά τη χρονική περίοδο του ελέγχου.

Το σημαντικότερο στοιχείο στον προγραμματισμό του ελέγχου και στην αποτίμηση του κινδύνου είναι το βασικό υπόδειγμα ελεγκτικού κινδύνου:

$$AR = IR \times CR \times DR$$

όπου:

AR = ελεγκτικός κίνδυνος (audit risk)

IR = έμφυτος κίνδυνος (inherent risk)

CR = κίνδυνος ελέγχου (control risk)

DR = κίνδυνος ανίχνευσης (detection risk)

Το μοντέλο αυτό σύμφωνα με τη SAS αριθμός 55 (Εσωτερικοί Έλεγχοι) υποδηλώνει ότι ο ελεγκτής πρέπει να προγραμματίσει ένα επίπεδο αποδεκτού κινδύνου με βάση τη φύση της εξεταζόμενης επιχείρησης και των λογαριασμών που ελέγχονται, το σύστημα εσωτερικών ελέγχων και τη γενική πιθανότητα αποτυχίας ανίχνευσης παρεκκλίσεων από τις διοικητικές διαβεβαιώσεις. Οι SAS αριθμός 55 και 56 (Αναλυτικές διαδικασίες) απαιτούν ο ελεγκτής να κατανοεί πλήρως το περιβάλλον εσωτερικού ελέγχου του πελάτη. Η κατανόηση αυτή εστιάζει στο να καθορίσει το βαθμό που ο ελεγκτής μπορεί να στηριχθεί στις λογιστικές πληροφορίες που παράγονται από το πληροφοριακό σύστημα του πελάτη.

Η επιθεώρηση περιλαμβάνει τη χρησιμοποίηση εργαλείων, όπως ερωτηματολόγια εσωτερικού ελέγχου και διαγράμματα ροής, για την αποτίμηση των δυνάμεων και των αδυναμιών. Αυτή η επιθεώρηση εστιάζει κυρίως στα χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά της επιχείρησης, ενώ πολύ λίγη προσοχή δίδεται στους λειτουργικούς παράγοντες και τα ευρύτερα οργανωτικά γνωρίσματα. Όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές του ελεγκτικού κινδύνου (έμφυτος, έλεγχος και ανίχνευσης) εστιάζουν σε συγκεκριμένους λογαριασμούς, διαδικασίες έλεγχου ή διοικητικούς ισχυρισμούς, τα οποία συνδέονται όλα άμεσα με το σύστημα υποβολής των χρηματοοικονομικών εκθέσεων του πελάτη. Ο στόχος ενός ελέγχου είναι να δοθεί μια αμερόληπτη γνώμη σχετικά με την τιμιότητα της παρουσίασης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Πώς μπορεί όμως ο ελεγκτής να παρέχει τέτοιες λογικές διαβεβαιώσεις χωρίς να κατανοεί την κουλτούρα, η οποία περιβάλλει τα οικονομικά γεγονότα που μεταφράζονται, καταγράφονται, ταξινομούνται και αναφέρονται από το λογιστικό σύστημα των πελατών του;

9.3.2 Ένα νέο μοντέλο ανίχνευσης της απάτης

Συνολικά, οι υπάρχουσες ελεγκτικές οδηγίες κατευθύνουν τον ελεγκτή να ακολουθήσει διαδικασίες, οι οποίες εστιάζουν σε οικονομικά γεγονότα και που θα έπρεπε θεωρητικά να αποκαλύπτουν τα περιστατικά της απάτης. Οι Glover και Aono αναθεώρησαν το παραδοσιακό μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου για να

παρέχουν στους εξωτερικούς ελεγκτές μια πιο δυναμική και ολοκληρωμένη προσέγγιση στην αποτροπή και ανίχνευση τη απάτης:

Κίνδυνος ανίχνευσης απάτης = (εταιρική κουλτούρα x γνωρίσματα της βιομηχανίας) + κίνδυνοι ελέγχου

9.3.2.1 Η αλληλεπίδραση της εταιρικής κουλτούρας και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας

Η εταιρική κουλτούρα και τα γνωρίσματα της βιομηχανίας αναφέρονται ως όροι αλληλεπίδρασης για να παραλληλίσουν την επιβεβαιωμένη σχέση μεταξύ της επιχείρησης και του αντίστοιχου τμήματος της βιομηχανίας. Αυτές οι μεταβλητές καλύπτουν το πεδίο των μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών που οι ελεγκτές ήδη εξετάζουν ή έχουν πρόσβαση να εξετάσουν.

Η εταιρική κουλτούρα ορίζεται ως ο γενικός χαρακτήρας της επιχείρησης. Παραδείγματος χάριν, ο Glover σημείωσε ότι η κουλτούρα μιας κατασκευαστικής εταιρείας, η οποία συμπεριλαμβάνεται στο Fortune 500, ενθάρρυνε την κακή ποιότητα, η οποία οδήγησε σε ψευδείς εκθέσεις δαπανών και ολοκλήρωσης των κατασκευών και παραπλανητικές διαφημίσεις σχετικά με τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή κάθε μονάδας. Ο Glover σημείωσε ότι αυτό οδήγησε σε αρκετές μηνύσεις που επέφεραν τελικά στην επιχείρηση την πτώχευση. Ο Glover σημείωσε επίσης ότι η κουλτούρα της εταιρίας διαπέρασε στις πρακτικές πρόσληψης, προαγωγής και εκπαίδευσης. Ωστόσο η επιχείρηση, η οποία ελέγχθηκε από μια από τις έξι μεγάλες λογιστικές εταιρίες, δεν έλαβε ποτέ κατάλληλη ελεγκτική γνωμάτευση ή επιστολή της διοίκησης που να προσδιορίζει τις οικονομικές συνέπειες αυτών των ανήθικων πρακτικών. Η γενική εταιρική κουλτούρα ενθάρρυνε την εγωκεντρική συμπεριφορά που, όπως σημειώνεται από τους Watts και Zimmerman, οδηγεί σε μια τάση μεταχείρισης των οικονομικών πληροφοριών για την επίτευξη προσωπικών στόχων. Ο Glover σημείωσε ότι ούτε ο εξωτερικός ούτε ο εσωτερικός ελεγκτής ανακάλυψαν ότι η γενική εταιρική κουλτούρα, όπως απεικονίστηκε στις διοικητικές πρακτικές του ανθρώπινου δυναμικού, επηρέασε τη ροπή για την απάτη.

Τα γνωρίσματα της βιομηχανίας επεκτείνουν την έννοια των έμφυτων κινδύνων και εστιάζουν στη φύση της κουλτούρας της βιομηχανίας. Ορισμένες βιομηχανίες, όπως η βιομηχανία του τζόγου, έχουν μια κακή φήμη όσον αφορά στις παρατυπίες, ενώ άλλες βιομηχανίες, όπως ο κλάδος των εκδόσεων, διατηρούν μια ουδέτερη φήμη.

Η αλληλεπίδραση της εταιρικής κουλτούρας και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας παράγει τη γενική επίδραση στη φιλοσοφία της διοίκησης και το γενικό διοικητικό ύφος της βιομηχανίας. Εάν ένας ελεγκτής καταλαβαίνει την εταιρική κουλτούρα, θα καταλάβει καλύτερα πού, πότε, πώς και γιατί θα εμφανιστεί η απάτη.

9.3.2.2 Εταιρική κουλτούρα

Η επισκόπηση της εταιρικής κουλτούρας πρέπει να περιλαμβάνει τα ποσοστά παραίτησης των υπαλλήλων σε όλα τα επίπεδα, τους λόγους της παραίτησης, τη μέση διάρκεια παραμονής των υπαλλήλων, τη φύση και το μέγεθος των καταγγελιών των πελατών, την ποιότητα των προϊόντων και των σχετικών εξόδων αποζημίωσης, τη φύση των νομικών προβλημάτων, το ηθικό των υπαλλήλων μέσα από παρατήρηση, τις διαμαρτυρίες, τη συμμετοχή, τα σχόλια στα ενημερωτικά δελτία, τη σύγκριση των αμοιβών με το μέσο όρο της βιομηχανίας, την αξιολόγηση της πιστωτικής ικανότητας, τα οφέλη των υπαλλήλων (ημερήσια φροντίδα, εύκαμπτες ώρες, επιδόματα και σχέδια διανομής των κερδών, αξιολογήσεις απόδοσης και διαδικασία αξιολόγησης, κ.λ.π.) και την επένδυση στους υπαλλήλους, όπως η κατάρτιση και η διοικητική υποστήριξη. Ο ελεγκτής πρέπει επίσης να αξιολογεί τη διοικητική φιλοσοφία, όπως τεκμηριώνεται στο εγχειρίδιο πολιτικών και διαδικασιών. Η επισκόπηση πρέπει επίσης να περιλαμβάνει μια ανάλυση των πρακτικών του διοικητικού συμβουλίου, προκειμένου να αναπτύξει μια ευρεία οπτική της εταιρικής κουλτούρας. Ο ελεγκτής εξετάζει ήδη τα περισσότερα από αυτά τα έγγραφα, αλλά αποτυγχάνει να εστιάσει στην ενσωματωμένη επίδραση αυτών των επιμέρους συστατικών, όπως σημειώνουν οι Davia και λοιποί.

9.3.2.3 Γνωρίσματα της βιομηχανίας

Η ανασκόπηση των γνωρισμάτων της βιομηχανίας πρέπει να εκτείνεται πέρα από τις ελεγκτικές οδηγίες του AICPA, που είναι διαθέσιμες για ορισμένες βιομηχανίες. Η ανασκόπηση της βιομηχανίας πρέπει να αποτελείται από μια έρευνα των εμπορικών εφημερίδων της συγκεκριμένης βιομηχανίας, των επιχειρησιακών περιοδικών, εφημερίδων όπως η *Wall Street Journal* και άλλων πηγών πληροφοριών, οι οποίες είναι διαθέσιμες μέσω διάφορων ηλεκτρονικών υπηρεσιών που παρέχονται από επιχειρήσεις όπως οι Dun & Bradstreet, Standard & Poors ή Moody. Αυτές οι πηγές πληροφοριών παρέχουν πληροφορίες σχετικές με τα λειτουργικά, οικονομικά και διοικητικά ζητήματα που αφορούν τις συγκεκριμένες βιομηχανίες, καθώς επίσης και συγκεκριμένες επιχειρήσεις.

Ο ελεγκτής πρέπει να είναι σε θέση να προσδιορίσει τις νέες διοικητικές τάσεις, ζητήματα εργασίας (συμπεριλαμβανομένης της ηθικής των υπαλλήλων), στρατηγικές μάρκετινγκ και τη γενική ηθική φήμη της βιομηχανίας και ορισμένων πελατών του. Αυτές οι πηγές χρησιμοποιούνται περισσότερο από μεγάλες επιχειρήσεις. Εντούτοις, πρόσφατοι πρόοδοι στην τεχνολογία (π.χ. on-line υπηρεσίες) έχουν ανοίξει την πρόσβαση και στις μικρότερες επιχειρήσεις.

9.3.2.4 Η χρήση ενός οργανωτικού ειδικού

Ο ελεγκτής πρέπει να επιδιώκει να συμπληρώνει τις παραπάνω πηγές πληροφοριών με τη βοήθεια ειδικών. Η SAS αριθμός 11 (Ειδικοί) παρέχει οδηγίες για τη χρησιμοποίηση των ειδικών. Λαμβάνοντας υπόψη το σημαντικό κόστος της απάτης και τον αντίκτυπο στα λογιστικά κέρδη και τη γενική βιωσιμότητα της εταιρίας, εμφανίζεται πολύ λογικό να προσλάβει κανείς έναν ειδικό στην οργανωσιακή συμπεριφορά για να δώσει μια αντικειμενική άποψη σχετικά με την εταιρική κουλτούρα και τη ροπή της προς την ενθάρρυνση της απάτης. Η απασχόληση οργανωσιακών ή διοικητικών συμβούλων θα επιφέρει στις μεγαλύτερες εταιρίες μόνο οριακές δαπάνες, δεδομένου ότι αυτές οι εταιρίες έχουν ήδη το προσωπικό με τις απαραίτητες δεξιότητες, το οποίο έχει τοποθετηθεί στα αντίστοιχα συμβουλευτικά τμήματα της εταιρίας. Αυτοί οι

οργανωσιακοί επαγγελματίες μπορούν να παρέχουν πρόσθετα στοιχεία σχετικά με την εταιρική κουλτούρα της εξεταζόμενης επιχείρησης, αφού διεξάγουν μια λεπτομερή έρευνα. Αυτή η έρευνα δεν είναι απαραίτητο να διεξάγεται ετησίως, δεδομένου ότι η κουλτούρα παραμένει σταθερή κατά τη διάρκεια του χρόνου και μεταβάλλεται μόνο, όπως σημειώνουν οι Bartunek και Franzak και Katz, όταν μια εταιρία υποβάλλεται σε έναν οργανωτικό μετασχηματισμό. Ετήσιες αναπροσαρμογές θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν σε περιορισμένη βάση, εάν ο ελεγκτής αισθάνεται ότι είναι απαραίτητο. Τα αποτελέσματα της επιθεώρησης πρέπει να εξετάζονται κατά την ανάπτυξη ενός παράγοντα κινδύνου για την εταιρική κουλτούρα.

9.3.2.5 Το πεδίο των κινδύνων του ελέγχου

Το μοντέλο αυτό διευρύνει ουσιαστικά το παραδοσιακό μοντέλο των παραγόντων κινδύνου σε μια περισσότερο οργανωσιακή και περιβαλλοντική προσέγγιση, όπως σημειώνεται ανωτέρω. Το πεδίο για τους κινδύνους ελέγχου είναι βασικά το ίδιο στο νέο μοντέλο. Όπως σημειώνεται στη SAS αριθμός 55 το σύστημα εσωτερικού ελέγχου πρέπει να παρέχει το πεδίο για τον προσδιορισμό των κινδύνων που αφορούν το περιβάλλον της εξεταζόμενης επιχείρησης, έτσι ώστε να προστατεύονται τα περιουσιακά στοιχεία και να διαβεβαιώνεται η αξιοπιστία των πληροφοριών που παράγονται από το λογιστικό σύστημα. Εντούτοις, αυτός ο κίνδυνος δεν πρέπει πλέον να είναι το σημείο εστίασης της γενικής διαδικασίας αξιολόγησης του κινδύνου. Ο κίνδυνος ελέγχου πρέπει τώρα να εξετάζεται ως τμήμα του πλήρους περιβάλλοντος των πελατών. Το Accountant's Liability Newsletter σημείωσε διάφορα περιστατικά όπου οι ελεγκτές παρατήρησαν ότι οι εσωτερικοί έλεγχοι λειτουργούσαν αποτελεσματικά, όμως ο πελάτης κατάφερε να εισάγει μια σημαντική λανθασμένη διατύπωση σε μια από τις τρεις κοινές περιοχές (χρηματοοικονομικές καταστάσεις, αξιολόγηση αποθεμάτων και κατάχρηση). Κατά συνέπεια, οι ελεγκτές ήταν παραδοσιακά τυφλωμένοι από τους κινδύνους ελέγχου, ώστε να μην εστιάζουν στο σύνολο της εικόνας. Όπως σημειώνεται από τον Hooten, οι ελεγκτές απέτυχαν στο παρελθόν να ανταποκριθούν στις αρνητικές πληροφορίες ή ακόμα και να διατηρήσουν ένα κατάλληλο επίπεδο

σκεπτικισμού. Αυτό δείχνει ότι οι ελεγκτές επαναπαύτηκαν στο περιβάλλον ελέγχου, χωρίς να εκτιμούν το γενικό εταιρικό περιβάλλον.

9.3.2.6 Χρησιμοποίηση του νέου μοντέλου

Μόλις ο ελεγκτής ολοκληρώσει την αξιολόγηση της εταιρικής κουλτούρας, των γνωρισμάτων της βιομηχανίας (με τη βοήθεια ενός ειδικού) και των κινδύνων ελέγχου, μπορεί να προχωρήσει στην αξιολόγηση της δομής του εσωτερικού ελέγχου του πελάτη, με βάση τις SAS αριθμός 55 και 60 (Επικοινωνία των αποτελεσμάτων εσωτερικού ελέγχου) και άλλα πρότυπα. Ο ελεγκτής πρέπει έπειτα να αναπτύξει μια ταξινόμηση του κινδύνου για την εταιρική κουλτούρα και τα γνωρίσματα της βιομηχανίας και του κινδύνου του ελέγχου με τον ίδιο τρόπο όπως στο παραδοσιακό μοντέλο. Όσο χαμηλότερες είναι οι ταξινομήσεις κινδύνου για την εταιρική κουλτούρα και τα γνωρίσματα της βιομηχανίας, τόσο χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος ανίχνευσης απάτης. Το νέο μοντέλο απαιτεί ο ελεγκτής να εξετάσει πρόσθετες μεταβλητές κατά την εξέταση των ίδιων πληροφοριών, ζητώντας πληροφορίες από τους πελάτες ή αναζητώντας πληροφορίες που αφορούν το υπόβαθρο, έτσι ώστε να καθιερώσει επίπεδα σχετικής σημασίας. Η έκβαση αυτής της διαδικασίας πρέπει να είναι μια γενική αξιολόγηση της πιθανότητας να εμφανιστεί απάτη. Ο ελεγκτής έπειτα πρέπει να συνεχίσει με τα κανονικά βήματα για τον προγραμματισμό του λογιστικού ελέγχου και την καθιέρωση επιπέδων σημαντικότητας και της έκτασης του λογιστικού ελέγχου.

9.3.2.7 Οφέλη της εκτίμησης της εταιρικής κουλτούρας και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας

Η εκτίμηση της εταιρικής κουλτούρας και των γνωρισμάτων της βιομηχανίας παρέχει σε έναν ελεγκτή μια βασική κατανόηση της οργάνωσης που υποστηρίζει το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, τους διοικητικούς ισχυρισμούς και παράγει τις χρηματοοικονομικές πληροφορίες. Εάν η εταιρική κουλτούρα προάγει την ανήθικη συμπεριφορά, τότε ο ελεγκτής πρέπει να είναι έτοιμος να

εξετάσει τους κινδύνους που συνδέονται με αυτόν τον τύπο κουλτούρας. Το παραδοσιακό πρότυπο για τον προγραμματισμό ενός λογιστικού ελέγχου δεν εξετάζει την εταιρική κουλτούρα και αγνοεί έτσι ένα σημαντικό στοιχείο που επηρεάζει τη διάπραξη της απάτης. Οι Bologna και Lindquist παρατήρησαν ότι διάφορες ψυχολογικές μελέτες προτείνουν ότι οι άνθρωποι μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες:

(1) 20% είναι τίμιοι

(2) 20% είναι ανέντιμοι και

(3) 60% είναι τόσο τίμιοι όσο η κατάσταση ορίζει

Η τελευταία κατηγορία κατέχει το μεγαλύτερο κίνδυνο για τους ελεγκτές. Αρκετοί από μας υπερβαίνουν το όριο ταχύτητας στις εθνικές οδούς, όταν αισθανόμαστε ότι δεν θα γίνουμε αντιληπτοί. Αλλά συμμορφωνόμαστε με το νόμο στις ιδιαίτερα επιτηρούμενες περιοχές. Παρομοίως, εάν το εταιρικό περιβάλλον προάγει μια συμπεριφορά "όλοι το κάνουν, είναι εντάξει", τότε ο ελεγκτής πρέπει να γνωρίζει αυτή τη συμπεριφορά και να την εξετάσει αναλόγως κατά τη διάρκεια της φάσης προγραμματισμού του λογιστικού ελέγχου.³

9.4 Συμπερασματικές σκέψεις και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα εργασία επεδίωξε να εξετάσει το πρόβλημα της απάτης που πραγματοποιείται τόσο από τη διοίκηση των επιχειρήσεων με τη μορφή της υποβολής αναληθών χρηματοοικονομικών καταστάσεων όσο και από τους απλούς εργαζόμενους με τη μορφή της κατάχρησης των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης. Η εμφάνιση αυτών των πρακτικών έχει προκαλέσει μεγάλη ανησυχία στο κοινό αλλά και στην επιχειρηματική κοινότητα, καθώς προκαλεί σημαντικές απώλειες.

Απόλυτες συνταγές για την καταπολέμηση της απάτης, εφαρμόσιμες σε όλες τις περιπτώσεις, δεν μπορεί να υπάρξουν. Οι αιτίες της απάτης είναι περιστασιακές, όπως και η αποτελεσματικότητα κάθε δυνατού μέτρου και ελέγχου που μπορεί να υιοθετηθεί για την αποτροπή και ανίχνευσή της.

Ωστόσο η αποτυχία ανίχνευσης της απάτης δεν μπορεί να αποδοθεί απόλυτα στην έλλειψη ελέγχων. Οι έλεγχοι που θα μπορούσαν να εγγυηθούν μηδενικό επίπεδο απάτης είναι ακριβοί σε απαγορευτικό βαθμό. Οι επιχειρήσεις πρέπει

να βασίζονται σε κάποιο βαθμό σε τίμιους υπαλλήλους που δεν θα υποκύψουν σε πειρασμούς. Εντούτοις, αυτό είναι επικίνδυνο ιδιαίτερα σε μεγάλες επιχειρήσεις, καθώς θα υπάρχει πάντα ένας μικρός αριθμός ανθρώπων που δεν θα είναι άξιοι εμπιστοσύνης.

Έτσι, καλοί έλεγχοι και ισχυρή ηθική καθοδήγηση εκ μέρους της διοίκησης απαιτούνται όχι μόνο για να προστατευτεί η εταιρεία από κακούς ανθρώπους αλλά και για να προστατευτούν καλοί άνθρωποι από πειρασμούς που είναι έμφυτοι στην επιχείρηση. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων απάτης αυτοί που εμπλέκονται δεν είναι συνειδητά εγκληματίες. Η εταιρική κουλτούρα μπορεί να έχει ενθαρρύνει την απάτη και να επέτρεψε στα άτομα να εκλογικεύσουν τις πράξεις τους.

Εν κατακλείδι πρέπει να σημειώσουμε ότι η σημασία της εταιρικής κουλτούρας στην εξέταση της απάτης αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα, όπως γίνεται φανερό από τον αυξανόμενο αριθμό ξένων μελετών και ερευνών που πραγματοποιούνται γύρω από το θέμα αυτό. Στην Ελλάδα, ωστόσο, η συμβολή της εταιρικής κουλτούρας στον εντοπισμό πιθανών περιπτώσεων απάτης, άρχισε να αναγνωρίζεται μόλις τα τελευταία χρόνια. Έτσι η σχετική ελληνική βιβλιογραφία είναι περιορισμένη, ενώ δεν έχουν εξαχθεί ακόμη ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με τη χρήση της εταιρικής κουλτούρας ως δείκτη ένδειξης πιθανής απάτης στις ελληνικές επιχειρήσεις, κάνοντας έτσι επιτακτική την ανάγκη διεξαγωγής περαιτέρω έρευνας.⁴

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
2. Bilal Makkawi, Allen Schick, «Are auditors sensitive enough to fraud?», Managerial Auditing Journal, 2003, σελ. 591-5983
3. Hubert D. Glover, June Y. Aono, «Changing the model for prevention and detection of fraud», Managerial Auditing Journal, Vol. 10, No 5, 1995, σελ. 3-9
4. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 41-44

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Zabihollah Rezaee, «Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud», Critical Perspectives on Accounting, December 2002, σελ. 277-298
2. Bilal Makkawi, Allen Schick, «Are auditors sensitive enough to fraud?», Managerial Auditing Journal, 2003, σελ. 591-598
3. William Hillison, Carl Pacini, David Sinason, «The internal auditor as fraud buster», Managerial Auditing Journal, 1999, σελ. 351-362
4. Hubert D. Glover, June Y. Aono, «Changing the model for prevention and detection of fraud», Managerial Auditing Journal, Vol. 10, No 5, 1995, σελ. 3-9
5. Lawrence J. Abbott, Young Park, Susan Parker, «The effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 55-62
6. Kathleen A. Kaminski, T. Sterling Wetzel, Liming Guan, «Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?», Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No 1, 2004, σελ. 15-28
7. Joseph V. Carcello, Albert L. Nagy, «Client size, auditor specialization and fraudulent financial reporting», Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No 5, 2004, σελ. 651-668
8. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «Can the CFO stop white collar crime?», The Journal of Corporate Accounting and Finance, November/December 2002, σελ. 39-43
9. Kenneth A. Merchant, Fraudulent and Questionable Financial Reporting, A Corporate Perspective, Financial Executives Research Foundation, 1987, σελ. 5-18, 21-37, 41-44
10. G. Jack Bologna, Robert J. Lindquist, Fraud Auditing and Forensic Accounting, New Tools and Techniques, John Wiles & Sons, 1987, σελ.
11. Janet L. Colbert, «International and US Standards: error and fraud», Managerial Auditing Journal, 2000, σελ. 97-107

12. Charalambos T. Spathis, «Detecting false financial statements using published data: some evidence from Greece», Managerial Auditing Journal, 2002, σελ. 179-191
13. Ahmed Riahi-Belkaoui, Ronald D. Picur, «Understanding Fraud in the Accounting Environment», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 33-41
14. Mohamed E. Bayou, Alan Reinstein, «A systemic view of fraud explaining its strategies, anatomy and process», Critical Perspectives on Accounting, 2000, σελ. 383-403
15. Charles P. Cullinan, Steve G. Sutton, «Defrauding the public interest: a critical examination of reengineered audit processes and the likelihood of detecting fraud», Critical Perspectives on Accounting, 2002, σελ. 297-310
16. Jo Ann Christensen, J. Ralph Byington, «The computer: an essential fraud detection tool», The Journal of Corporate Accounting and Finance, July/August 2003, σελ. 23-26
17. Mohammad J. Abdolmohammadi, Vincent D. Owghoso, «Auditors' ethical sensitivity and the assessment of the likelihood of fraud», Managerial Finance, Vol. 26, No 11, 2000, σελ. 21-32
18. Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα και Επαγγελματική Δεοντολογία, Έκδοση ΣΟΕΛ, 1995, σελ. 93-10
19. «Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα», Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Τεύχος δεύτερο, Αρ. Φύλλου 1589, 22 Οκτωβρίου 2004